

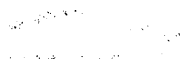
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A, No 44

Kämpiltä kelokyliin

– Metsähallituksen suojellut rakennukset

Anu Vauramo

Metsähallitus
Luonnonsuojelu

ISSN 1235-6549
ISBN 951-53-0287-0

Vantaa 1995
Metsähallituksen monistamo

Kansikuva: Jari Kostet

ESIPUHE

Tämä selvitys on syntynyt Metsähallituksen rakennussuojeluprojektin yhteydessä. Metsähallitus perusti talvella 1992 työryhmän kartoittamaan rakennuksia, joilla olisi rakennussuojelulain ja valtion rakennusten suojelua koskevan asetuksen tarkoittamaa suojeluarvoa. Työryhmään kuuluivat tutkija Sinikka Joutsalmi museovirastosta sekä insinööri Paavo Särkelä, ylitarkastaja Anu Vauramo ja projektiin palkattuna suunnittelijana Tiina Grahn Metsähallituksesta. Metsähallituksen kiinteistöpalvelut (aiemmin rakennustoimi) teki alustavat esitykset suojeltavista rakennuksista ja oli yleensä mukana kohteiden tarkastuksissa.

Tarkoituksena on ollut selvittää Metsähallituksen rakennuskannan muotoutumista ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Tavoitteena on ollut koota yleiskuva Metsähallituksen rakentamisesta ja löytää sille ominaiset piirteet, jotta löytyisivät välineet säilyneen rakennuskannan arvottamiseen.

Metsähallituksen suojelluista rakennuksista on saatavilla erillinen kansio, jossa on kustakin kohteesta sijaintikartta, asemapiirros, rakennusten kuvaus ja rakennushistoriallinen selvitys sekä valokuvia. Kansiota täydennetään uusien suojelupäätösten mukaan.

Haluan kiittää Rakennussuojelutyöryhmää erinomaisesta yhteistyöstä.

Vantaalla 17.11.1994

Anu Vauramo

SISÄLLYS

1	METSÄN KULTTUURIMAISEMA	9
1.1	Metsähallitus	9
1.2	Metsähallituksen rakennukset	10
1.3	Selvityksessä käytetyt nimet ja lyhenteet	10
2	RAKENNUSSUOJELU METSÄHALLITUKSESSA	11
2.1	Metsähallituksen oma rakennussuojeluesitys	12
2.2	Rakennussuojelun periaatteet	13
3	RAKENTAMISEN OHJAAMINEN	15
3.1	Lait ja asetukset	15
3.1.1	Kämpplait, asetukset ja sosiaaliministeriön ohjeet	15
3.2	Rakennushallitus	17
3.2.1	Metsänhoitajien virkatalon tyyppiirustukset	18
3.2.2	Metsänvartijan virkatalon tyyppiirustukset	19
3.3	Metsähallituksen rakentajat	20
3.3.1	Metsähallituksen insinööriosasto	21
3.3.2	Kämppätoimikunta	22
3.3.3	Vuokrasopimukset	24
3.3.4	Virkistyskäytön mallipiirustukset	25
3.3.6	Luonnonsuojelun mallipiirustukset	25
3.3.7	Rakentamisohjeet	26
4	METSÄHALLINNON RAKENNUKSET	26
4.1	Virkatalot	27
4.1.1	Metsänvartijatorppa	27
4.1.2	Metsäteknikontalo	28
4.1.3	Metsänhoitajan virkatalo	29
4.2	Metsätyömiesten majoitusrakennukset	30
4.2.1	Kämpä	30
4.2.1.1	Ajokämpä	31
4.2.1.2	Ruukinpirtti	33
4.2.1.3	Sotakorvaussavotat	35
4.2.2	Metsähallituksen tyyppikämpä	37
4.2.2.1	Rakenne	38
4.2.2.2	Tilajako	39
4.2.2.3	Lämpö, vesi ja valaistus	39
4.2.2.4	Talli ja muut ulkorakennukset	40
4.2.3	Asuntovaunut	42
4.2.4	Metsuririvitalot	43
4.3	Toimisto	43
4.4	Taimitarhat ja karistamot	44
4.5	Suonkuivaus	44
4.6	Metsäkoulut	45
4.7	Teollisuus	45
4.8	Liikenne ja kuljetukset	46
4.8.1	Uitto	46

4.8.2	Eskolan metsärata.....	49
4.8.3	Varikot ja varastot	49
4.9	Matkailu.....	49
4.9.1	Aavasaksan matkailumaja	50
4.9.2	Autiotuvat.....	50
4.9.3	Virkistys- ja palvelurakenteet	51
4.9.4	Lomakylät.....	51
4.10	Opetus ja tutkimus	52
4.10.1	Opastuskeskukset	52
4.10.2	Opastustuvat ja ulko-opasteet.....	53
5	VANHAN MAANKÄYTÖN SYNNYTTÄMÄT RAKENNUKSET	53
5.1	Maatalouden pihapiirit	53
5.1.1	Kruununmetsätorpat	54
5.2	Myllyt.....	55
5.3	Kalamajat	55
5.4	Metsäsaunat	56
5.5	Niittyladot ja -saunat	56
5.6	Porotalouden rakenteet	56
5.7	Kesämökit.....	57
5.8	Teollisuusrakennukset	57
5.9	Muiden viranomaisten rakennuttamat rakennukset	58
5.9.1	Postituvat ja nimismiehentuvat	58
5.9.2	Kultala	58
6	VIRANOMAISTEN JA YKSITYISTEN RAKENNUKSET METSÄHALLITUKSEN MAILLA	59
7	KATOAVA METSÄN KULTTUURIMAISEMA	59
	VIITTEET	61
	LÄHTEET.....	66
	HAKEMISTO	76
	LIITTEET	
Liite 1	Asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta 14.6.1985/480	79
Liite 2	Sopimus museoviraston ja Metsähallituksen välillä rakennusten suojelussa ja varjelussa noudatettavasta luokittelusta	82
Liite 3	Metsähallituksen suojellut rakennukset	84
Liite 4	Metsähallituksen hallinnassa olevat valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt, joissa on rakennuksia	93
Liite 5	Kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennusperintökohteet, jotka ovat Metsähallituksen hallinnassa.....	94
Liite 6	Metsähallituksen hallinnassa olevat arvokkaat maisema-alueet ja perinnemaisemat, joilla on rakennuksia	95
Liite 7	Museoihin siirrettyjä rakennuksia Metsähallituksen mailta	96
Liite 8	Metsähallituksen rakennusmestarit	97

1 METSÄN KULTTUURIMAISEMA

Metsä on suomalaisen identiteetin symboli. Metsämaisema liittyy kiinteästi maatalouteen ja talonpoikaiseen kulttuurielämään sekä perinteiseen talouteen. Ihmisen vaikutus luontoon on jo kauan ollut osa metsiemme luonnonhistoriaa.¹

1800-luvulla luodut metsäkäsitykset ja mielikuvat välittyvät nykyisyyteen.² Alkuperäisen luonnon peruspiirteiden päälle on rakentunut sarja maisemallisia kerrostumia, joiden luonteen ihmisen toiminnot, kulttuuri ja talous ovat muo- vanneet. Nämä kerrostumat eroavat toisistaan kulloisenkin aikakauden tekno- logian sekä elinkeino- ja valtarakenteiden mukaan.³

Metsämaisema on ymmärretty metsiköiden ja metsäalueiden muodostamana kokonaisuutena, jossa ihmisen toiminnan seurauksena on enemmän tai vähemmän kulttuurivaikutusta.⁴ Metsän kulttuurimaisemaan luetaan myös kiinteät mui- naisjäännökset, asutuksen jäänteet ja toisaalta myös itse metsä.⁵

Tässä selvityksessä keskitytään rakennuksiin, metsän kulttuurimaiseman osaan, jossa selvimmin näkyy ihmisen vaikutus. Selvitys on syntynyt Metsähallituksen rakennussuojeluprojektin yhteydessä. Sen tarkoituksena on ollut selvittää Metsä- hallituksen rakennuskannan muotoutumista ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Ta- voitteenä on ollut koota yleiskuva Metsähallituksen rakentamisesta ja löytää sille ominaiset piirteet, jotta löytyisivät välineet säilyneen rakennuskannan arvotta- miseen.

1.1 Metsähallitus

Metsähallitus perustettiin vuonna 1859 suo- jelemaan ja hoitamaan valtion mailla olevia metsiä. Valtion metsistä muodostettiin kruununpuistoja, joiden tarkoituksena oli jää- dä asutustoiminnan ulkopuolelle.⁶ Toisaalta nähtiin tarpeellisena asuttaa korpia työvoi- man saamiseksi puuntuotantoon ja toisaalta yksityinen maatilatalous koettiin uhkaksi metsien järkevälle hoidolle. Metsähallituk- sen ohjesäännössä valtion metsät jaettiin kruununpuistoista ja muista valtion maista koostuviin tarkastuspiireihin, joiden hoidosta vastasi ylimetsänhoitaja. Hänen alaisenaan työskenteli metsänhoitajia, jotka vastasivat hoitoalueista. Jokainen hoitoalue oli jaettu vartiopiireihin joissa asui sitä valvova metsän- vartija.⁷ Metsähallituksen organisaatio pysyi samana vuoteen 1992, vain tarkastuspiirien (myöhemmin piirikuntakonttoreiden) ja hoi- toalueiden rajat vaihtelivat.

Kuva 1. Metsähallituksen maiden sijainti

Metsähallituksesta tuli vuoden 1992 alussa tulosohjattu liikelaitos ja vuoden 1994 alussa valtion liikelaitos Metsähallitus. Metsä-hallituksella on viisi tulostoimintoa, joita ovat metsätalous, luonnonsuojelu, virkistyspalvelut, siemen- ja taimituotanto sekä taitotietopalvelut. Metsähallitus toimii maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla, mutta luonnonsuojelun tulostoiminnon tavoitteet ja rahoitus tulevat ympäristöministeriön tavoitteiden mukaan valtion talousarvioista. Metsähallituksen tulostavoitteet määrää eduskunta.

Metsähallituksen maaomaisuus on pääosin Pohjois- ja Itä-Suomessa. Metsähallituksen hallinnassa on yhteensä 9,0 miljoonaa hehtaaria maata, liki neljännes Suomen pinta-alasta.⁸ Metsähallituksen tavoitteena on hoitaa, käyttää ja suojella valtion metsä-, maa- ja vesiomaisuutta luonnon kannalta kestävästi ja yhteiskunnan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla.

1.2 Metsähallituksen rakennukset

Metsähallituksen mailla on noin 2 600 rakennusta.⁹ Luvusta puuttuu vaatimaton rakennuskanta.¹⁰ Metsähallituksen rakennuskanta koostuu sen itsensä rakennuttamista, eränkäynnin tuottamista ja ostoalueiden mukana tulleista rakennuksista. Lisäksi Metsähallituksen mailla on jonkin verran muiden viranomaisten, pääosin rajavartiolaitoksen rakennuksia.

Lähdeaineisto on ollut erittäin sekavaa ja sen vuoksi lopputulos myös repaleinen. Erityisenä ongelmana on ollut Metsähallituksen rakentamisen arkistointi. Metsähallituksen arkistoista, Kansallisarkistosta tai maakunta-arkistoista ei rakentamisen asiakirjoja juurikaan löydy. Tyypipiirustuskokoelma on säilynyt Rovaniemellä Hirvaan kehittämisjaoston arkistossa. Kehittämisjaoston tiedotteet ovat säilyneet puutteellisesti myös kirjastoissa. Jopa rakennushallituksen ja Metsähallituksen välinen kirjeenvaihto tuntuu osittain ohittaneen virkatien.

Tarkoituksena on ollut selvittää Metsähallituksen rakentamista. Puuntuotannon rakennuksia on tutkittu erittäin vähän, lukuunottamatta aikalaisten sosiaalissävyytteistä tutkimusta. Se on vaikeuttanut Metsähallituksen rakennuskannan suhteuttamista aikansa rakentamiseen. Tässä selvityksessä on pitäydytty nimenomaan Metsähallituksen omassa rakentamisessa, erityisesti kämpissä ja virkataloissa. Muista rakennustyypeistä syntyy toivottavasti myöhemmin omia tutkimuksia.

Vertailuaineistoa ei ole ollut Hanna Snellmanin artikkeleita ja Enso-Gutzeitin kämppätutkimusta lukuunottamatta. Enso-Gutzeit on omalla päätöksellään suojellut 25 kämppä-rakennusta. Näistä 12 on ns. museokämppejä, jotka säilytetään mahdollisimman alkuperäisessä asussa. Ne on valittu edustamaan aikansa tyyppilistä rakentamista. Museokämppejä täydentää 13 säilytettävää kämppeä.¹¹

1.3 Selvityksessä käytetyt nimet ja lyhenteet

Selvityksessä käytetään niitä nimiä, joilla kohteet esiintyvät Metsähallituksen kiinteistöpalveluissa. Joillain kohteilla on myös paikallisia nimiä kuten Pelkosenniemen Puustellilla, joka on mainittu Lapin rakennusperintö -teoksessa nimellä Iso

Otava. Yhtenäisyyden vuoksi Metsähallitus kirjoitetaan selvityksessä isolla alkukirjaimella, vaikka virastokautena nimi kirjoitettiin pienellä alkukirjaimella.

Rakennustyypeistä käytetään nykyisiä nimiä (esim. Aavasaksan matkailumaja – ei matkailijamaja, metsänvartijatila – ei metsänvahdintorppa). Myös viranomaiset, kuten rakennushallitus, esitetään nykyisillä nimillään. Vain aikalaislainauksissa käytetään kohteiden ja viranomaisten tuon aikaisia nimiä. Kämppien tyypittelyyn käytetyt nimet on valittu aikalaisten käyttämistä nimityksistä. Ne on määritelty tekstissä tarkemmin. Alueellisesti ja ajallisesti nimityksiä on käytetty rinnan ja eri tarkoituksiinkin.

Suojellut ja varjellut rakennukset on tekstissä lihavoitu.

2 RAKENNUSSUOJELU METSÄHALLITUKSESSA

Metsähallituksen rakennuksia koskee yleinen rakennussuojelulaki (60/85) sekä erityisesti asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta (480/85), jota on muutettu asetuksella (1120/93) (katso liitettä 1). Asetuksen mukaan valtion omistamien rakennusten suojelun tarkoitus on säilyttää kansallista kulttuuriperintöä. Tämän turvaamiseksi asetuksella voidaan suojella kulttuurikehityksen tai historian kannalta merkittäviä valtion omistamia rakennuksia, rakennusryhmiä ja rakennettuja alueita.

Suojelluilla rakennuksilla tulee olla kulttuurihistoriallista merkitystä rakennushistorian, rakennusaineen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien taikka rakennuksen ainutlaatuisuuden tai tyyppillisyyden kannalta. Asetuksella voidaan suojella myös rakennuksen osa ja kiinteä sisustus sekä silta, kaivo, aita taikka muu sellainen rakennelma. Samoin voidaan suojella rakennukseen liittyvä puisto taikka muu vastaava alue, joka on muodostettu rakentamalla tai istuttamalla.

Rakennussuojelulain mukaan rakennusta, jossa tai jonka kiinteässä sisustuksessa on vanhoja maalauksia, kirjoituksia tai rakennustaiteellisia koristuksia, ei saa purkaa tai muuttaa ennen kuin aiotusta toimesta on ilmoitettu museovirastolle. Tämä koskee kaikkia rakennuksia.

Metsähallituksen rakennuskannasta on suojeltu 134 rakennusta 27.6.1994 ympäristöministeriön päätöksellä (69/561/93). Lisäksi Metsähallituksen hallintaan kuuluu **Langinkosken keisarillisesta kalamajasta** Kotkassa kaksi rakennusta – **kalahautomon ja lohikellari**¹², jotka on suojeltu 18.10.1990. Rakennussuojelukohteet on esitelty tarkemmin liitteessä 3. Valtion rakennuksia oli 30.6.1994 mennessä suojeltu, Metsähallituksen suojellut rakennukset mukaan lukien, yhteensä 597¹³.

Metsähallituksen suojelluista rakennuksista on saatavilla erillinen kansio, jossa on kustakin kohteesta sijaintikartta, asemapiirros, rakennusten kuvaus ja rakennushistoriallinen selvitys sekä valokuvia. Kansiota täydennetään uusien suojelupäätösten mukaan.

Suojelukohteiksi valitut rakennukset ovat muutamaa poikkeusta lukuunottamatta edelleen käytössä ja kohtuullisessa kunnossa. Kohteet sijaitsevat Metsähallituksen maalla. Rakennukset ovat Metsähallituksen hoidossa ja hallinnassa. Langinkoski ja Aavasaksan matkailumaja ovat rakennushallituksen korjaushuollossa.

Metsähallituksen rakennuksia kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin kulttuuriympäristöihin, seutukaavaliittojen rakennusperintö- ja maisemallisesti arvokkaisiin kohteisiin (katso liitteet 4–8). Alueellisesti merkittäviä kohteita on suojeltu myös kaavamerkinnöin. Metsähallituksen mailta on myös siirretty rakennuksia ulkomuseoihin. Kohteet eivät ole suojeltuja, mutta ne tulevat säilymään museon osina (katso liite 9). Metsähallituksen maalla on myös museoviraston hallinnassa olevia suojeltuja rakennuksia, joista tarkemmin luvussa 6.

Lakisääteisillä suojelualueilla säilytettävät ja kunnostettavat rakennukset on mainittu alueen ns. hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Nämä ympäristöministeriön hyväksymät suunnitelmat eivät kuitenkaan anna rakennuksille lakisääteistä suojaa.

Suojeltujen rakennusten lähetyvillä on usein kiinteitä muinaisjäännöksiä. Niiden hoidosta on tehty oma opas (Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas, Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, sarja B numero 2).

Rakennussuojelu kuuluu Metsähallituksen työjärjestyksen mukaan luonnonsuojelun tulostoinnolle. Suojellut rakennukset on tarkoitus liittää liikelaitos Metsähallituksen kansallisomaisuuteen. Kansallisomaisuudella ei ole taloudellisia tuottovaatimuksia, ja siihen kuuluvat esimerkiksi lakisääteiset suojelualueet.

2.1 Metsähallituksen oma rakennussuojeluesitys

Metsähallituksessa omien rakennusten suojelutarve on ymmärretty pitkään. Kämpityksen väistyessä määrättiin vuonna 1970 annetussa Maiseman ja luonnonsuojelun ohjekirjeessä säilytettäväksi muutamia pitkään käytössä olleita kämppiä niiden historiallisen arvon vuoksi. Nämä rakennukset voitiin vuokrata ulkopuolisille, jos niiden maisemallinen ja historiallinen arvo luovutettiin säilyttää. Katoavaksi kulttuuriperinnöksi todettiin myös purouiton jäänteet, joita tuli säilyttää, mikäli ne eivät uhanneet kalastusta tai olleet ihmisille vaarallisia. Vanhoihin elinkeinoihin liittyneiden rakennusten ja rakenteiden ympäristöt tuli pitää avoimina.¹⁴ Metsätalouden Ympäristöoppaassa suositetaan vanhan rakennuskannan hyödyntämistä palveluvarustusta suunniteltaessa.

Museovirasto on tehnyt aikaisemmat esitykset suojeltavista valtion rakennuksista. Näiden lääneittäin laadittujen suojeluesitysten ulkopuolelle on jätetty suuret haltijaryhmät kuten Metsähallitus ja puolustusvoimat. Metsähallituksen hoitoalueet ja piirikuntakonttorit sekä rakennustoimi esittivät kohteita alueellisiin ja valtakunnallisiin suojeluesityksiin. Ensimmäinen yritys rakennussuojeluesitykseksi oli Lauri Putkosen kesinä 1976–1979 tekemä inventointi Metsähallituksen rakennuskannasta. Työ jäi valitettavasti kesken.

Metsähallitus perusti talvella 1992 työryhmän kartoittamaan rakennuksia, joilla olisi rakennussuojelulain ja valtion rakennusten suojelua koskevan asetuksen tarkoittamaa suojeluarvoa. Tavoitteena oli tehdä asetuksen 5 §:n mukainen haltijan suojeluesitys (asetus on liitteenä 1). Työryhmään kuuluivat tutkija Sinikka Joutsalmi museovirastosta sekä insinööri Paavo Särkelä, ylitarkastaja Anu Vauramo ja projektiin palkattuna suunnittelijana Tiina Grahn Metsähallituksesta. Työ aloitettiin työryhmän ja rakennustoimen seminaarilla Kajaanissa, jossa pohdittiin suojelu-esityksen perusteita. Tiina Grahn kokosi talvella 1992–93 muistitietoa Metsähallituksen rakentamisesta ja rakentajista. Metsähallituksen kiinteistöpalvelut teki alustavat esitykset suojeltavista rakennuksista ja oli yleensä mukana kohteiden tarkastuksissa.

Suojeluesityksen aineistona oli Metsähallituksen hallinnassa vuonna 1993 ollut rakennuskanta. Kustannussäästöjen vuoksi kämppiä ja virkataloja myytiin 1980-luvulla runsaasti. Osa rakennuskannasta siirtyi myös rakennushallituksen haltuun. Tämä vaikeutti kokonaiskuvan luomista etenkin Metsähallituksen kämppä-rakentamisesta. Metsähallituksen rakentamaa mutta pois myytyä tai purettua rakennuskantaa käsitellään sikäli kuin siitä on jäänyt valokuvia tai rakennuspiirustuksia.

Rakennusvuodeksi on merkitty se vuosi, joka on Valtion rakennusrekisterissä tai sen puuttuessa kämppäkortin antama rakennusvuosi. Mikäli nämäkin tiedot puuttuivat, turvauduttiin muistitietoon ja rakennushistorialliseen ajoittamiseen. Metsähallituksen vanhin rakennus lienee Kirjakkalan ruukin vanha päärakennus 1700-luvun lopulta¹⁵.

Museovirasto valmisteli seuraavat ehdotukset ympäristöministeriölle Lapin läänistä: **Kultalankruunun stationi, Mobergin kultakämpät, Pahaojan kultakämpä, Ritakosken kultakämpä, Sallivaaran poroerotuspaikka, Tulppion konesavottaan liittyvä Suttikämpä, Lattunan palovartijan mökki, Raja-Joosepin asuinkenttä, Riekkohaudan uittopirtti, Suomujoen, Oskarinkosken ja Oskarinjärven kolttakentät sekä Aavasaksan matkailumaja.**

2.2 Rakennussuojelun periaatteet

Suojeluluokituksen mukaan kohteet on arvoitettu suojeltuihin ja varjeltuihin. Museovirasto ja Metsähallitus ovat vuonna 1993 tehneet sopimuksen rakennusten suojelussa ja varjelussa noudatettavasta luokittelusta (katso liitettä 2). Sopimuksen mukaan asetuksen 480/85 perusteella suojellut kohteet jaetaan neljään suojelu-luokkaan (S1–S4). Lisäksi ovat varjeltavat rakennukset, joita ei voi muuttaa ilman museoviraston lausuntoa. Museovirasto on aikaisemmin tehnyt saman sisältöisen sopimuksen rakennushallituksen kanssa.

Museoviraston Rakennuskulttuurin luettelointi -oppaassa annetaan rakennus-suojelun perusteiksi seuraavat määritelmät:

1 Edustavuus, tyypillisuus

Kohde edustaa aikakaudelle, tietylle historialliselle vaiheelle tai paikkakunnalle luonteenomaista rakennusta tai rakennettua aluetta.

2 Harvinaisuus

Kohde edustaa katoavaa kulttuuriympäristöä.

3 Alkuperäisyys

Kohteen alkuperäinen asu on säilynyt poikkeuksellisen hyvin tai muutokset siihen ovat luontevasti tehtyjä.

4 Historiallinen merkitys

Kohteella on merkitystä jonkin historiallisen tapahtuman tai kehityksen kuvaajana. Se voi olla myös tärkeä taloudellisen, poliittisen tai sosiaalisen historian kannalta tai liittyä esim. teollisuus-, liikenne-, kulttuuri- tai henkilöhistoriaan.

5 Yhtenäisyys

Alueen historiallinen rakennuskanta on säilynyt yhtenäisenä; yksittäinen kohde voi olla merkittävä tällaisen kokonaisuuden osana.

6 Kerroksellisuus

Alueen rakennuskanta on eri-ikäistä ja kuvastaa sen moni-ilmeistä historiallista kehitystä. Myös yksittäisen rakennuksen eri-ikäiset rakennusvaiheet voivat heijastaa paikkakunnan rakennuskulttuuria ja arvostuksia.

Määritelmiä on oppaassa tarkennettu kansainvälisen käytännön mukaan seuraavasti:

Rakennushistoriallisesti tärkeällä kohteella on rakennustaiteellista tai rakennusteknistä arvoa. Se voi myös edustaa aikakaudelleen tai jollekin alueelle luonteenomaista rakennustapaa tai olla merkittävä sosiaaliryhmien rakennusperinteen esimerkkinä.

Historiallisesti arvokas kohde voi liittyä koko maan tai kyseisen paikkakunnan vaiheisiin tai johonkin keskeiseen historialliseen tapahtumaan. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilö-, sivistys-, talous-, oppi- tai sosiaalihistoriaan liittyvät rakennukset tai muistomerkit.

Maisemallisesti tärkeä kohde on osa merkittävää kulttuurimaisemaa tai kaupunkikuvaa. Se voi olla myös ympäristössään huomattava kiintopiste.

Ympäristöministeriön Rakennussuojeluneuvottelukunta on korostanut aluekokonaisuuksien suojelemista ja säilyttämistä elinvoimaisena sekä kansallisesti arvokkaiden uhanalaisten ympäristötyyppien säilyttämistä.¹⁶ Tämän vuosisadan rakennuskannan arvottamista ja suojelun perusteita on pohdittu vasta viime vuosina.¹⁷

Metsähallituksen rakennussuojelukohteiksi etsittiin mahdollisimman hyvin säilyneitä kohteita: esim. kämppekartanoista sellaisia, joissa kaikki rakennukset ovat tallella. Tällöin on suojeltu koko rakennusryhmä, jos rakennukset keskenään ovat samanarvoisia.

Yksittäisiä rakennuksia on suojeltu vain, jos ne ovat rakennus- tai kulttuurihistoriallisesti merkittäviä tai harvinaisia esimerkkejä vanhakantaisesta rakentamisesta (esim. niittysaunat). Näin on menetelty myös silloin kun alue ei ole säilynyt yhtenäisenä esimerkiksi uudisrakentamisen vuoksi.

Varjeltavaksi rakennukseksi on arvotettu myös uudempia kohteita käyttötarkoituksensa tai rakennustapansa edustajana. Varjeltavaksi on arvotettu niinkään joitain kopioita jo tuhoutuneista rakennuksista, jos ne ovat arvokkaita kohteita jonkin rakennuskokonaisuuden osina.

Siirrettyjä, ympäristöönsä kuuluvia rakennuksia ei ole jaoteltu suojeltuihin ja varjeltuihin, sillä ajallisesti kerroksellinen rakentaminen oli olennaista maaseuturakentamiselle ja kämppäkulttuurille.

Lakisääteisillä luonnonsuojelualueilla ei rakennettua aluetta ole kokonaisuutena suojeltu, jotta vanhojen pihapiirien ennallistaminen olisi mahdollista. Suojelualueilla on suojeltu rakennusryhmän kaikki rakennukset (myös ulkoniittyjen ladot yms.).

3 RAKENTAMISEN OHJAAMINEN

3.1 Lait ja asetukset

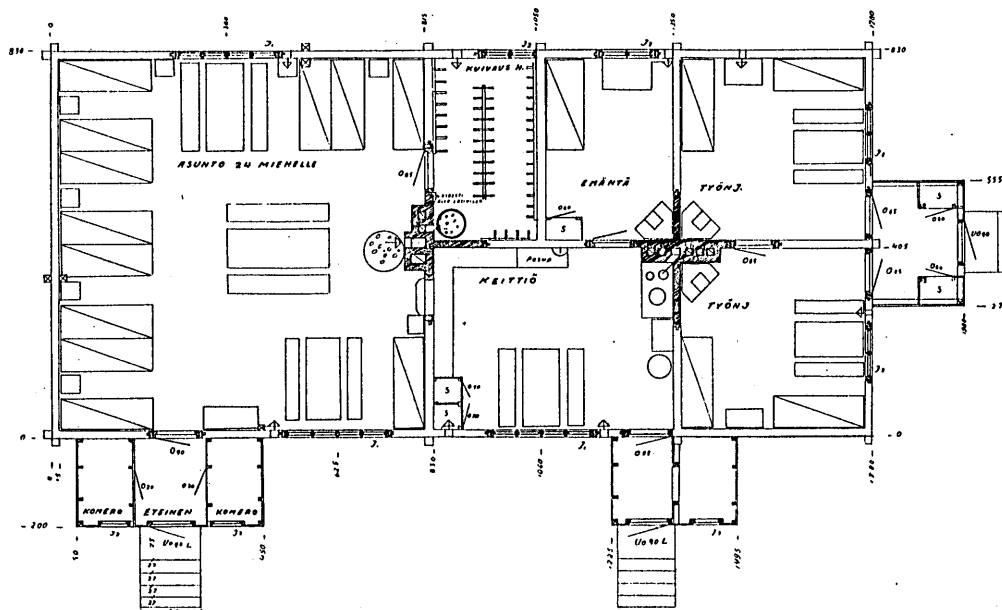
Metsähallituksen rakentamista ohjasi alusta alkaen Metsähallituksen perustamislaki ja -asetus. Metsävirkamiesten virkatalojen – niin metsänhoitajan puustellin kuin metsänvartijan torpankin – tuli sijaita vartiopiirissä. Torppaan kuuluivat tarpeelliset pelto- ja niittymaot sekä rakennukset. Metsänhoitajan virka-asunnossa tuli taas olla huoneisto, jonka laatu määrittiin talouesesittelyissä.¹⁸

Virkataloja valvottiin katselmuksilla. Metsänvartijan torppaa valvoi metsänhoitaja. Hänen tuli valvoa torpan kuntoa ja vaatia sen kunnostusta, mikäli se näytti laiminlyödyltä. Lisäksi pidettiin asukkaan vaihtuessa tulo- ja lähtökatselmus.¹⁹

3.1.1 Kämpälait, asetukset ja sosiaaliministeriön ohjeet

Ensimmäinen kämppälaki säädettiin vuonna 1928. Se velvoitti työnantajat rakentamaan työntekijöilleen majoitusrakennukset ja työntekijöiden hevosille tallit hyvissä ajoin ennen töiden alkua. Rakennusten tuli vastata tilapäisasunnolle kohtuudella asetettavia vaatimuksia. Miehillä oli varattava kylpemismahdollisuus, mikäli he joutuivat asumaan kämpällä niin kauan, että kylpeminen tuli tarpeelliseksi.²⁰ Kahden viikon työmaa edellytti majoitustilaa. Työmaa sai sijaita enintään kolmen kilometrin päässä kämpältä.²¹

Kämpälakia täydennettiin sosiaaliministeriön yksityiskohtaisilla ohjeilla²² ja kämppien mallipiirustuksilla.²³ Niissä todettiin, että kämpän tuli sijaita kuivalla paikalla ja että sen lähettyvillä tuli olla juotavaksi kelpaavaa vettä. Pysyvän asumuksen korkeuden tuli olla vähintään 2,55 metriä niiltä kohdista, joilla ei ollut makuutiloja. Seinien piti olla kuivasta puusta tehdyt, tiivit ja tilkityt. Katon tuli

Kuva 2. Kämpän tyyppipiirustus 24 miehelle vuodelta 1956. Metsähallituksen Heretyn kämpppä rakennettiin vuonna 1948 samalla pohjakaavalla. Metsähallitus.

pitää lämpöä ja vettä. Puulattian alla tuli olla täytepohja tai multaiset. Ikkunat tuli asetella tiiviisti, ja talvikäytössä olevissa rakennuksissa piti olla kaksinkertaiset ikkunat. Oven piti olla riittävän suuri ja tiivis, ja rakennuksessa piti olla eteinen ja tuulikaappi.²⁴

Yhteen rakennukseen sai majoittaa enintään 20 metsä- ja ajotyössä olevaa miestä. Talvella käytettävissä kämpissä ei makuusijaa saanut sijoittaa ikkunan alle. Kämpän sisustukseen piti kuulua tarpeellinen määrä pöytiä, hyllyjä ja raheja. Tulisijan tuli olla uloslämpiviä ja sen vierellä tuli olla hella. Tulisijan lähelle piti laittaa vaatteiden kuivatustila. Ruualla, vaatteilla ja työkaluilla piti olla erillisetsäilytystilat. Lisäksi piti olla kellari, jos maan laatu sen salli.²⁵

Tallit piti sijoittaa niin että ne eivät voineet pilata juomavettä. Niiden tuli olla erillisiä rakennuksia. Tallien yhteyteen tai viereen piti tehdä rehusuoja. Pilttuiden piti olla vähintään kaksi metriä korkeita ja puolitoista metriä leveitä.²⁶

Vuoden 1947 kämppalaki oli edeltäjänsä täsmällisempi. Kämpä tuli rakentaa, jos työntekijän työmatka lähimmästä mahdollisesta majoituspisteestä oli yli neljä kilometriä. Rakennuksen sijoittelun piti olla sellainen, että sen asukkaille ei aiheutunut terveydellisiä haittoja. Yhteisasunnon tuli olla riittävän tilava ja hyvä suoja kylmyyttä ja kosteutta vastaan. Työntekijällä tuli olla myös mahdollisuus lepoon. Vaatteiden, jalkineiden ja käsineiden sekä valjaiden kuivaamiseen tuli olla sopivat tilat ja laitteet.²⁷

Mikäli työntekijät joutuivat asumaan yli kolme viikkoa kämpällä, hirsikämppien seinät piti tehdä kuoritusta tai veistetystä puusta ja tilkitä. Pihamaa piti pitää siistinä ja siihen tuli sijoittaa käymälä ja roskien säilytyspaikka. Majoitetuilla piti olla käytössään sauna. Kämppien puhtaanapito, lämmitys ja valaistus sekä syöpäläisten torjunta kuului työnantajan velvollisuuksiin. Samoin juomaveden kuljettaminen, mikäli kaivo oli puolta kilometriä kauempana.²⁸

Pitkäaikaismajoituksessa sai yhteen huoneeseen sijoittaa enintään 25 henkilöä. Lattian tuli olla täytelattia. Rakennuksessa tuli olla kuivaushuone. Asunnon välittömässä läheisyydessä tuli olla kellari tai muu ruoka-aineiden säilytykseen sopiva paikka. Rakennuksessa piti olla myös liesi.²⁹ Sosiaaliministeriön päätös tarkensi tätäkin lakia.

Tallissa piti olla välikatto ja myös lautalattia, mikäli katsottiin tarpeelliseksi. Pilttuita suurennettiin 2,6 metriä pitkiksi ja 1,6 metriä leveiksi. Pilttuiden seinien tuli ulottua vähintään metrin korkeudelle lattiasta. Tallin käytävän piti olla 2,5 metriä leveä. Talliin piti tehdä myös ikkuna ja ilmanvaihto.³⁰

Vuonna 1967 säädettiin kolmas kämppälaki. Siinä edellytettiin, että työntekijälle piti maksaa erillinen korvaus, mikäli hänen oletettiin asuvan kämpällä. Kämpän sai poikkeuksellisesti rakentaa ilman rakennuslupaa. Laki salli vain kahdeksan ihmisen majoittamisen samoihin tiloihin. Emännällä tuli olla oma keittiöstä erillinen makuuhuone.³¹

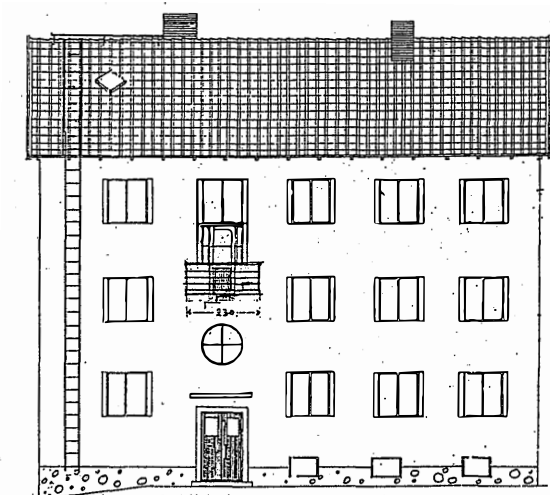
3.2 Rakennushallitus

Rakennushallitus (tuolloinen Suomen intendentinkonttori) perustettiin vuonna 1811. Vuoden 1848 organisaatiouudistuksessa perustettiin läänien rakennuskonttorit³². Rakennushallituksen tehtävänä oli tarkastaa kaikkien kirkkojen ja julkisilla varoilla rakennettavien julkisten rakennusten suunnitelmat. Intendentinkonttorin tuli joko hyväksyä suunnitelmat, tehdä niihin tarpeelliset korjaukset tai laatia kokonaan uudet suunnitelmat. Lopullisesti suunnitelmat vahvisti senaatti ja joissain tapauksissa myös keisari.³³

Rakennushallitus suunnitteli mm. aluemetsänhoitajien taloja 1800-luvun lopulla. Toteutus ei aina liene vastannut suunnitelmia. Gustav Granholm suunnitteli Sodankylän aluemetsänhoitajan virkatalon uuden päarakennuksen vuonna 1893. Säilyneiden valokuvien perusteella rakennus ei ollut aivan suunnitelmien mukainen. Rakentamisen valvominen takamailla ei ollut kovin tehokasta, sillä lääninarkkitehti Amatus Tötterstöm tutki rakennuksen noin kymmenen vuotta sen valmistumisen jälkeen ja määräsi joitain korjauksia.³⁴ Myös Metsähallituksen oma valvonta oli hidasta, sillä metsänhoitaja G.W. Forsström ehti asua Emausta perheineen liki neljä vuotta ennenkuin pidettiin asianmukainen tulo- ja lähtötarkastus.³⁵

Kuva 3. Gustav Granholmin suunnittelema Sodankylän aluemetsänhoitajan virkatalo. Rakennushallituksen arkisto, KA.

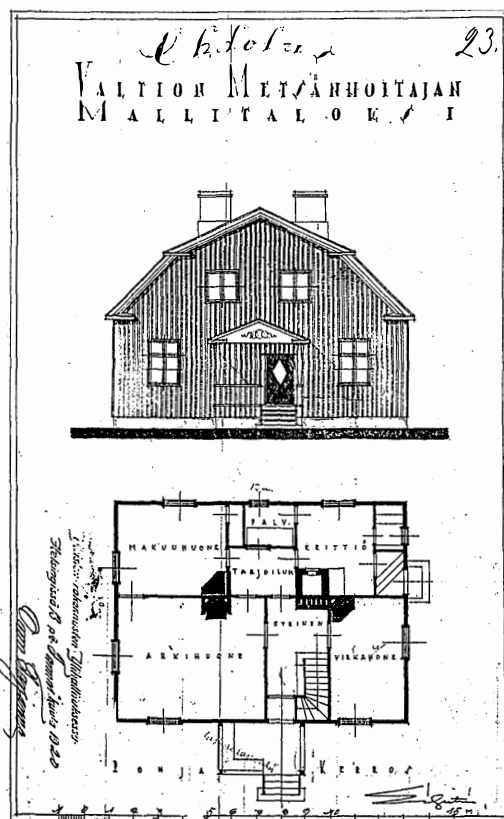
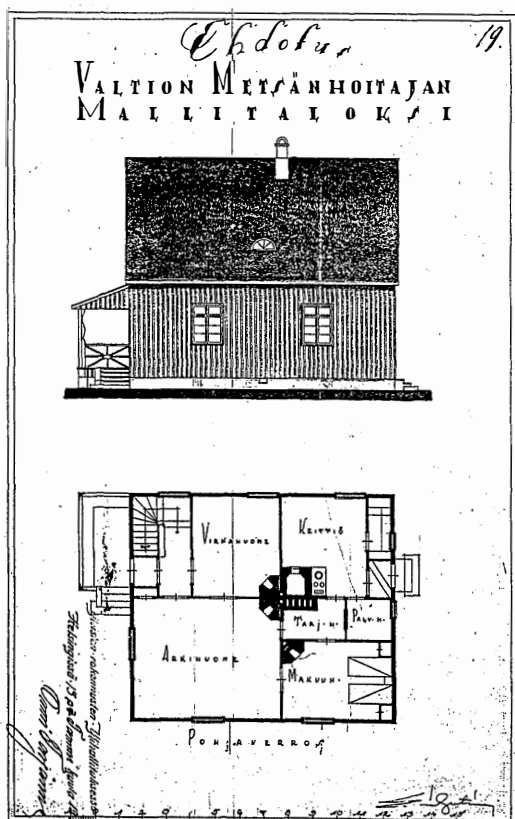
Kuva 4. Taivalkosken aluemetsänhoitajan virkatalo. Rakennushallituksen arkisto, KA.

3.2.1 Metsänhoitajien virkatalon tyyppi- ja piirustukset

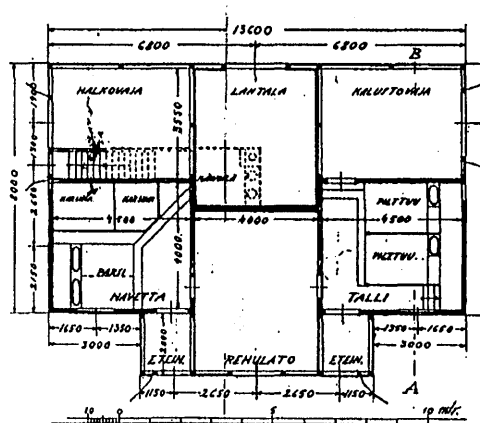
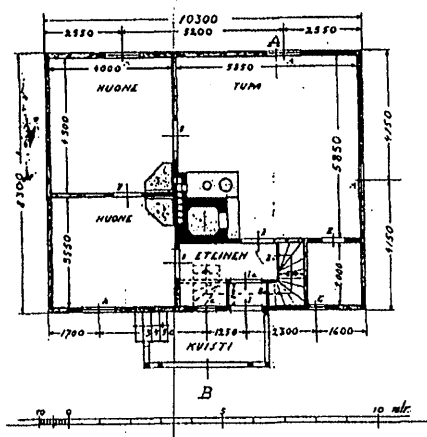
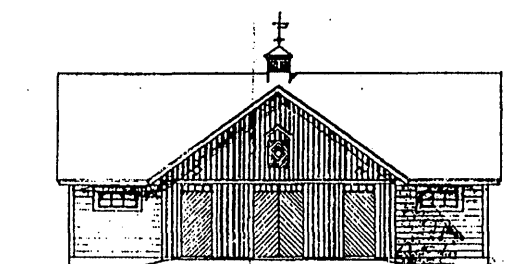
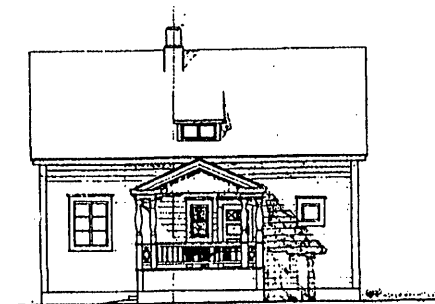
Metsähallitus pyysi rakennushallitusta vuonna 1919 suunnittelemaan asuinrakennuksen metsänhoitajalle. Suurin tarve metsänhoitajien asunnoista oli Pohjois- ja Itä-Suomessa. Metsähallitus muistutti, että sillä oli käytettävissä vain rajoitetusti varoja, mutta kustannusarviossa toisaalta sai ottaa huomioon sen, että rakennuspuut ja niiden paikalle vetäminen ei muodostanut kustannuksia.³⁶

Rakennushallitus lähettikin jo tammi-kuussa 1920 kaksi vaihtoehtoista ehdotusta mallitaloiksi. Eino Sutisen piirtämät ehdotukset sisälsivät suunnitelmat vain asuinrakennuksesta. Rakennukset olivat puolitoistakerroksisia. Molemmissa oli kaksi sisäänkäyntiä. Pääsisäänkäynnin eteishallista oli suora yhteys erilliseen virkahuoneeseen. Keittiöpuolen erotti asuinhuoneista pieni tarjoiluvälikkö.³⁷ Metsähallituksen hallinnassa ei ole näiden piirustusten mukaan rakennettuja rakennuksia.

Rakennushallitus lähetti-kin jo tammi-kuussa 1920 kaksi vaihtoehtoista ehdo-

Kuva 5. Eino Sutisen suunnitelmat valtion metsänhoitajan virkataloksi. Rakennushallituksen arkisto, KA.

Kuva 6. Rakennushallituksen esitys metsänvartijan asuinrakennukseksi. Rakennushallituksen arkisto, KA.

Kuva 7. Rakennushallituksen esitys metsänvartijan kotieläinsuojaksi. Rakennushallituksen arkisto, KA.

Arkkitehtien suunnittelemat talot eivät aina tyydyttäneet niiden asukkaita. Taivalkosken aluemetsänhoitaja Einar Reuter ihmetteli Lapin kinoksiin rakennettua virkataloa, jonka oveneteen oli suunniteltu avoin porraskivi. Samassa rakennuksessa oli pimeään ulkoporstuan sisällä neljä porrasta. Saunojen korkeudet ja tilavuudet oli mitoitettu taas niin, että talvella niitä jouduttiin lämmittämään pari päivää ennen kylpemistä, jotta lattia saatiin lämpimäksi. Reuter vaati ammattihenkilön, ei harjoittelijoiden, tekemiä tyyppi- ja piirustuksia metsähallinnon uudisrakennuksiin.³⁸

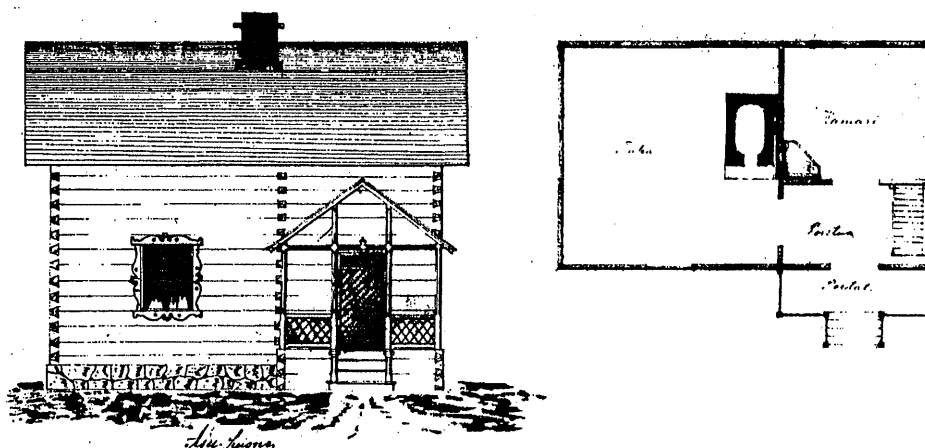
3.2.2 Metsänvartijan virkatalon tyyppi- ja piirustukset

Metsänvartijoille suunniteltiin myös metsänvartijatorppia. Turun maakunta-arkistosta on löytynyt Erik Sederholmin suunnitelma metsänvartijatorpalle vuodelta 1878. Torppaan piirrettiin päärakennuksen lisäksi yhden katon alla oleva talli- ja navetta-rakennus.³⁹

Metsähallituksen arkistosta on löytynyt piirros ehdotuksesta metsänvartijatorpaksi Suomen valtion metsissä. Piirros esittää avointa pihapiiriä, jossa rakennukset oli sijoitettu vapaasti. Torppaan kuului asuinrakennus, talli- ja navetta-rakennus sekä aitta pienellä sivukatoksella. Pitkänurkkaiset rakennukset olivat hirsipinnalla. Pihaa koristivat komeat pihapuut.

Rakennushallituksen arkistosta on löytynyt myös päiväämätön suunnitelma Valtion metsänvartijoiden rakennuksiksi. Piirustukset lienee tehty samoihin aikoihin kuin metsänhoitajan asuinrakennuksen tyyppi- ja piirustukset. Metsänvartijan virkatalon rakennusryhmään kuului ainakin asuinrakennus, aitta, kotieläinsuoja ja sauna. Päärakennus oli suunniteltu puolitoistakerroksiseksi yhden palomuurin ympärille. Aitta ja sauna olivat pitkänurkkaisia hirsirakennuksia.

Metsänvartijatilojen tyyppi- ja piirustukset eivät saavuttaneet metsänvartijatiloja. Metsähallituksen hallinnassa ei ole näiden piirustusten mukaan rakennettuja rakennuksia.

Kuva 8. Asu-huone metsänvartijalle Erik Sederholmin toteutumattoman suunnitelman mukaan. Metsähallitus, TMA.

3.3 Metsähallituksen rakentajat

Metsähallintoa koskevat lait ja asetukset eivät ennen itsenäisyyden aikaa sisältäneet yksilöityjä määräyksiä Metsähallituksen rakennustöiden suorittamisesta. Metsähallituksessa ei ollut virkamiestä, jonka tehtäviin olisi kuulunut rakennusten suunnittelu ja rakentaminen. Metsähallituksen edellytettiin huolehtivan pääsääntöisesti ylimetsänhoitajien ja metsänhoitajien puustellien rakentamisesta: ”ja owat nämä puustellit ainoastansa wähitellen sekä parhaastansa metsänhoito-ammatin omalla työwäellä kuntoon pantawat”.⁴⁰

Käytännössä rakentaminen tapahtui aluemetsänhoitajan ohjeiden mukaan. Hän leimasi valtion metsistä rakennuspuut ja ohjasi ne tiettyyn tarkoitukseen. Toisinaan metsänhoitajat tarkensivat suunnitelmiaan paperille kuten v.t. metsänhoitaja Eino Wartiovaara tehdessään luonnospiirustuksia Turtolan hoitoalueen II:n vartiopiirin metsänvartijatorppaa varten. Päiväämättömässä piirustuksessa on luonnosteltu asuinrakennus, karjarakennus, riihi ja sauna. Asuinrakennus oli suunniteltu yhden sydänmuurin ympärille ja se sisälsi pirtin ja asuinhuoneen. Karjarakennuksessa oli navetan ja tallin lisäksi rehu- ja ajokalugarasto sekä päätyyn sijoitettu aittarivi. Navetan ylisille vei ajoliiska.⁴¹

Aluemetsänhoitajien merkitys säilyi etenkin virkatalojen rakentamisessa insinööri- ja metsänhoitajien perustamisen jälkeenkin. Korteniemen metsänvartijatilalla alue-

metsänhoitaja olisi halunnut koko rakennusryhmän punamullattavaksi. Rakennukset säilyivät harmaina, mutta rantaan rakennettiin uusi Osaran saunaksi kutsuttu sauna⁴². Linnasaaren metsänvartijatilalle metsänhoitaja Räsänen suunnitteli kokonaan uuden navetan 1930-luvulla.⁴³

3.3.1 Metsähallituksen insinööriosasto

Vuodesta 1921 maankäyttöosasto hoiti Metsähallituksen alaisen valtionmaan käyttöä. Lisäksi osasto valvoi, että metsähallinnon virka- ja palvelusmiesten asuntotilat pidettiin kunnossa.⁴⁴ Insinööriosasto perustettiin varsinaista rakennustyötä varten. Sille kuuluivat uittoon sekä tien- ja huoneenrakennukseen liittyvät työt. Johtosäännössä määrättiin myös kustannusarvion laatimisesta ja hyväksymisestä sekä rakennustyön lopputarkastuksesta. Osastossa oli tie- ja vesirakennusinsinööri, jolle uitto- ja tienrakennustöitten lisäksi kuului huoneenrakennustöiden suunnittelu, toimeenpano ja valvonta sekä rakennusten korjaus- huolto. Aluetasolla rakentamisesta vastasivat piirikuntakonttorien piiri-insinöörit rakennusmestareineen.⁴⁵ Piiri-insinööri saattoi harkintansa mukaan uskoa töitä alaisilleen tai aluemetsänhoitajalle, mutta hän oli aina itse vastuussa töitten suorittamisesta.⁴⁶

Virat ja työtehtävät säilyivät vuosikymmeniä samoina. Koska tienrakennus ja uittoon liittyvä rakentaminen veivät suuren osan piiri-insinöörin työajasta, aluemetsänhoitajat toimivat itsenäisyyden ajan alkuvuosikymmeninä talonrakennusasioissa melko itsenäisesti ja rakennuttivat myös kämppiä hakkuualueille. Itse rakennustyön suorittivat urakkana ammattitaitoiset työmiehet, myöhemmin urakoitsijat tai velvoitettyöllistettävät. Metsähallituksella ei ole ollut varsinaista rakennustyön suorittavaa omaa henkilökuntaa. Metsähallituksen palveluksessa olleet rakennusmestarit on lueteltu liitteessä 10.

Metsähallituksen alkuaikoina oli tavoitteena hoitoalueen sisäisten yhteyksien parantaminen. Teitä rakennettiin osin kruununmetsätorppareiden taksvärkkinä, osin palkka- tai työllisyystöinä. Tierasitus koski vuodesta 1883 myös kruununpuistoja. Vasta vuoden 1921 tielain mukaan joutuivat maantiet valtion ylläpidettäväksi. Metsähallitus on sotien jälkeen ollut edelleen merkittävä maarakentaja: metsäautotieverkko on tavoittanut yhä etäisempiä korpia.

1940-luvun loppupuolella Metsähallituksessa oli vilkas talonrakennuskausi, kun Lappiin oli rakennettava runsaasti virkataloja ja kämppiä. Rakennushallitus vastasi virasto- ja toimitilarakentamisesta silloin, kun tarvittiin yhteiset tilat useammalle valtion viranomaiselle, kun taas pelkästään Metsähallituksen käyttöön tulevat rakennukset Metsähallitus rakensi itse.⁴⁷ Rakennuspiirustukset teki rakennusmestari itse, tai hän muokkasi Metsähallitukselle lähetettyjä rakennushallituksen ja sosiaaliministeriön mallipiirustuksia rakennuskohteeseen sopivaksi.⁴⁸ 1940- ja 1950-lukujen taitteessa Metsähallituksen rakennustoiminnassa alettiin siirtyä lautarakenteisiin taloihin ja uusia lämmitysmenetelmiä ja standardimittaisia rakennusosia ryhdyttiin käyttämään.⁴⁹ 1950-luvun loppupuolella perustettiin kämppätoimikunta suunnittelemaan Metsähallitukselle omia kämppämalleja. Sitä avusti Hirvaan kehittämisjaosto, joka paneutui myös rakentamisen erityiskysymyksiin.

Rakentamisen painopisteet muuttuivat: 1970-luvulla tärkeimpinä rakennuskohteina olivat Metsähallituksen uudet työsuhteasunnot, 1980-luvulla alkoi runsas luonnonsuojelun ja virkistyksen tarpeisiin liittyvä rakentaminen kansallispuistoissa ja retkeilyalueilla, mikä on jatkunut 1990-luvulla.⁵⁰ 1920-luvun alusta asti pääpiirteissään voimassa ollut organisaatiota muutettiin vuonna 1992 siten, että vanha piirikuntajako poistettiin ja piiri-insinöörit ja rakennusmestarit ovat Metsähallituksen tukitoimintoihin kuuluvan kiinteistöpalvelun henkilökuntaa.

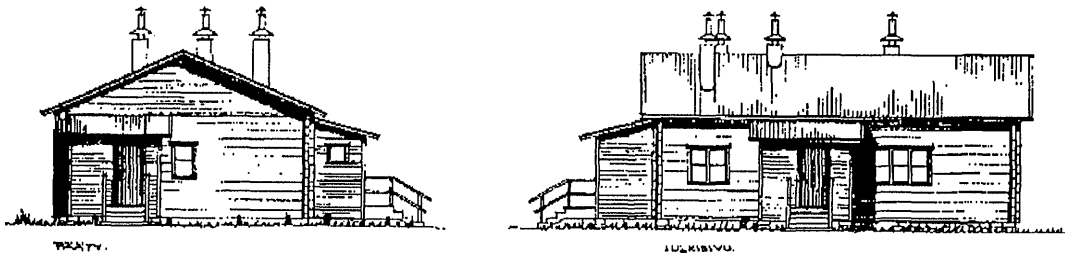
Kuva 9. Metsähallituksen kiinteistöpalveluiden rakennustyömaa Jussarössä Tammisaaren saariston kansallispuistossa kesällä 1993. Metsähallitus.

3.3.2 Kämppätoimikunta⁵¹

Metsähallituksen kämppätoimikunta työskenteli vuosina 1956–1966. Se oli osin jatkoa sosiaaliministeriön vuonna 1954–1956 toimineelle kämppätoimikunnalle. Sosiaaliministeriön kämppätoimikunta julkaisi oppaan Metsätyömaiden kämppämajoituksesta vuonna 1956.

Metsähallituksen kämppätoimikunnan tavoitteena oli kämppärakentamisen ohjaaminen järkeviin ja yhtenäisiin uomiin. Kämppäkysymys nähtiin ensisijaisesti tuotannollisena ja toissijaisesti sosiaalisena kysymyksenä. Tavoitteeksi asetettiin rakennusten tyypittäminen, rakenteiden kehittäminen, rakentamisen ohjeistaminen ja erikoislaitteiden tutkiminen ja suosittaminen.⁵² Metsähallitus jatkoi sosiaaliministeriön kämppätoimikunnan rakentamisen tyypittämistä.

Kämppätoimikuntaan kuuluivat J.E. Arnkil, Yrjö Timonen, Paavo Valve, Eetu Heiskanen ja Martti Perttala sekä sihteerinä toiminut rakennusmestari Vilho

Kuva 10. Metsähallituksen käämpätoimikunnan hyväksymän metsäkäämpän (tyyppi n:o 10) julkisivu ja pääty. Metsähallitus.

Säkkinen. Suunnitelmat muokattiin tyyppiirustuksiksi, jotka toteutti Vilho Säkkinen. Ensimmäisiä kohteita olivat majoituskäämpät ja moottorisahojen kunnostusrakennukset. Ennen hyväksymistä koerakennuksia käytettiin jonkin aikaa. Tällöin pyrittiin löytämään rakenteelliset viat ja suunnitelmia parannettiin tarpeellisilta osin. Metsähallituksen tyyppiirustuksia annettiin korvausta vastaan puutavarayhtiöiden käyttöön.⁵³

Käämpätoimikunnan työssä näkyi metsätyömaan muuttuminen. Toimikunta aloitti työnsä vuonna 1956, jolloin keskityttiin kiinteiden talvikauden käämpien ohjeistamiseen. Jo vuonna 1959 pääpaino oli siirrettävien vaunujen käytössä. Vuodesta 1960 keskityttiin 24 miehen käämpien järjestelyihin ja kesäaikaiseen tilapäismajoitukseen. 1960-luvun puolivälissä pohdittiin metsätyön jakautumista kotoa tehtävään työhön kylien ympäristössä ja kairaan, jonne täytyi vielä rakentaa majoitustiloja tai mopoteitä.

Taulukko 1. Metsähallituksen tyyppiirustusten luokitus.

sarja	tyyppi	koko /mieistä	lämmitys	majoitus hlö/huone
10	käämpä	24	kamiina	24
20	käämpä	24	keskuslämmitys	12
30	käämpä	24	keskuslämmitys	8
40	käämpä	48	kamiina	
50	käämpä	48	keskuslämmitys	
60	asuntovaunu	8		8
70	sauna			
75	kauppa			
80	talli			
901, 902, 905	moottorisahakoppi			
907	moottorisahojen ja työkalujen kunnostuskoppi			
911	varastorakennukset			
912	halkosuoja			
920	kellari			
930	käymälä			
932	jätekaivo			
933	vedenheittopaikka			
950	aggregaattikoppi			
70	sauna			

Uusien rakennusten tekemisen lisäksi kämppätoimikunta huolehti myös entisten kunnostamisesta lain vaatimalle tasolle ja kämppien siirtojen kehittämistä. Tuolloin syntyi kämppäkartanoita, joissa vanhassa hirsiympäristössä oli uusia lautarakenteisia moottorisahakoppeja ja mahdollisesti siirrettäviä tallivaunuja. Useimmat ratkaisusta pyrkivät joko standardoitaviin siirrettäviin rakenteisiin tai niin kevyeen ja halpaan rakentamiseen, että rakennukset voitiin hylätä yhden käyttökerran jälkeen.

Kämppätoimikuntaa huoletti vanhojen kämppien korjaaminen, joka useimmiten oli hyvin kallista.⁵⁴ Kämppätoimikunnan toiminnan ja rakentamisen määrästä saa kuvan taulukosta kaksi.

Uusista ohjeista tiedotettiin julkaisussa Metsähallituksen teknisiä tiedotteita B. Toimikunnan työn ohessa syntyi Metsähallituksen kämppäkortisto. Sitä pidettiin yllä siten, että piirikuntakonttorit lähettivät kortit hankintakauden lopussa hoito-alueisiin täydennettäviksi.⁵⁵

Taulukko 2. Kämppärakennustoiminta piirikunnittain vuonna 1959.

	Perä-Pohjolan pkk	Pohjanmaan pkk	Itä-Suomen pkk	Länsi-Suomen pkk	yhteensä
Uusia kämppiä					
kpl	0	0	1	1	2
miehille	0	0	28	30	58
hevosille	0	0	22	12	34
Asuntovaunuja					
kpl	6	1	0	0	7
miehille	40	8	0	0	48
hevosille	16/16	0	0	0	16
Kämpän siirtoja					
kpl	14	4	1	0	19
miehelle	532	218	24	0	874
hevoselle	174	87	0	0	261
peruskorjauksia					
kpl	1	1	3	3	8
miehelle	24	34	72	70	200
hevoselle	0	0	0	6	6

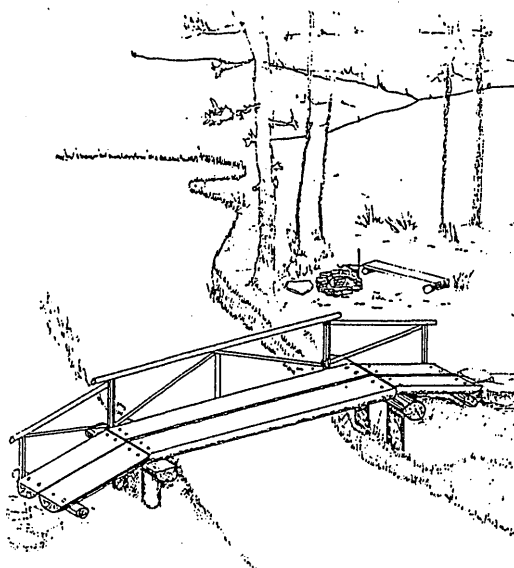
3.3.3 Vuokrasopimukset

1970-luvulla rakennettiin Luoston lomakylä Metsähallituksen maalle Sodankylään. Tonttien vuokrasopimuksissa Metsähallitus edellytti rakennuspiirustusten hyväksyttämistä Metsähallituksessa. Aluemetsänhoitaja Aimo Lifländer esitteli asian Metsähallituksessa ja merkitsi rakennuspaikan maastoon.⁵⁶

Käytännössä tämä johti siihen, että Luostolle ei hyväksytty rakennettavaksi muita kuin kelohonkarakennuksia. Vanhoissa metsäkämpissä keloja käytettiin rakennusaineena, koska kuiva puu oli arvotonta.⁵⁷ Luostolla tämä vaatimattomien kämppien rakennusaine jalostui symboloimaan erähenkeä ja luonnonmukaisuutta.⁵⁸ Kelohongan jalostaminen vapaa-ajan asuntojen rakennusmateriaaliksi lienee Metsähallituksen merkittävin panos suomalaiseen arkkitehtuuriin.

3.3.4 Virkistyskäytön mallipiirustukset

Metsähallituksen metsien virkistyskäyttö muotoutui kasvaneen retkeilyn myötä 1970-luvulla. Tavoitteena oli lisätä retkeilijöiden vastuuntuntoa ja yhteishenkeä vartioinnin ja tarkastusten sijasta. Rakennukset, rakenteet, polut ja viitat pyrittiin sijoittamaan tarkoituksenmukaisesti retkireittien varrelle. Rakentamisessa kiinnitettiin erityistä huomiota mm. luonnon kulumiseen, maisemaan, asennekasvatukseen ja tarkoituksenmukaiseen retkeilyverkoston syntymiseen.⁵⁹ Vilho Säkkinen suunnitteli retkeilijöille tarkoitettuja rakenteita: tulipaikkoja, pitkoksia ja siltoja.

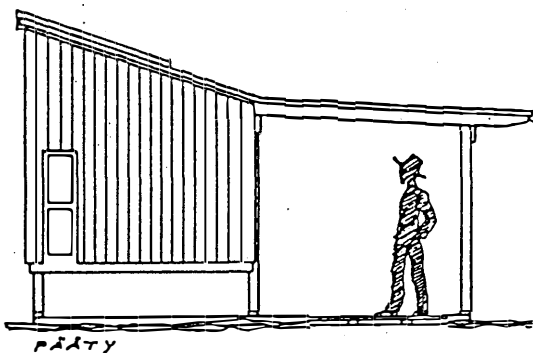

Kuva 11. Vilho Säkkinen suunnittelema porras Virkistyskäytön rakennepiirustuksista vuodelta 1974. Metsähallitus.

Vuonna 1988 aloitettiin Perä-Pohjolan piirikuntakonttorissa suojelun ja ulkoilun rakenteiden uusiminen metsätalousinsinööri Erkki Tuovisen johdolla. Työryhmän tavoitteena oli löytää sellaisia rakenteita, jotka helpottavat suunnittelu- ja toteutustyötä. Ulkoilun ja suojelun rakenteet -ohjeisto viimeisteltiin Länsi-Lapin virkistyspalveluissa vuonna 1993.⁶⁰ Se sisältää retkeilyn ja opastuksen tavanomaiset rakennukset. Päämateriaalina on hirsi. Arkkitehtonisesti kokoelma on saanut vaikutteita paikallisesta rakentamisesta.

3.3.6 Luonnonsuojelun mallipiirustukset

Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden uudisrakentaminen on painottunut opastus- ja palvelurakenteisiin. Tavoitteena on ollut yhtenäinen "Metsähallituksen tyyli", jonka pyrkimyksenä on ollut maastoon ja ympäristöön sopeutuva yksinkertainen ja jämerän kestävä yhtenäinen rakennustapa. Rakennusten tuli olla myöskin helppoja käyttää ja hoitaa. Rakenteet pystytettiin yleensä hoitoalueen väen voimin, jolloin perusratkaisujen tuli olla helposti toteutettavissa. Opastusmateriaali ja muut osat, joita hoitoalueissa ei voitu tehdä, standardoitiin.⁶¹

Kuva 12. Kalevi Ormion suunnittelema opastuskatos Luonnonsuojelun mallipiirustuksista. Metsähallitus.

Hyväksi havaittuja rakenteita alettiin 1980-luvulla koota mallipiirustuskoelmaan (Suojelun ja ulkoilun rakenteet, ohje- ja mallikokoelma). Mallikokoelma syntyi osittain tilattujen kohteiden mukaan, osin siihen on otettu mukaan käytössä hyväksi havaittuja rakenteita. Ehdottomaan yhdenmukaisuuteen ei ole kuitenkaan pyritty, vaan paikallisille ideoille ja perinteiselle rakennustavalle on jäänyt tilaa.

Rakennusmateriaalina luonnonsuojelualueilla on ollut puu. Pitkää ikää vaativissa rakenteissa on käytetty ensisijaisesti lehtikuusta. Kloorifenolia sisältävän puun käyttö suojelualueilla lopetettiin kesäkuussa 1994, sillä se muodostuu ongelmajätteeksi.⁶²

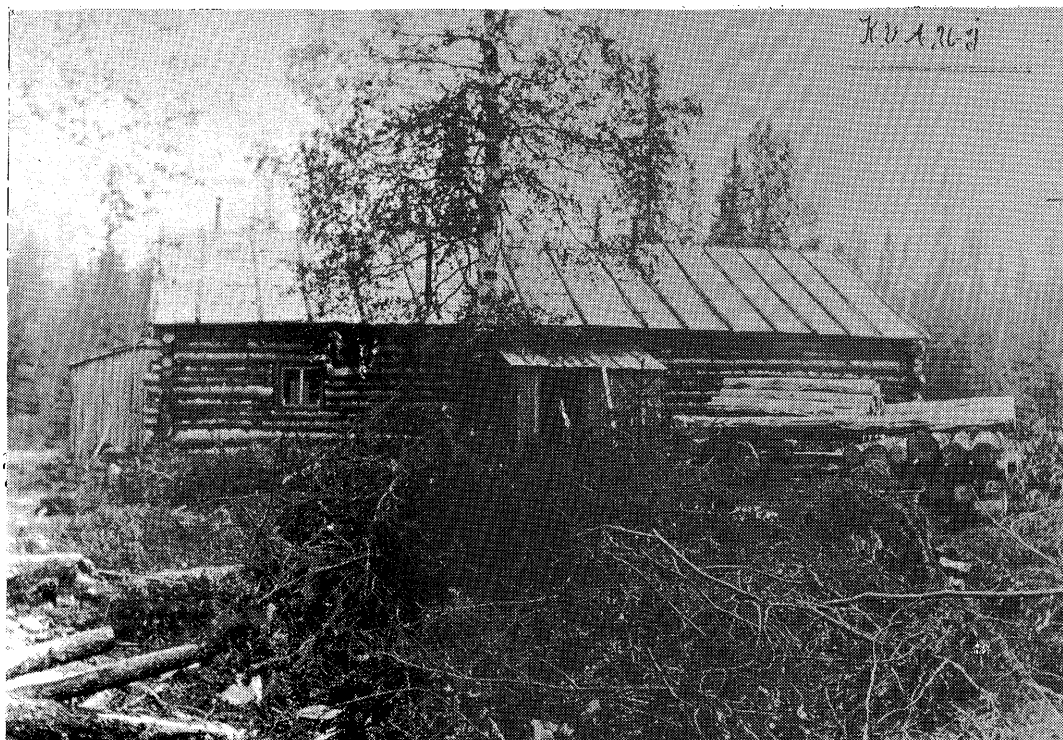
3.3.7 Rakentamisohjeet

Luonnonsuojelualueiden rakentamisen yleissuunnittelun uusi vaihe alkoi Perämeren kansallispuiston suunnittelusta. Puistossa ammattikalastajille myönnetään uudisrakennuslupia ja vanhan rakennuskannan käyttöoikeuksia. Metsähallitus tilasi alueelle rakentamisohjeet Arkkitehtitoimisto Antti Pihkalalta. Niissä annetaan ohjeet rakennuksen sijoittelusta, rakennustavasta ja pintamateriaaleista.⁶³

4 METSÄHALLINNON RAKENNUKSET

Metsähallituksen rakennuksille, etenkin virkataloille, ovat ominaisia luonnonkauniit rakennuspaikat vesistön lähellä. Vanhempi hirsirakentaminen on saanut vaikutteita paikallisesta rakentamisesta. Tämän vuosisadan rakennuksissa on havaittavissa vaikutteita yleisistä arkkitehtuurin suuntauksista.

Vanhimmat metsähallinnon rakennukset ovat metsänvartijatiloja. Metsänhoitajien virkataloja, joissa oli myös metsähallinnon konttoritilat, valmistui hitaammin. Hallintaepäselvyyksien vuoksi käytiin läpi metsähallinnon omistama rakennuskanta vuonna 1911 ja pyrittiin saamaan kiistattomaan omistukseen esim. kaikki metsänvartijatiloilla olleet rakennukset.

Kuva 13. Taivalkankaan kämppä vuonna 1934. Metsähallitus.

Suurin osa Metsähallituksen rakentamista rakennuksista on ollut kämppiä. Ne korvasivat metsäyöntekijöiden majailun taloissa ja syrjäseutujen kruununmetsätorpissa. Puuntuotannon rakennuksia ovat myös osin muiden rakentamat uitokämpät. Metsätyöväen asuntojen rakentaminen päättyi metsurivitaloihin.

Virkistys- ja opastusrakenteet ovat autiotupia lukuunottamatta syntyneet vasta 1970-luvulta alkaen.

4.1 Virkatalot

4.1.1 Metsänvartijatorppa⁶⁴

Metsänvartijan torppa oli yleensä tavallinen maalaisrakennus, hirsitalo, joka käsitti tuvan ja kamarin. Torpan ulkonäköön vaikutti 1800-luvulla enemmän paikallinen rakentamistapa kuin Metsähallitus, vaikka Metsähallitus myönsikin rakennusapua. 1900-luvulla alettiin kiinnittää huomiota puunkäyttöön ja tulisijoihin. Vuosisadan alkupuolella tulivat myös metsänhoitajien majoitustilat.

Ohjesäännön mukaan metsänvahdin torpan tuli olla vartio-osuuden sisällä. Metsänvahtien vartio-osuus oli tuhannesta kolmeen tuhanteen tynnyrinalaan eli noin 500–1 500 hehtaaria. Mikäli oli vaihtoehtoisia sijoitusmahdollisuuksia, torppa tuli sijoittaa mahdollisimman lähelle kylää, valtatieä tai kulkureittiä, koska niiden lähettyvillä arveltiin olevan enemmän vartioimista. Torppaan piti kuulua tarpeelliset pelto- ja niittymaat sekä huoneet.⁶⁵

Metsänvartijalla oli oman palstansa ja vahtitorppansa tuotteiden lisäksi oikeus metsästä, kalastaa, pyytää otuksia ja ottaa kotitarpeiksi nautittujen puiden latvoja ja oksia sekä tuulen murtoja vartio-osuudellaan. Metsänhoitajan luvalla sai myös ottaa kasvavia puita ja laiduntaa.⁶⁶

Torpasta luopuessaan metsänvartija sai pyytää seuraavalta metsänvartijalta korvauksen torpassa tehdyistä töistä. Vanhuuden tai työssä loukkaantumisen vuoksi luopuvan metsänvartijan virka siirrettiin soveliaalle läheiselle miespuoliselle perilliselle, joka lupasi ottaa eronneen elätettäväksi. Metsänhoitaja saattoi erottaa osan torpan maista eroavalle metsänvartijalle muona(syytinki)maana.⁶⁷

Metsänvartijoiden asuntojen hallintasuhteet olivat pitkään sekavia. Vuonna 1918 arvioitiin, että vain 29 % metsänvartijoiden asunnoista oli kiistatta valtion omistamia. Vuokralla asuneet metsänvartijat joutuivat usein tyytymään kehnoihin ja kaukana vartiopiiristä oleviin asumuksiin. He hankkivat sivuansioita useammin kuin virka-asunnoissa asuneet metsänvartijat, sillä virkatorpan maanviljelyn tuotto oli oleellinen osa metsänvartijan ansiota.⁶⁸

Metsähallituksen hallinnassa olevista metsänvartijatorpiksi rakennetuista kohteista vanhin lienee **Korteniemi**, Liesjärven kansallispuistossa Tammelassa. Etelä-Suomessa on säilynyt myös yksityisessä omistuksessa Mustajärven metsänvartijatila, joka oli Evon valtionpuiston metsänvartijatila. Nykyiset Korteniemen rakennukset ovat 1800-luvun lopulta. Pihapiiriin kuului asuinrakennuksen lisäksi talli, navetta, sauna, riihi ja aitta sekä perunakuoppia. Päärakennuksen

Metsähallitus lunasti kokonaisuudessaan vasta vuonna 1911. Tätä ennen ns. uusipuoli oli metsänvartijan pojan perheen käytössä. Metsähallitus lunasti sen ns. herrojen kamariksi, jolle jäi erillinen sisäänkäynti.⁶⁹

Pohjois-Suomessa Muonionjoen varrella sijaitsevat **Naapankivaara** ja **Aarea** ovat hyvin erityyppisiä. Maantien varressa sijaitseva Naapankivaara oli vauras maataloutteen suuntautunut torppa 1860-luvulta. Tiettömän taipaleen takana oleva Aarea taas on vaatimaton metsänvartijan itsensä rakentama kokonaisuus 1920-luvulta.

Juhanala Leivonmäellä edustaa metsänvartijatilaa, joka on aiemmin ollut kruununmetsätorppa. Juhanalan komeat rakennukset on tehty pääosin kruununmetsätorppakaudella.

4.1.2 Metsäteknikontalo

Ensimmäiset määräykset työnjohtajien virka-asunnoista ovat Metsähallituksen vuoden 1908 johtosäännössä. Vuonna 1934 perustettiin 169 uutta metsätyönjohtajan tointa ja metsänvartijapiirien tilalle ryhdyttiin muodostamaan työnjohtajapiirejä. Työnjohtajien virkanimike muuttui metsäteknikoksi 1940-luvulla.⁷⁰

Säilyneissä työnjohtajan/metsäteknikon rakennuksissa näkyy vuosisadan alun mautilojen tyyppiirustusten vaikutus. Rakennustapa oli lähempänä omakotitaloa kuin perinteistä maalaistaloa. Myöhemmin jälleenrakennuskauden aikana harjakattoiset, puolitoistakerroksiset puiset omakotitalot levisivät tyyppitaloina koko maahan⁷¹.

Kuva 14. Metsäteknikontiloilla aidalla rajattiin yksityistä tilaa. Esimerkiksi Hanukkalammienessä venevalkama on aidan sisällä, mutta käpykaristamo on aidan ulkopuolella. Metsähallitus.

Kuva 15. Alakittilän aluemetsänhoitajan virkatalo vuonna 1958. Metsähallitus.

Osa vanhoista metsänvartijataloista yksinkertaisesti purettiin, ja tilalle rakennettiin metsäteknikon arvolle sopiva virkatalo. Näin tapahtui nykyisin Koivusuon luonnonpuistossa olevassa Pirhonvaarassa vuonna 1932 ja Ylitornion **Hannukkalanniemessä** vuonna 1939. Uudisrakennuksiin tehtiin erillinen työhuone, johon oli eteisestä oma sisäänkäynti.

Hannukkalanniemen metsäteknikontaloa rakennettiin vuodesta 1939. Virkatalon rakennukset muodostavat erittäin hyvin säilyneen kokonaisuuden, johon kuuluvat yksityiseen asumiseen ja virkatehtävien hoitoon liittyneet rakennukset. Kohteessa on käytetty osittain Metsähallituksen tyyppipiirustuksia. Pellon **Niemelä** on sodan jälkeen rakennettu pihapiiri. Tuon ajan omakotitaloista sen erottaa erillinen työhuone. Metsähallituksen rakennuksiin verrattuna uutena piirteenä on suurehko olohuone takkoineen.

4.1.3 Metsänhoitajan virkatalo

Metsänhoitajan virkatalo sisälsi yleensä toimiston omalla sisäänkäynnillään ja asunnon. Pihapiirissä oli varastotiloja sekä toisinaan myös pienet karjasuojat.

Metsähallituksen asetuksessa 1859 määrättiin, että Metsähallituksen metsänhoitajille ja ylimetsänhoitajille tuli varustaa virkapuustellit. Sopivien asuntojen löytäminen oli hankalaa. Metsähallitus pyrki osin ostamaan soveliaat tilat osin rakennutti niitä itse. Ainoa ylimetsänhoitajan virkatalo oli Kittilän kirkonkylässä sijainnut Foudila.⁷²

Syrjäisillä saloseuduilla oli erittäin vaikeaa löytää perheellisille metsänhoitajille sopivia vuokrahuoneistoja. Vuoteen 1918 mennessä oli rakennettu 20 metsänhoitajan virkataloa kun tarve olisi ollut 86. Vuokra-asunnot sijaitsivat hankalasti, olivat usein puutteellisesti varustettuja ja toisinaan jouduttiin kiitollisuuden velkaan

puutavarayhtiöille. Asunto-olojen pelättiin karkottavan kyvykkäimmät metsähoitajat yksityisten yritysten palvelukseen.⁷³

Metsähallitus esittikin, että metsänhoitajille hankittaisiin pieniä asuntotiloja. Riittäväksi katsottiin asunto, johon kuului neljä huonetta ja keittiö sekä valtion omalla kustannuksellaan kalustama konttorihuone, joka samalla toimi vierashuoneena. Peltoa ja niittyä tuli olla muutaman lehmän ja valtion hevosen hengenpitimiksi ja puutarhaa niin että siinä saattoi viljellä saloseuduilla hankalasti saatavia vihanneksia.⁷⁴

Pitkään virassaan toimineille metsänhoitajille virkataloista tuli koti, jota kaivaten muisteltiin eläkepäivinä. Emauksen virkatalon pitkäaikainen asukas, aluemetsänhoitaja Forsström, muisteli kaiholla virkapuustelliaan. Erityisesti hän piti salongista, joka oli kuin ritarisali. Se veikin noin neljänneksen koko rakennuksesta. Muistoihin pääsivät myös konttori ja kulmakamari, jossa asuivat avustavat metsänhoitajat, sekä ruokasali jossa loisti joulukuusi.⁷⁵

Vasta itsenäistyneessä Suomessa asuntopulaa yritettiin ratkaista ostamalla pientaloja. Tämä ei kuitenkaan ratkaissut ongelmaa. Rakennushallitus teki Metsähallitukselle tyyppipiirustukset metsänhoitajan virkataloksi.⁷⁶ Yhtään niiden mukaan rakennettua virkataloa ei ole Metsähallituksen hallinnassa.

Pelkosenniemen puustelli on pihapiireineen vanhimpia Metsähallituksen hallinnassa säilyneitä aluemetsänhoitajan virkataloja. Senulkoasu on säilynyt ennallaan täydentäen hyvin säilynyttä kylämaisemaa. Vanhoista, yhä käytössä olevista kohteista ajallisesti kerrostuneimmat lienevät **Ranuan hoitoalueen toimisto- ja asuintilat**. Pihapiiriä on rakennettu vuosisadan alusta 1960-luvulle. Eri ajan rakennukset muodostavat omia pihojaan. Taivalkosken aluemetsänhoitajan virkatalo Tyynelä kuului Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin rakennuksiin, mutta rakennushallitus purki sen syksyllä 1994⁷⁷.

Komeimpia Metsähallituksen hallinnassa olevia metsänhoitajan virkataloja on **Lieksan aluemetsänhoitajan virkatalo**. Viimeinen toimistona ja asuntona käytetty aluemetsänhoitajan virkatalo on Savonlinnassa.

Jatkosodan ja ns. Lapin sodan jälkeen metsänhoitajien virkataloista oli jäljellä vain puolet. Vuonna 1956 saavutettiin sotia edeltävä taso. Uutuuksia olivat apulaismetsänhoitajien talot.⁷⁸ Sodan jälkeisen rakentamisen hyviä esimerkkejä ovat Hyrynsalmen ja Kuhmon hoitoalueet.

4.2 Metsätyömiesten majoitusrakennukset

4.2.1 Kämpä

Savotat kestivät marraskuulta maaliskuulle. Valmistelutyöt alkoivat yleensä syyskuussa. Niihin kuului hakkuu- ja ajotöiden valmistelu sekä kämppien rakentaminen. Asumukset ja huoltorakennukset olivat usein käytössä vain yhden talven, joten rakenteet tehtiin tilapäisiksi.⁷⁹ Vuoden 1928 lain jälkeen kämppien rakentaminen kuului työnantajalle.

Kämpät sijaitsivat yleensä muutaman kilometrin päässä palstoilta. Yhdessä kämpässä asui tavallisesti noin viisi ajomiestä ja heidän hakkuumiehensä.⁸⁰ Pienimmät kämpät olivat yhden hevoskunnan käytössä, suurimpiin majoittui useita hevoskuntia eli kymmeniä miehiä.⁸¹

1930-luvulla metsätyöntekijöistä puolet asui kämpillä. Ne sijaitsivat yleensä alle kolmen kilometrin päässä leimikolta. Hakkuukaudella 1938–39 tehdyn tutkimuksen mukaan työnantaja kustansi lakisäateisten velvoitteiden lisäksi kämppien lämmitykseen käytetyt polttopuut ja yleensä myös valaistukseen käytetyn lamppuöljyn.⁸²

4.2.1.1 Ajokämpä

Yhden hevoskunnan kämpät olivat satulakattoisia hirsirakennuksia. Kämpän ainoassa huoneessa oli korkeutta juuri sen verran, että keskilattialla mies mahtui seisomaan. Lämmityslaitteena toimi nurkkaan muurattu piisi tai myöhemmin kamiina, jolla myös valmistettiin ruoka. Vuoteena oli halastuista hirsistä tehty yhteisvuode eli peska tai pelkästään kuusenhavut lattialla. Kämpän toisessa päässä oli hevostalli.⁸³

Useamman hevoskunnan ajokämpillä majoitustila oli suurempi. Rakennuksessa saattoi olla erilliset tilat keittiölle ja työnjohdolle. Mikäli kämpällä oli ruuanlaittaja, hänelle erotettiin pahvilla oma nurkkaus.⁸⁴ Talli oli joko erillinen rakennus tai kiinni kämpässä.

Kuva 16. Hietajärven kämpä vuonna 1955. Metsähallitus.

Hatarissa kämpissä piti pukeutua nukkumaan mentäessä. Kaikilla ei ollut vaihtovaatteita, joten märkiä vaatteita yritettiin kuivatella kämpän orsilla yötä ja seuraavaa päivää varten. Peseytymismahdollisuudet olivat alkeelliset. Saunomassa saattoi käydä pääpirtillä ja sieltä löytyi usein lähin kauppa.⁸⁵

Kellari tehtiin maakuoppaan. Tavallisesti se tehtiin maasaunojen tapaan hirsistä salvaamalla ja kuntalla vuoraten. Kellari tuuletettiin katon läpi tukevalla hormilla. Pienet kellarit tehtiin toisinaan nostettavan kannen alle kaivon tapaan.⁸⁶

Hevosia oli savotalla kolmannes miesten määrästä.⁸⁷ Ensimmäisen kämppälain jälkeen ryhdyttiin 1930-luvulla rakentamaan salvotusta hirrestä talleja, joissa jokaisella hevosella oli oma pilttuu ja valjaille naulakko.⁸⁸ Tällöin ilmestyi talleihin myös harjakaton alle välikatto.⁸⁹ Vuoden 1947 kämppälaki määritteli jo hyvin tarkasti ne vaatimukset joita tallille asetettiin. Ratkaiseva ero edelliseen kämppälakiin oli se, ettei tallia enää saanut rakentaa työmiesten asumuksen yhteyteen.

Kaikkein vanhimpia yksinäisiä kämppiä ei Metsähallituksen rakennuskannassa ole säilynyt. **Korpieniemen kämppä** Karvialla on esimerkki 1930-luvulla rakennetusta pienkämpästä, jossa makuu- ja ruuanvalmistustilat eivät olleet eriytyneet. (Kankaan tehtaitten rakennuttama Nurmeksen Aittolahden kämppäkartano 1930-luvun lopulta on nykyisin Metsähallituksen hallussa, ks. s. 44.)

Seitsemisen kansallispuistossa Kurussa oleva **Pitkäjärven kämppä** on harvinainen alkuperäisellä rakennuspaikallaan oleva kämppä. Sen rakennusmateriaalina on myös käytetty kämppien rakentamiseen tyypillistä kelohirttä. Rakennus on maa-laamaton.

Kuva 17. Pieni kämppä 1920-luvulta Kannuksesta, Lestin hoito-alueesta. Metsähallitus.

4.2.1.2 Ruukinpirtti

Useampia hakkuukausiakestävää savottaa varten voitiin rakentaa jo pysyvämpiäkin asumuksia ns. ruukinpirttejä. Ruukinpirtteillä ei ollut samanlaista tarvetta näyttävään arkkitehtuuriin kuin uittokämpillä⁹⁰. Ruukinpirttiin kuului pääkämpän lisäksi talli, sauna, liiteri, kellari, käymälä ja makasiini, jossa saattoi olla kauppa ja rehulato.

Ruukinpirtti rakennettiin huolellisemmin kuin tilapäisasunnoiksi kyhätyt maa-saunat ja -kämpät. Pirtin korkeutta lisättiin niin että koko tilaan saatiin seisomakorkeus. Hirret veistettiin ainakin sisäpuolelta, usein myös ulkopuolelta ja nurkkiin tehtiin salvokset. Katto katettiin päreillä tai tuohilla ja välikatto taas sammaleella tai kuntalla sekä mullalla. Lattia tehtiin halaistuista tai veistetyistä kelleksistä tai sahatuista soiroista tai laudoista.⁹¹

Kuva 18. Ruukinpirtin iso kämpmä 1920-luvun alusta Kannuksesta, Lestin hoitoalueesta. Metsähallitus.

Pirtti käsitti useita eri tiloja, joissa kaikissa oli ikkunat. Hirsistä tehty väliseinä jakoi tilan kahteen pääosaan: terävään ja tylsään päähän. Terävässä päässä sijaitsi keittiö helloineen sekä työpäälliköiden asunto ja työnantajan konttori. Suurempi tila, ns. päiväläispuoli eli karhunkoppi oli varustettu omalla sisäänkäynnillä. Tilaa hallitsi huoneen keskellä seisova avotakka eli uuni. Usein päiväläispuolelle ja terävään päähän kuljettiin päreillä, tuohilla, riu'ulla tai laudoilla katetun ulkoeteisen kautta. Työnjohdon ja päiväläispuolen välillä oli usein ovi, samoin terävän pään ja keittiön välillä.

Kämpälain jälkeen 1930-luvulla parannettiin kämppien tasoa ja varustusta. Työnantajille tähdennettiin etukäteen rakennettujen ja suunniteltujen kämppien taloudellisuutta verrattuina talvikylmällä kyhättyihin asumuksiin. Samalla esiteltiin ensimmäisiä rakennuksesta toiseen siirrettäviä elementtejä: ikkunoita, ovia

Kuva 19. 1930-luvun kämppä Koillismaalta. Metsähallitus.

ja kamiinoita.⁹² Sosiaaliministeriön teettämät kämppien tyyppiirustukset vaikuttivat hiljalleen rakennustekniikkaan. Ruukinpirteillä työnjohtajilla ja mittamiehillä oli omat huoneet ja paikoin oli vielä erilliset vierashuoneet.⁹³

Emäntien yleistyessä 1920-luvulla rakennettiin karhukopin ja keittiön väliin tarjoilu-
luukku, ns. elämänluukku, jonka kautta ruoka tarjoiltiin työmiehille. Keittiössä oli aluksi oma sisäänkäynti, jonka edessä oli ruokavarastona toimiva eteinen. Emäntien huoneita arvosteltiin pimeiksi ja niiden säilytys- ja pesutiloja puutteellisiksi. Suurena ongelmana pidettiin kuivaushuoneesta tullutta hajua, jota heikot väliseinät eivät voineet estää.⁹⁴

1930-luvun lopulla Metsähallitus ja puutavarayhtiöt rakensivat kämppiinsä keittiöt ja ruokalot Itä- ja Pohjois-Suomen suurille metsätyömaille. Työnantajat suosivat yhteisruokailua kustantamalla ruokakunnille keittiökalustot ja astiastot sekä emännän rahapalkan.⁹⁵

Suuremmilla savotoilla oli oma sisäänlämpiävä sauna. Saunan läheisyyteen oli yleensä pystytetty joko pisto- tai harjakota, jossa vesi lämmitettiin. Joillakin savotoilla saunaa käytettiin myös teiden jäädyttämisessä tarvittavien vesiastioiden eli vesipasojen sulattamiseen. Tällöin oviaukko tehtiin niin leveäksi, että reki säiliöineen mahtui siitä sisään.⁹⁶

Kämpärakentamista arvosteltiin kalliiksi ja tuhlailevaksi. Metsänhoitaja Veikko Vuoristo laski, että rakennukset kestivät käytännössä asumista vain noin kolme vuotta. Tällöin kämpän seinät tehtiin pyöröhirsistä ja tilkittiin vain sammaleella. Katteena oli septaliinia tai tervapahvia, joka vietiin pois töiden päätyttyä. Näin

makasiinin, saunan ja noin kuuden hevosen tallin käsittävän pääpirtin rakennuskustannuksiksi tuli vuonna 1936 noin 20 000 markkaa. Sivupirtit maksoivat samaan tapaan rakennettuna noin 350–400 markkaa hevuskuntaa kohden. 30 hevuskunnan savotan rakennuskustannukset olivat siten noin 30 000 markkaa. Metsänhoitaja Vuoristo ehdotti, että metsäkämppien rakentaminen siirtyisi valtiolle, joka vuokraisi ne edelleen. Tällöin voitaisiin keskittyä myös kämppien rakennustavan kehittämisen.⁹⁷

4.2.1.3 Sotakorvaussavotat

Heti sodan jälkeen rakennustarvikepula vaikeutti myös kämppien rakentamista. Lapin sodan jälkeen kerättiin ns. palonauloja poltetuilta alueilta ja naulojen säästämiseksi pärettä venytettiin 90 senttiin.⁹⁸

Kaukana asutuilta paikoilta sijainneet pystyleimikot vähenivät sodan jälkeen. Lisääntyvien lyhytaikaisten hakkuu- ja ajotyömaiden majoitusoloihin alettiin etsiä käytännöllisiä siirrettäviä kämppiä.⁹⁹ Samalla tehostettiin tutkimus- ja neuvontatyötä. Sosiaaliministeriö asetti toimikunnan pohtimaan kämppien kehittämistä. Toimikunta tutki sekä osina että kokonaisina siirrettäviä kämppiä: levy- ja parakkikämppiä. Kokonaan siirrettävät kämpät olivat käytännössä erilaisiaasuntovaunuja.¹⁰⁰

1950-luvun puolivälissä Metsähallituksen kämpissä oli tavallisesti yksi majoitushuone, johon majoitettiin 21 miestä. Samaan aikaan yhtiöiden kämpissä majoitettiin samaan huoneeseen keskimäärin 17 miestä.¹⁰¹

Kuva 20. 1950-luvun kämpä Koillismaalta. Metsähallitus.

Kämppien siisteyttä ja ympäristöä yritettiin kohentaa. Emännille järjestettiin erilaisia kursseja ja tehtiin opaskirjoja. Käymälöitä pidettiin yleisen hygienian kannalta välttämättöminä. Kirja neuvoi yksityiskohtaisesti, että käymälässä tuli olla tiiviit seinät ja ovi sekä istuin, jolla oli etuseinä. Istuimen viereen neuvottiin laittamaan valmiiksi leikattuja sanomalehtiä naulaan. Emännille teroitettiin käymälän päivittäistä siivoamista, jotta kävijät tottuisivat puhtauteen ja siisteyteen. Käymälässä tuli olla myös kuiviketta, jotta paperit eivät lennelleet ovenpieliin.¹⁰²

Ympärivuotiselle kämpälle emäntiä neuvottiin istuttamaan kukkia silmän iloksi. Mikäli maaperä oli suotuisaa saattoi pihamaalle laittaa myös pienen puutarhan. Se tuli aidata hevosilta.¹⁰³

Isojärven kansallispuistossa Kuhmoisissa oleva **Heretyn kämppäkartano** on ensimmäisiä, jossa on otettu huomioon vuoden 1947 lain rakenteelliset vaatimukset: kuivaushuone ja tuulikaapit. Muotokieleltään rakennus on tyypillinen hirsirakenteinen kämppäarakennus. Tilajako on erittäin tyypillinen: terävä pää (työnjohdon majoitustilat) konttorihuoneineen, emännän huone ja keittiö sekä tylsä pää (työmiesten makuusali) ovat kukin oman sisäänkäynnin takana. Emännän tilan ja tylsän pään välillä on elämänluokku. Pihapiirissä ovat säilyneet kaikki kämppäkartanon rakennukset.

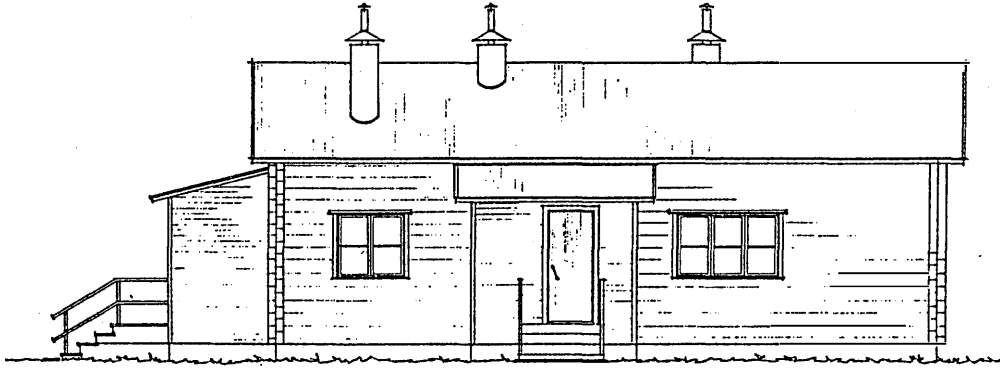
Jäppilän salokämpä on erikoinen rakennus, jonka terävä pää on sijoitettu toiseen kerrokseen. Sen edustalla on myös kämppäarakentamisessa harvinainen kuisti. Pihapiiriä on myöhemmin täydennetty Metsähallituksen tyyppiirustusten mukaan tehdyillä rakennuksilla.

Laklajärven kämppäkartano Lieksassa edustaa tyypillistä suurta hirsirakenteista kämppäkartanoa. Miehistökämpä sisältää kymmenen huonetta. Terävä pää on erillisenä rakennuksena. Pihapiiriä on täydennetty erilaisilla 1950- ja 1960-luvuille ominaisilla huoltorakennuksilla kuten vedenheittopaikoilla ja moottorisahakopeilla. **Särkän kämppäkartano** Kuhmossa on samanaikainen rakennusryhmä. Sen miehistökämpässä on myös ruokala.

Auvojärven kämppäkartano Sodankylässä edustaa kämppäkartanoa, johon kuuluu siirrettyjä ja tarkoituksenmukaiseksi muutettuja rakennuksia. Miehistökämpä on poikkeuksellisesti kaksikerroksinen. Erillinen pääpirtti, jossa on terävä pää ja keittiö ruokailuhuoneineen, on liki 200-neliöinen ns. törmäyskämpä, jossa kaksi lähes samankokoista rakennusrunkoa, jotka liittyvät toisiinsa yhdestä nurkasta, sijaitsevat kohtisuoraan toisiinsa nähden. Katto ei kuitenkaan ole yhteinen vaan kummallakin siivellä on omansa. Rakennusten pintakäsittelynä on säilynyt vaatimaton karbolitervapinta.

4.2.2 Metsähallituksen tyyppikämpä

Metsähallituksen käämpätoimikunta päätyi kehittämään 24 ja 48 miehen käämpien tyyppiipiirustuksia. Myös piirikuntakonttorit pitivät näitä majoituskokoja tarkoituksenmukaisimpina, vaikka eräät aluemetsänhoitajat olisivat halunneet kehittää suurempia, 75–200 miehen käämpä. ¹⁰⁴

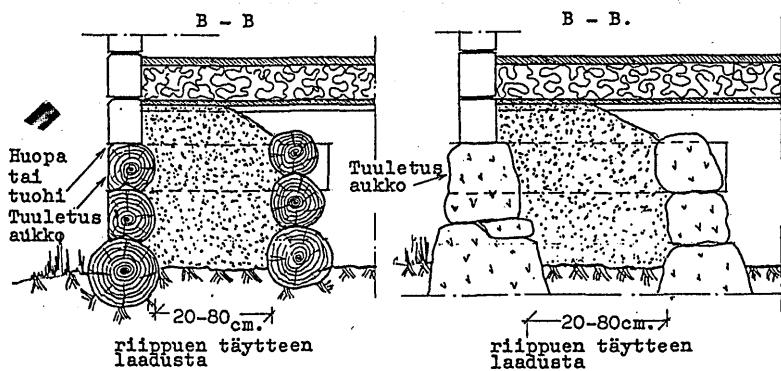
Kuva 21. 24-miehen kamiinakäämpä vuodelta 1957 (MT 10-2).

Tyyppikäämpää kehitettiin 24 miehen majoitushuoneiden pohjalta. Käämpätoimikunta käytti mittayksikkönä kirvestä, joka sisälsi työntekijät pois lukien terävän pään. Käämpän tilankäytöksi henkeä kohti laskettiin kamiinalämmittäessä käämpässä 2,60–2,70 neliötä ja keskuslämmityskäämpässä 2,6 neliötä. Näiden lisäksi kirveelle kuului 0,4–0,5 neliötä kuivaushuonetta. ¹⁰⁵

1960-luvun alussa pohdittiin majoitettavien määrän pudottamista 24:stä 20:een tai 12:sta kymmeneen, jotta käämpäin saataisiin lisää säilytystilaa. Tällöin myös aputilat, etenkin kuivaushuoneet, olisivat olleet edullisempia. ¹⁰⁶

4.2.2.1 Rakenne

Parru syrjäytti hirren tyyppikäämpän rakenteena jo 1950-luvulla. ¹⁰⁷ Hankintakustannuksiltaan parrukäämpä oli 1960-luvun alussa edullisempi kuin parakikäämpä tai asuntovaunu. Muutama siirto teki asuntovaunuista kuitenkin edullisimman vaihtoehdon. ¹⁰⁸

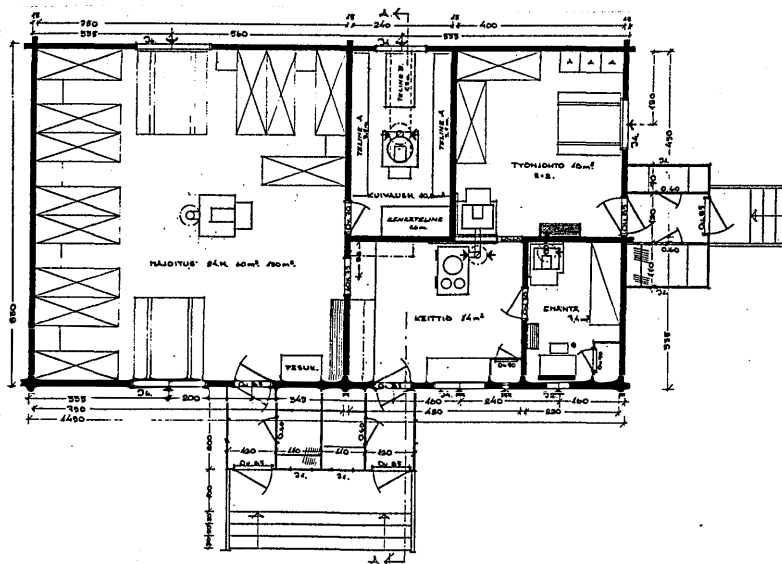
Kuva 22. Reumatäytteenen hirs- ja luonnonkiviperustus (Metsähallituksen KR-kortti MR 12-8/8 vuodelta 1959).

Kämppätoimikunta tähtäsi siirtojen helpottamiseen standardoimalla kämppien rakenteita. Ensimmäiseksi määriteltiin ikkunaruuu, jonka mitoiksi tuli 50 x 50 cm. Majoitusrakennusten ovien tuli olla kooltaan 85 x 200 cm tai 70 x 200 cm. Kattomateriaalissa peltikatto todettiin huopaa edullisemmaksi¹⁰⁹.

Kesäkämppeä rakennettiin 1960-luvun alussa koemielessä kovalevystä. Niihin suunniteltiin majoitustiloja 3–8 henkilölle. Keveitä kämppeä ei saanut käyttää kämppälain kiertämiseen.¹¹⁰

4.2.2.2 Tilajako

Tyyppikämppeä jakautui miehistön majoitustilaan eli tylsään päähän, keittiöön ja mahdolliseen emännänhuoneeseen sekä terävään päähän. Kuhunkin oli oma sisäänkäynti eikä niistä ollut kulkua toiseen tilaan. Ruoka tarjoiltiin keittiöstä miehistön puolelle ns. elämänluukun kautta. Joissakin kämpissä tehtiin elämänluukku myös työnjohdon puolelle¹¹¹. Kämpätoimikunnan suositusten mukaan pitkäaikaisikäikämpiin tuli rakentaa ruokailuhuoneet¹¹².

Kuva 23. 24-miehen kamiinalämmityskämpän pohjapiirros (MT 14-39).

Tyyppikämppeään haluttiin kiinteä terävä pää. Siihen kuului toimistohuone ja mittamiesten huone eli karhukoppi. Erillistä vierashuonetta ei pidetty tarpeellisena muuten kuin salo-olosuhteissa. Muutoin vierasvuoteet tuli sijoittaa toimistohuoneeseen.¹¹³ Terävän pään työnjohtohuoneeseen majoitettiin kaksi vakinaista metsänhoitajaa, mutta samaan huoneeseen varattiin tila myös kahdelle varavuoteelle. Karhukopissa oli neljä, kahdeksan tai kymmenen vakinaista vuodetta ja kaksi varavuodetta.¹¹⁴

Tylsässä päässä oli miehistön majoitushuone ja kuivaushuone. Metsähallituksen työmailla nukuttiin kaksikerroksisissa kerrossängyissä. Henkilökohtaisten tavaroitten säilyttämistä varten oli pieni lukittava kaappi. Sisustukseen kuului vielä pöytä penkkeineen, sekä mahdollinen radio- ja lehtihylly.

Tyyppikämpän keittiöiden järjestämisessä auttoi talousopettaja Hietala, joka kiinnitti erityistä huomiota tilojen tehokkaaseen ja tarkoituksenmukaiseen käyttöön.¹¹⁵ Keittiöiden ahtauteen vaikutti oleellisesti se, että työnjohto ruokaili keittiössä.¹¹⁶ Keittiöt suunniteltiin emännille, jotka valmistivat sekä miehien että terävän pään ateriat. Osa keittiökalusteista rakennettiin itse paikalla ja osa hankittiin suoraan tehtaalta. Kaapistojen lisäksi keittiöön kuului sinkkipeltinen tiskipöytä ja hella. Koneellistaminen oli varsin vähäistä. Vain suurimmille savotoille hankittiin perunankuorimiskoneita.¹¹⁷

1960-luvulla huomio kääntyi kämppäkartanolta takaisin keittiöön. Emäntien toivomuksesta kämppätöimikunta kirjasi suositukseksi viemärin hankkimisen ennen vesijohtoa. Toimikunta tutki ja testasi eri hellamalleja, sillä helloista ja määristä hellapuista tuli runsaasti valituksia. Kuumaa kestävä laskutila päätettiin järjestää hellan viereen. Sinkkipeltisten tiskipöytien vaihtamista ruostumattomaan teräslvykanteen harkittiin kiinteillä kämpillä. Kellarin tuli olla vähintään kuoppakellarin tasoinen.¹¹⁸

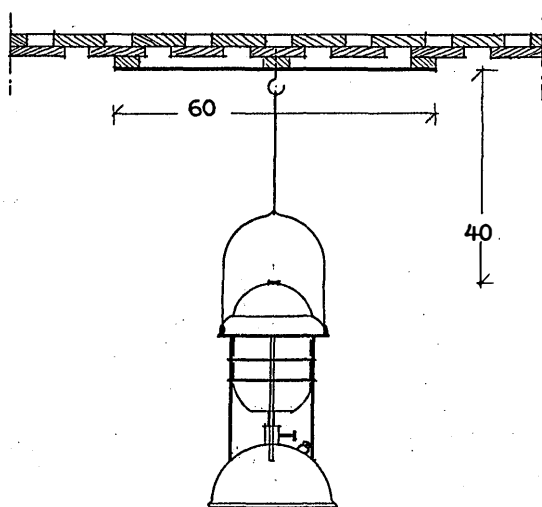
Emäntien huoneita suunniteltiin yhden-kahden ja kolmen-neljän emännän tarpeisiin ja niihin majoitettiin myös naispuoliset kauppiaat.¹¹⁹ Vanhojen kämppien kunnostuksessa pyrittiin parantamaan huoneiden valoisuutta sekä säilytys- ja pesutiloja. Kämpätöimikunta totesi, että pahvitus ja maalaus tuli tehdä asiallisella tavalla. Samalla huoneisiin voitiin lisätä komeroita. Kämpätöimikunta päätti, että emännän huoneeseen ja keittiöön kuuluu ikkunaverhot.¹²⁰

4.2.2.3 Lämpö, vesi ja valaistus

Lämmityksessä todettiin suuria eroja. Kämpissä pitäydettiin puulämmityksessä, sillä hakelämmityksen erikoisrakenteet olivat kalliita. Pienissä kämpissä ja asuntovaunuissa vuolukivi-uuni osoittautui parhaaksi. Hellakeskuslämmitys ylsi samaan tehokkuuteen vain pienissä kiinteissä kämpissä. Vuolukivi-uunit ja kenttäuunit voitiin pystyttää ilman muuraria¹²¹

Keskuslämmitystä suositettiin vain kämpille, joilla oli ympärivuotista toimintaa.¹²² Näille kämpille oli mahdollista hankkia myös muurarin tekemiä pönttökiukaita.¹²³ 1960-luvun puolivälissä polttoöljy syrjäytti puulämmityksen. Sen kustannukset kiinteiden kämppien keskuslämmityksessä olivat vain kolmannes tai viidennes puulämmityksen kustannuksista.¹²⁴

Viemäri- ja vesijohto todettiin työtehon ja viihtyisyyden kannalta tärkeäksi. Ensisijaisena pidettiin ympärivuotisten ja suurien kämppien viemäröinnin järjestämistä. Toimikunta päätti, että viemäri kuuluu niihin kämppiin,

Kuva 24. Välikatonsuojaus voimavalolampun yläpuolella (Metsähallituksen KR-kortti MR 19-1/1 vuodelta 1961).

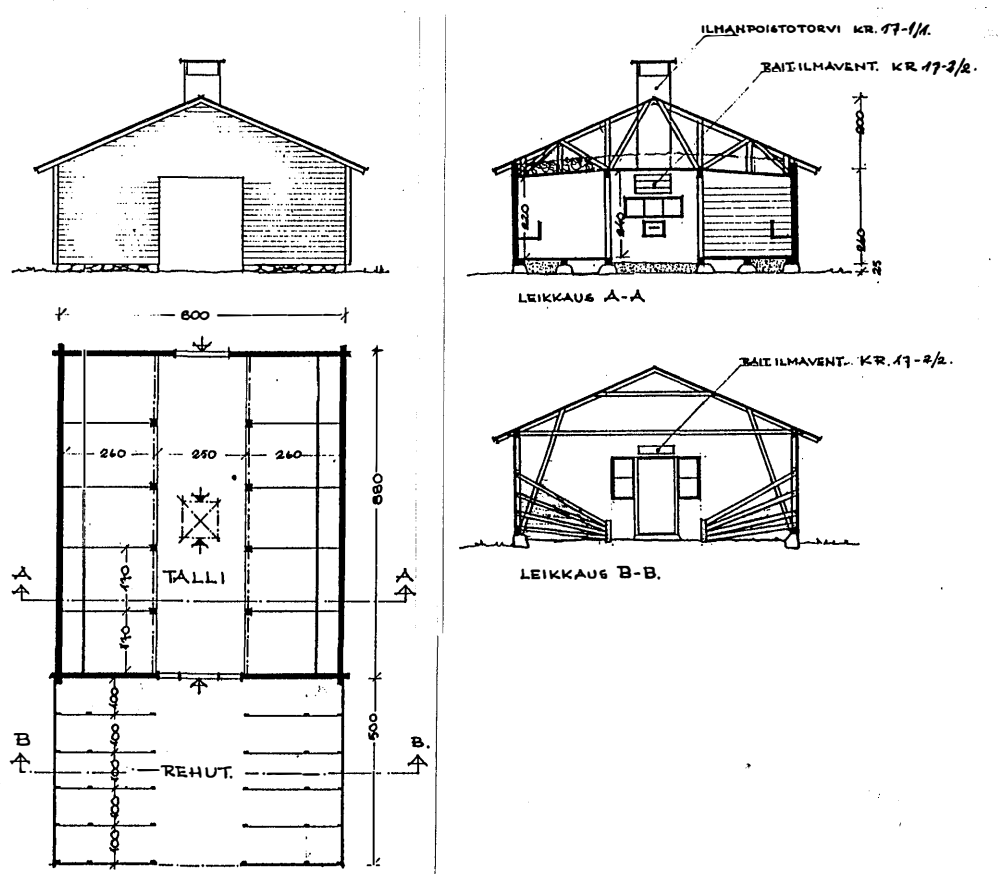
jossa majoitus oli jokseenkin ympärivuotista. Vesijohto, "tuomari", tuli tehdä harkinnan mukaan vain suuriin kämppiin.¹²⁵ Pesukaappimajoituksessa oltiin vielä pitkään, mutta kiinteille kämpille sijoitettiin joitakin pesualtaita kuivaushuoneeseen. Huippumajoituskaudella myös saunassa oli lämmintä vettä ja peseytymismahdollisuus.¹²⁶

Valaistuksessa ylivoimaisimpana pidettiin nestekaasua, vaikka voimavalolamppuvalaistus olikin pienillä kämpillä siirrettävyytensä ansioista taloudellisin. Aggregaattia pidettiin kalliina, eikä uusia koneita hankittu.¹²⁷ 1960-luvulla asuntovaunuihin asennettiin nestekaasukeittimiä.¹²⁸

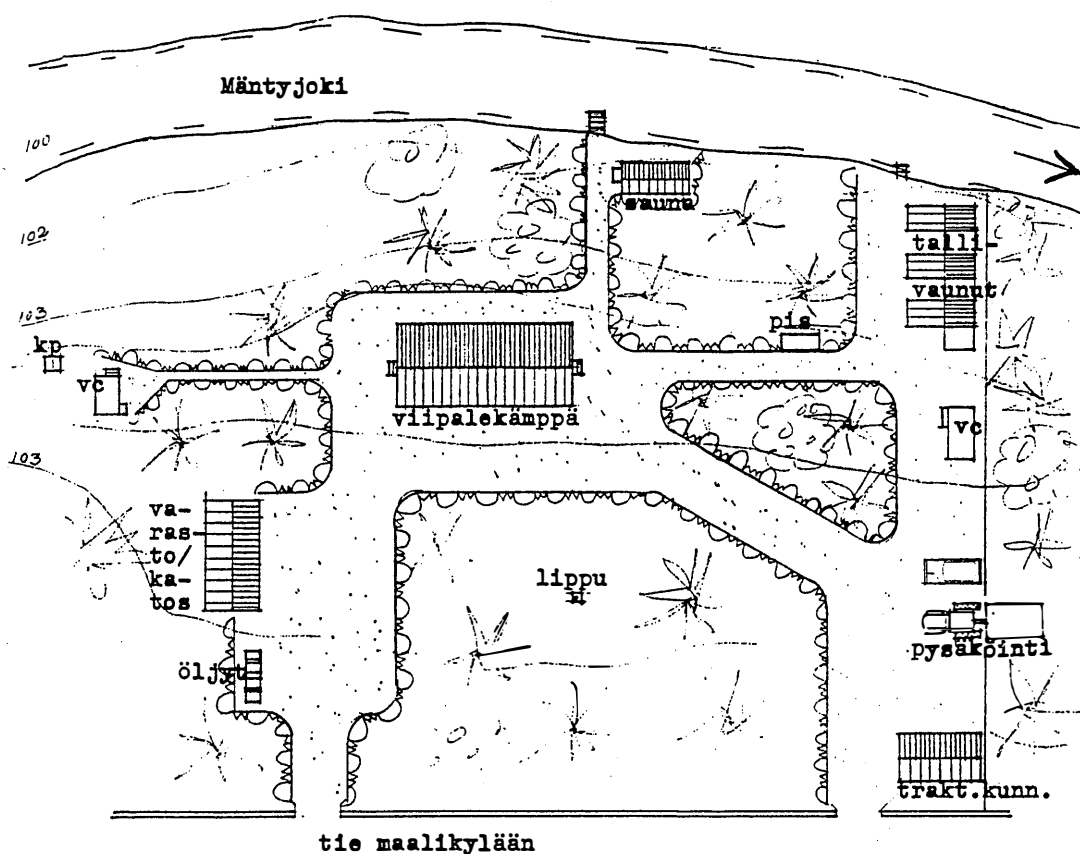
Rakennusten suojaväli jäi avoimeksi. Sopivaa palosuojeluvälineistöä etsittiin pitkään. Paloturvallisuuden kannalta kiinnostavia kysymyksiä olivat kuivaushuoneiden kamiinoiden suojaverkot, sillä kamiinan yläpuolelle "laittomiin" nauloihin ripustetut vaatteet olivat syyttäneet tulipaloja.

4.2.2.4 Talli ja muut ulkorakennukset

Tallien kehittämiseen paneuduttiin perusteellisesti sillä ne olivat kalliita rakennuksia.¹²⁹ Tallien standardoinnissa vertailtiin sivu- ja keskikäytävämalleja. Sivukäytävämalli todettiin 35 % kalliimmaksi kuin keskikäytävämalli. Eroa hevosta kohti tuli 9 740 markkaa.¹³⁰

Kuva 25. Kymmenen hevosen parrurakenteinen keskikäytäväotalli (MT 80-2).

Kuva 26. Kaaviopiirros viipalekämppäkartanon sijoittamisesta maastoon vuodelta 1964. Metsähallitus.

Kämppätoimikunta luokitteli myös tallit kolmeen luokkaan. Kiinteään (A), siirrettävään (B) ja tilapäistalliin (C). Viimeksi mainittuja ns. rysäystalleja oli tehty Pohjanmaalla. Samalla sallittiin lattian laitto talliin, vaikka kämppälait eivät sitä edellyttäneetkään.¹³¹ Tallin lattiasta keskusteltiin myöhemminkin. Lankkulattiaa suojaavaa suojalaudoitusta pidettiin tapaturma-alttiina. Rakennusmestari Säkkinen suositteli sijalle pölkkylattia.¹³²

Tallin rakennetta muuttivat ensin maataloustraktorit ja myöhemmin metsätraktorit. Talvella 1957 yritettiin löytää luonnosten pohjalta halvempi rakennustapa. Ensimmäiset tallivaunut koerakennettiin vuonna 1959.¹³³

Saunan tyyppiluonnoksissa päädyttiin kahteen malliin. Saunaan kuului löylyhuone ja saunakamari sekä avokuisti, jossa oli myös ripustusnauloja. Ongelmana oli kiukaan teho.

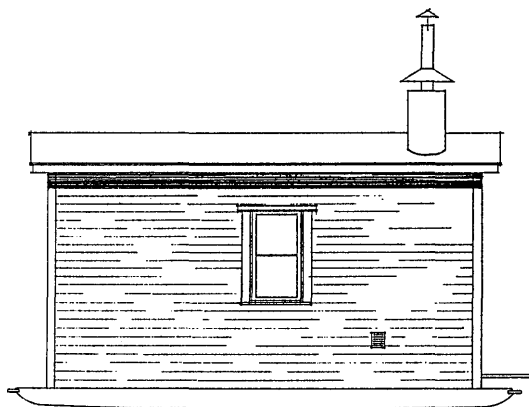
Kämppien kuivaushuoneet haluttiin 1950-luvulla varata miehistön vaatteiden säilytykseen. Tällöin valjaiden kuivatus tuotti ongelmia. 1950-luvun lopulla moottorisahat tekivät tuloaan kämpille. Niiden huoltopaikalta edellytettiin paloturvallisuutta. Samaan aikaan työvälineiden kunnostus vaikeutui kämpissä, joissa oli jo maalattuja tai höylättyjä lattioita.¹³⁴ Moottorisahakoppien koerakennukset tehtiin talvella 1956 Saarijärven hoitoalueeseen.¹³⁵

Kaupparakennuksille tehtiin myös oma piirustus. Kämppäkartanoon kuuluivat myös käymälät, joista suunniteltiin kaksikin eri mallia: vedenheittopaikka ja käymälä.

Hoskon kämppäkartano Ilomantsissa rakennettiin Metsähallituksen tyyppi-
piirustusten mukaan 1960-luvulla. Siellä ovat säilyneet kaikki rakennukset.

4.2.3 Asuntovaunut

Tyyppikämppien rinnalla aloitettiin asuntovaunujen kehittäminen. Asuntovaunuihin majoitettiin kahdeksan miestä. Pohjanmaan piirikuntakonttorin rakentamista vaunuista kehitettiin tyyppi-
piirustuksia. Ensimmäiset lautarakenteiset satulakattoiset vaunut rakennettiin jalasten päälle. Ulkoseinät naulattiin galvanoiduilla nauloilla. Lattiassa oli rossipohja. Lakatut ikkunat ja ovet olivat tehtaalta tilattujen standardien mukaisia. Ulkopinnat maalattiin ohjeen mukaan voimakkaalla värillä.¹³⁶ Asuntovaunut numeroitiin.¹³⁷

Kuva 27. Neljän miehen asuntovaunu (MT 61-2).

Vaunut sisustettiin työpöydällä, astiankuivauskaapilla ja vaatekaapilla. Sängyt olivat lauta- tai putkisänkyjä, joissa oli vieteri- tai puupohja. Ensimmäisissä oli lämmityslaitteena tavallinen kamiina. Koekappaleissa lattia ja seinät lakattiin. Katto liimattiin ja maalattiin lateksilla.¹³⁸ Lämmityslaitteissa siirryttiin myöhemmin vuolukivi-uuneihin.¹³⁹

Myöhemmin rakennettiin myös ruokala-, sauna-, talli- ja kauppavaunuja, joista voitiin koota oma kämppäkartano.

Kuva 28. Siirrettävä neljän miehen parakki kuljetuslavalla Ylima-
suonkuivauspiirissä lokakuussa 1955. Metsähallitus P. Mansner.

Metsähallituksessa kokeiltiin myös keveitä asuntovaunuja. Kehittämiskaiston kolmessa vaunussa ei kuitenkaan ollut kääntöalustaa vaatimaa seisomakorkeutta. Saunavelvoite oli tässä yhteismajoituksessa ratkaistu maksamalla työntekijöille saunamatka kerran viikossa.¹⁴⁰

Yhteismajoitukseen soveltuvia vaunuratkaisuja tai kääntöalustien käyttöön muuten sovellettuja vaunuja ei ole suojeltu, sillä ne eivät ole rakennuksia. Metsähallituksen oman kehittäelytyön tuloksena syntyneiden vaunujen säilyminen olisi tärkeää. Niitä voisi koota esimerkiksi suojeltujen kääntöalustien pihapiiriin.

4.2.4 Metsuririvitalot

Sotakorvaussavotoilla 1950-luvulla oli pulaa työväestä. Ruotsin mallin mukaan alettiin suunnitella ns. metsätyömieskyliä, joista metsurit olisivat voineet käydä töissä kotona käsin. Suunnitelmissa asuinrakennukset kaavailtiin jälleerakennuskauden omakotitaloiksi, jotka saattoi rakentaa itse. Kylien tuli olla myös niin suuria, että niissä olisi koulu. Kylät olisivat vaatineet toteutuakseen teiden kunnostamista ja työn tuottavuuden lisäämistä.¹⁴¹ Metsähallitus ei rakentanut metsätyömieskyliä.

Viimeistä vaihetta Metsähallituksen työntekijöiden majoituksessa edustavat ns. metsuririvitalot, joita alettiin rakentaa 1970-luvun puolivälissä. Vain metsureiden vaatteille rakennettu pieni kuivaushuone erotti ne tyyppillisestä tuon ajan rivitalorakentamisesta.¹⁴²

4.3 Toimisto

Metsähallituksen pääkonttori sijaitsi Helsingissä Erottajalla vuoteen 1991 saakka. Pääkonttori oli laajentunut kahteen vanhaan asuinrakennukseen. Pääkonttori siirtyi vuokratiloihin Vantaan Tikkurilaan syksyllä 1991. Tikkurilan toimiston talon on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Helin ja Siitonen.

Piirikuntakonttorit Kuopiossa, Oulussa ja Rovaniemellä ovat toimineet useissa tiloissa. Perä-Pohjolan piirikuntakonttori Rovaniemellä ja Etelä-Suomen piirikuntakonttori Kuopiossa muuttivat sodan jälkeen uusiin virastotaloihin. Muissa tuon ajan rakennuksissa oli vielä erilliset asuintilat toimistojen yhteydessä.¹⁴³

Hoitoalueen toimisto toimi pitkään aluemetsänhoitajan asunnon yhteydessä. Yleensä sille oli oma sisäänkäynti. Toimistoon kuului pienen eteisen lisäksi yksi tai kaksi työhuonetta. Viimeisin lienee **Savonlinnan puistoalueen toimipaikka**, joka on ollut hoitoalueen toimistona ja aluemetsänhoitajan asuntona vuoteen 1994.

Vuodesta 1934 metsänhoitajalle maksettiin pieni korvaus toimiston kalustamisesta, valaisemisesta ja siivoamisesta. Hoitoalueiden kalustot olivat pitkään puutteellisia. Vuonna 1938 todettiin, että monista hoitoalueista puuttuivat lasku- ja kirjoituskoneet. Hoitoalueiden useimmat koneet olivat metsänhoitajien yksityisomaisuutta. Kallisarvoisen lisän Metsähallituksen toimistokalusto sai sotien aikana toimineen hiilitoimiston konttorivälineistöstä.¹⁴⁴

Sotien jälkeen valtionhallinnon tilojen uudelleen rakentamiseen ei ollut varoja. Valtioneuvostossa laadittiin keskitetty virastorakennussuunnitelma, jonka piiriin Metsähallituskin pääsi.¹⁴⁵ Hoitoalueille on sotien jälkeen rakennettu erillisiä toimistotiloja, mutta usein ne toimivat valtion tai kunnan virastotalossa.

4.4 Taimitarhat ja karistamot

Ensimmäiset taimitarhat syntyivät 1800-luvun lopulla Pällilän hoitoalueeseen Galiznon eli Leipäsuon ja Perkkajärven aseman lähetyville. Taimien tuottaminen suurissa tarhoissa todettiin edullisimmaksi. Vuonna 1954 Metsähallitus perusti kaksi suurta taimitarhaa, Nuojuan ja Imarin.¹⁴⁶

Ensimmäisiä valtion metsissä suoritettuja kylvöjä lienevät Evon opiston kylvöt vuonna 1860. Karistetuista käpymääristä on tietoja Metsähallituksen tilastoissa vuodesta 1911. Karistamojen laadusta ja määrästä ei ole tietoja. Vuonna 1914 Sodankylän aluemetsänhoitaja karistutti männynsiemeniä omassa riihessään.¹⁴⁷

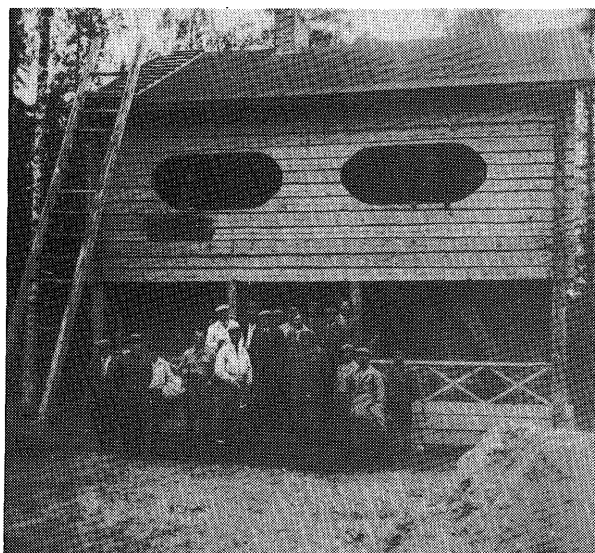
Metsähallituksen karistamot olivat 1930-luvulle saakka ns. karistusriihiä. Tuolloin tulivat ensimmäiset osittain sähköistetyt keskuslämmityspäätteen mukaan toimivat riihet. Vuonna 1953 Metsähallituksella oli 29 karistamoita. 1950-luvulla osa karistamoista muutettiin sähkökäyttöisiksi vientimaksuvarojen turvin. Suurimmat keskuskaristamot sijaitsivat Tuomarniemellä, Rahkeella ja Rovaniemen Imarissa.¹⁴⁸

Käpykaristamoja on suojeltavaksi esitetyissä rakennusryhmissä **Hannukkalanniemen** metsätyönjohtajan tilalla Ylitorniossa ja **Heretyn kämppäkartanolla** Kuhmoisissa.

4.5 Suonkuivaus

Suonkuivaus valtionmailla aloitettiin hätäaputoimintana suurten nälkävuosien 1867–68 aikana. Ensimmäiset suonkuivausmetsänhoitajat nimitettiin vuonna 1907. Vuonna 1930 suonkuivaus oli laajentunut niin, että sen hoitamista varten perustettiin suonkuivausosasto,¹⁴⁹ joka toimi hyvin itsenäisesti. Laajimmat uudistusojitukset tehtiin vuosina 1968–1979.¹⁵⁰

Suonkuivausmetsänhoitajat käyttivät olemassa olevia majoitusmahdollisuuksia,¹⁵¹ mutta osasto rakensi myös omia majoitustiloja. Niiden tyyppi- ja

Kuva 29. Suonkuivausmetsänhoitajia retkeilyllä Hallavaaran kämppällä. Kun rakennus siirrettiin ja uudistettiin, se sai uuden paikan mukaan nimen Petäjäjärvi. Metsähallitus.

tukset muistuttivat luhtiaittaa, joka oli suosittu kesäasunnon muoto vuosisadan alussa. Pihapiiriin rakennettiin myös sauna samanhenkisten piirustusten mukaan.

Suonkuivaajien rakentamista rakennuksista ovat jäljellä mm. **Hyypiön kämppä** Liesjärven kansallispuistossa Tammelassa ja Petäjäjärvi Sotkamossa¹⁵². Säilyneet rakennukset ovat tyyppiirustusten mukaelmia.

4.6 Metsäkoulut

Metsähallituksen alkuvuosina metsänhoitajien apuna olivat vain metsänvartijat. Heiltä vaadittiin luku- ja kirjoitustaitoa, mutta mitään ammatillista koulutusta heillä ei ollut. Ensimmäinen metsäkoulu – tuolloinen metsänvartijakoulu – aloitti toimintansa Evolla vuonna 1876. Tuomarniemi perustettiin vuonna 1903, Nikkarila ja Rovaniemen Hirvas vuonna 1905. Ruotsinkielinen metsäopetus alkoi Sipoossa vuonna 1908, mutta siirtyi myöhemmin Tammisaareen. Viimeiset Valtion metsäkoulut olivat Kuru (1937) ja Tammela (1958).¹⁵³

Metsäkoulujen rakennuskanta oli yleensä vaatimatonta. Vanhimmat koulut – Evo, Tuomarniemi, Nikkarila ja Hirvas – on suojeltu asetuksella museoviraston tekeissä läänikohtaisissa suojeluesityksissä. Metsähallituksen hallinnassa on enää **Lönnrothin miilumaja** Tuomarniemen metsäkoululla Ähtärissä.

4.7 Teollisuus

1800-luvun lopulla laajentunut rataverkko vaati luotettavaa puutavaran toimitajaa. Sahat sijaitsivat rautatieasemien läheisyydessä ja ne varustettiin toimittamaan puutavaraa: ratapölkkyjä ja halkoja rautateiden tarpeisiin. Evon metsäopiston höyrysaha, joka rakennettiin vuonna 1881, oli ensimmäinen metsähallinnon alainen sahalaitos.¹⁵⁴ Metsähallitus perusti Siuron sahan vuonna 1905. Se oli pieni yksiraaminen laitos, joka toimi höyrykoneen voimalla.¹⁵⁵

Vuonna 1909 Metsähallitus osti Pankakoski Oy:ltä Lieksajoen suulla olleen Kevätniemen sahan. Tulipalon jälkeen vuonna 1910 se uusittiin ja hankittiin höyläskone sekä halkokoneet polttopuiden valmistamista varten. Vuonna 1920 saha oli uusittu lähes kokonaan. Lisäksi hankittiin pikaraami apukoneineen ja toinen kiramo tukkien maalle nostoa varten. Samalla jatkettiin saharakennusta ja tehtiin uusi nostosilta ja sulavesiallas.¹⁵⁶

Savonradan huoltoon Metsähallitus rakensi 1909 Sukevan aseman lähelle sahan. Sahalla oli aluksi halkosirkkeli ja pölkky-saha, mutta myöhemmin kalustoa täydennettiin pikaraamilla ja höyläkoneella.¹⁵⁷

Halkolaitoksia perustettiin ensimmäisen maailmansodan aikana tyydyttämään polttopuuntarvetta Pietarissa. Näitä olivat mm. Uuksun halkolaitos Salmissa ja Uimaharjun halkolaitos Enossa.¹⁵⁸

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen alettiin tehostaa Pohjois-Suomen metsien käyttöä. Vuonna 1920 tehtiin päätös oman sahan perustamisesta Kemin Veitsi-

Kuva 30. Metsähallituksen halkosaha Kannuksessa. Metsähallitus.

luotoon. Saha valmistui vuonna 1922. Se oli varustettu kuudella pikaraamilla ja kaikilla asianmukaisilla apukoneilla. Teollisuusrakennusten lisäksi aiemmin autioon Veitsiluotoon oli rakennettava kaikki asuin- ja huoltorakennukset.¹⁵⁹

Veitsiluodon saha ei voinut käyttää kaikkea puutavaraa. Sen rinnalle valmistui vuonna 1930 selluloosatehdas. Veitsiluoto Oy perustettiin Metsähallituksesta irrallisena vuonna 1932. Metsähallitus luovutti uudelle yhtiölle myös Kevätniemen sahan.¹⁶⁰

Veitsiluoto Oy:n rakennuskanta on arvioitu valtakunnallisesti arvokkaaksi. Eri-tyisesti on mainittu Metsähallituksen kaudella vuosina 1920–30 rakennettu työväenasuntoalue.¹⁶¹

4.8 Liikenne ja kuljetukset

4.8.1 Uitto

Metsähallitus aloitti uittoväylien kunnostustyön 1860-luvulla. Pienimuotoinen kunnostustyö jatkui vuosisadan vaihteeseen. 1900-luvun alussa kunnostettiin Itä-Suomen ja Kainuun vesistöjen latvaosia.¹⁶²

Livojärvelle rakennettiin vuonna 1909 ensimmäinen tukinsiirtolaitos. Se siirsi tukit Kitkajärvestä vedenjakajan yli Iijoen latvavesiin. Nippusiirtolaitoksia rakennettiin Merikosken voimalaitokselle ja Puntarkoskeen. Kajaanin Kuluntalahteen Metsähallitus rakensi puutavaran siirtoradan.¹⁶³ Metsähallituksen hallinnassa on Tampereella tukinuittotunneli Pispalanharjun alitse Näsijärvestä Pyhäjärveen.

Vesilain mukaan käytöstä poisjääneiden uittoväylien uittosäännöt tulee kumota. Se on käytännössä johtanut uittorakenteiden purkamiseen ja poistamiseen.¹⁶⁴ Uittorakenteiden suojeleminen on ollut satunnaista. **Akanlahden tukinsiirtolaitos** Posiolla on kolmas niistä laitoksista, joiden avulla tukkeja on kuljetettu Yli-Kitkasta vedenjakajan yli Livojärveen. Tämä tukinsiirtolaitos rakennettiin vuosina 1935–36. Sähköistettynä laitos toimi 1960-luvulle saakka. Metsähallitus on kunnostanut kohteen vuonna 1990.

Majoitusongelmat tulivat esille vesistöjen harvaanasutuilla latvajoilla, mutta rinta- mailla uittoväki saattoi majoittua taloihin.¹⁶⁵ Latvajoilla uittotyöläiset yöpyivät laavuissa vielä ensimmäisen kämppälain jälkeen, koska ne soveltuivat mainiosti liikkuvaan elämänmuotoon. Toisaalta uittoaikaan ei tarvittu lämpimämpää asu- musta. Uittolaavun oli jatkain ainoana kotina jopa useita kuukausia. Niinpä pel- kää vinokatosta kehitettiin edelleen täydentämällä sitä tukien väliin ladotuista vaakariu' uista tai pelkistä haoista tehdyillä sivuseinillä.

Lapissa kämppien rakentaminen uittotyöläisille aloitettiin vuosisadan vaihteessa. Pohjoisen ensimmäiset kämpät rakennettiin vuosina 1900–1904, muualla Suomes- sa uittokämppiä alettiin rakentaa vasta 1920-luvulla.¹⁶⁶ Vuoteen 1933 uittokämppiä rakensivat vain metsäyhtiöt.¹⁶⁷

Ensimmäiset kämpät olivat valkoiseksi maalattuja toisin kuin paikalliset punai- seksi maalatut talot. Niiden sivulla oli koko rakennuksen pituinen veranta, jota ei tunnettu maalaisarkkitehtuurissa. Rakennuksessa oli yleensä kolme toisistaan eroteltua tilaa: pirtti, keittiö ja konttori. Kuhunkin tilaan oli oma sisäänkäynti.

Kuva 31. Meltauksen hoitoalueen Haarainvaaran työmaa toukokuussa 1953. Metsähallitus.

Tiloja yhdistäviä ovia ei ollut. Emäntä asioi työväen kanssa vain elämänluukun läpi. Miehet nukkuivat yhteisritseillä, peskoilla, joihin mahtui 40 miestä. Rakennuksissa oli suora savujohto.¹⁶⁸

1920-luvulta alkaen rakennettiin vain pienellä porstualla varustettuja rakennuksia. Rakennusten värit muuttui punaiseksi. Keittiöihin tuli rautakamiinat tai keittolevyt. Käytännössä rakennukset olivat toimistorakennuksia, mutta niitä kutsuttiin kämpiksi.¹⁶⁹

Kuva 32. Akanlahden tukinsiirtolaite Posiolla vuonna 1936. Siirtolaitteella nostettiin puut uittoränniin. Metsähallitus.

Kemijoen ensimmäiset kämpät sijoitettiin paikkoihin, joissa vaadittiin jatkuvaa paikallaoloa tai suuria määriä työväkeä kuten padoille tärkeiden uittojärvien rannoille.¹⁷⁰ **Riekkohaudan uittopirtti** Savukoskella oli vaatimaton Kemijoen latva-uiton pirtti Kairijoen varressa. Kemijoen **Selkäsaaren kämpä** oli Kemijoen uiton päätepiste. 1940-luvulla rakennettuun kaksikerroksiseen kämppäarakennukseen majoitettiin 50 miestä. **Louatkosken uittopirtti** Suomussalmella, Hossassa on pieni vuonna 1950 Tolosenvirran rannalle rakennettu uittopirtti.

4.8.2 Eskolan metsärata

Eskolan metsärataa Sievissä rakennettiin vuodesta 1920 alkaen. Huonot maantieolosuhteet Keski-Pohjanmaalla pitivät radan kannattavana, kunnes maantiekuljetukset nopeutuivat 1950-luvulla. Rata purettiin vuonna 1961.¹⁷¹

Radan rakennuskannasta ei ole jäljellä muuta kuin asemanseudun rakennukset sekä vanha veturitalli, joka on kunnostettu kylätaloksi.¹⁷² Radan varrelle rakennettu Saariveden kämpä on nykyisin leirikeskuksena.¹⁷³

4.8.3 Varikot ja varastot

Metsähallituksen konekannan lisääntyessä sotien jälkeen kävi korjaus- ja huoltovarikkojen perustaminen välttämättömäksi. Kuluntalahden varikko perustettiin vuonna 1950 Kajaanin lähelle. Itä-Suomen varikko perustettiin Uimaharjuun vuonna 1952. Viimeisenä ja täydellisinä varustettiin Hirvaan varikko vuonna 1956.¹⁷⁴

4.9 Matkailu

Lapin matkailu kasvoi 1930-luvulta liikenneyhteyksien parantuessa. Innostukseen vaikuttivat myös koulujen hiihtolomien alkaminen ja suuret hiihtokisat. Väsyneille ja hermostuneille kaupunkilaisille markkinoitiin tuntureiden luonnon hiljaisuutta.¹⁷⁵

Kuva 33. Aavasaksan matkailumaja. Metsähallitus

4.9.1 Aavasaksan matkailumaja

Aavasaksa Ylitorniossa on Suomen vanhimpia matkailukohteita. Se mainitaan jo 1500-luvulla Olaus Magnuksen matkakertomuksessa. 1700-luvulla sen mainetta lisäsivät Ranskan tiedeakatemian tutkimukset maapallon muodon määrittämisestä.¹⁷⁶

Matkailijoita palvellakseen valtio osti vuonna 1876 maa-alueen näköalapaviljonkia varten. Aavasaksan matkailumajasta tehtiin useampia suunnitelmia. Vuonna 1882 rakennettu matkailumaja on Hugo Saurenin piirtämä. Rakennuksessa oli matkailijoiden levähdystila sekä metsänvartijan käytössä olleet huone ja keittiö. Rakennuksen kansallisromanttiset koristeaiheet kuten lohikäärmeenpäät ovat vaikutteita muinaisnorjalaisesta rakennustyylistä.¹⁷⁷

4.9.2 Autiotuvat

Nykyiset autiotuvat rakennettiin palvelemaan tunturiretkelijöiden ensimmäisinä tukikohtina.¹⁷⁸ Ensimmäiset valtion rakentamat autiotuvat tehtiin Syysjärven ja Utsjoen välille.¹⁷⁹ Vanhimmat autiotuvat ovat 1950-luvun lopulta, mutta lähes kaikki on kunnostettu myöhemmin.

1970-luvulla retkeilyn kasvaessa Metsähallitus teki omille autiotuvilleen uuden ohjeiston. Autiotupa määriteltiin asumattomalla seudulla olevaksi rakennukseksi tai rakennusryhmäksi, jossa oli mahdollisuus lyhytaikaiseen lepoon tai yöpymiseen. Autiotupaan kuului kaksiosainen kuivakäymälä, jätesäiliö ja polttopuukatos. Tärkeänä osana oli myös kirkas punakeltainen ohjekansio ja vieraskirja. 1970-luvulla autiotuvissa sai yöpyä vain patikka-, hiihto- tai souturetken yhteydessä ja motorisoiduilla kulkuvälineillä liikkuajat rajattiin reittitupien ulkopuolelle.¹⁸⁰

Kuva 34. Rumakurun vanha kämppä. Metsähallitus, Sulo Norberg.

Rumakurun uusi ja vanha kämppä Inarissa Urho Kekkosen kansallispuistossa edustavat hyvinvöypymismahdollisuuksienmuutosta. Vanha kämppä lieneekullan-kaivajien osin maan sisään kaivama rakennus. Lapin Lasten Ystävät pystyttivät 1950-luvun alussa talkoovoimin luhistumassa ollen rakennuksen uudelleen.¹⁸

4.9.3 *Virkistys- ja palvelurakenteet*

Retkeilijöitä palveleva virkistys- ja palvelurakentaminen alkoi Metsähallituksessa 1960-luvulla. Luonnonsuojelu- ja virkistysalueille on rakennettu levähdyspaikkoja polkujen, teiden tai muiden kulkureittien viereen. Ne ovat huollettuja. Levähdyspaikkaan kuuluu tavanomaisesti tulipaikka, polttopuukatos ja kuiva-käymälä sekä roskapiste. Toisinaan kohdetta on täydennetty laavulla tai autiotuvalla. Rakennuskanta vaihtelee eri puolilla maata.

Metsähallituksella on myös leirintäalueita. Retkeilijöille on myös osoitettu telttapaikkoja levähdyspaikkojen läheisyyteen. Saaristossa on rantautumispaikkoja, joihin veneilijöille on tehty laiturirakenteita, kiinnitysrenkaita ja poijuja. Yleensä näihin liittyy levähdyspaikka.

Kuva 35. Metsä-Luosto alkuperäisessä asussaan. Metsähallitus.

4.9.4 *Lomakylät*

Metsähallituksen maille on etenkin Tunturi-Lappiin rakennettu lomakylä. Metsähallitus on niissä useimmiten vain maanvuokraajana, ei rakennuttajana. Kohdeiden arkkitehtuuria on kritisoitu.¹⁸²

Vanhimpia näistä on Luoston lomakylä Sodankylässä. Luoston maanvuokrasopimuksissa vaadittiin rakennuspiirustusten hyväksyttämistä Metsähallituksessa. Aluemetsänhoitaja tarkastutti suunnitelmat Arkkitehtitoimisto Lehmolalla.

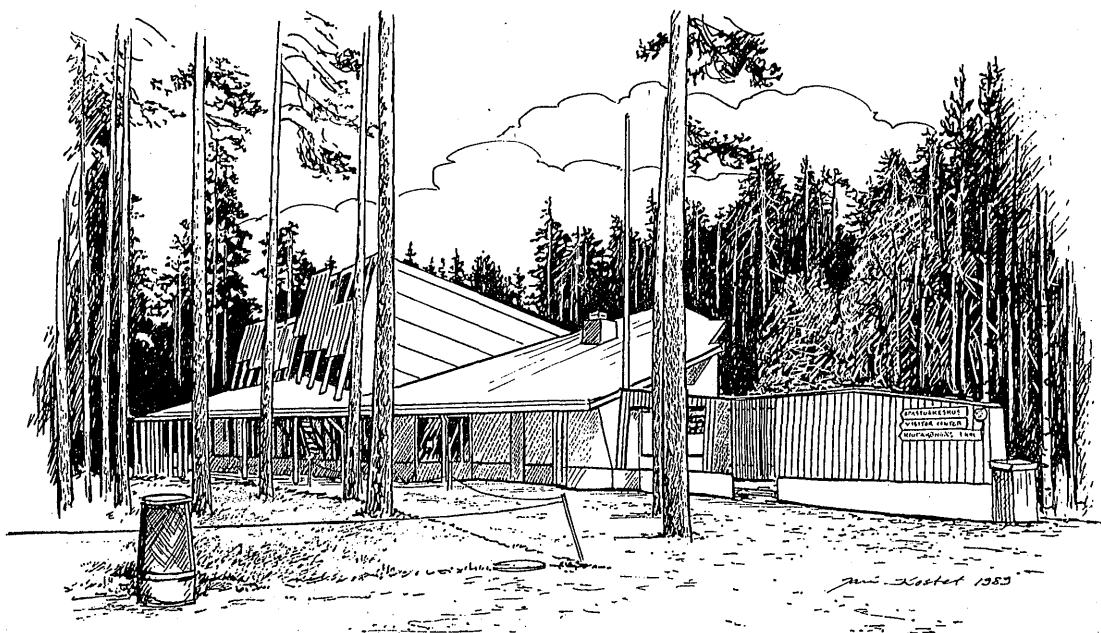
Hyväksytyiksi tulivat vain kelohongasta rakennetut rakennukset. Huolto-
rakennukset, vajat yms. yhdistettiin yhteen rakennukseen. Ulospäin näkyvät
muuraukset tehtiin luonnonkivestä ja ikkunoihin tuli puitejako. Luoston alue
kaavoitettiin vuonna 1983. Tällöin kaavamääräykset edellyttivät edelleen
kelohongan ja luonnonkiven tms. materiaalin käyttöä.¹⁸³

Sodankylän **Metsä-Luoston** ensimmäinen rakennusvaihe oli mielenkiintoinen
vanhan kämppäarkkitehtuurin sovellus virkistysrakentamiseen. Pieni malka-
kattainen kelohongasta rakennettu kämppä sisälsi perinteiset kämpän sisätilat,
emännän huoneen ja kuivaustilan sekä edustavan tuvan erillisten makuuhuonei-
den lisäksi. Metsä-Luostoa on laajennettu myöhemmin.

Lisäksi Metsähallitus on vuokrannut matkailuyrittäjille noin 20 tunturikahvilaa.
Laajimmat Metsähallituksen rakentamat virkistyskohteet ovat Ruunaan ja Hossan
retkeilyalueiden majoitus- ja huoltotilat.

4.10 Opetus ja tutkimus

4.10.1 Opastuskeskukset

Kuva 36. Oulangan opastuskeskus. Metsähallitus, Jari Kostet 1989.

Opastuskeskuksia alettiin rakentaa kansallispuistoihin tai niiden lähetyville
matkailijoiden tietokeskuksiksi 1980-luvun alussa. Opastuskeskuksissa on yleen-
sä näyttelytilat, joiden yhteydessä on auditorio sekä mahdollisesti kahvila. Majoi-
tus- ja varastotilat ovat usein erillisessä rakennuksessa samassa pihapiirissä.
Etenkin luonnonsuojelun opastuskeskusten rakentamista on arvosteltu enemmän
aluepoliittiseksi kuin luonnonsuojelun tai matkailun tarpeiden mukaiseksi.¹⁸⁴

Metsähallituksella on seitsemän rakennushallituksen rakennuttamaa opastus-
keskusta. Ensimmäinen opastuskeskus rakennettiin Urho Kekkosen kansallis-

puistoon vuonna 1984 (Tankavaaran opastuskeskus, Arkkitehtitoimisto Lehmo-la). Puiston toinen opastuskeskus valmistui Savukoskelle (Arkkitehtitoimisto Poskiparta, 1990). Arkkitehtitoimisto Laatio on suunnitellut Oulangan (1987) ja Seitsemisen (1989) opastuskeskukset sekä Metsähallituksen ja Rantasalmen kunnan yhteisesti omistaman Järviluonnonkeskuksen (1994). Etenkin Oulangan kansallispuiston opastuskeskuksessa on nähty vaikutteita ns. Oulun koulusta¹⁸⁵. Vuonna 1993 valmistuivat Saaristomeren kansallispuiston opastuskeskus Sini-simpukka (Artitekybyrå Siggen) ja Ystävyiden puiston opastuskeskus Kuhmossa (Arkkitehtitoimisto Kimmo Kuismanen). Kansallispuistojen lisäksi opastuskeskuksia on rakennettu myös valtion retkeilyalueille; näistä ainoa uudisrakennus on Hossan retkeilyalueen opastuskeskus (Arkkitehtitoimisto Sillman & kumpp.).

4.10.2 Opastustuvat ja ulko-opasteet

Luonnonsuojelulla on lisäksi muita opastukseenliittyviä rakennuksia kuten opastustupia ja -kohteita, mutta nämä ovat muutamaa poikkeusta lukuunottamatta rakennettu vanhaan rakennuskantaan. Mielenkiintoinen uusi opastustupa on Hautajärvellä, missä se on rakennettu Arkkitehtitoimisto Laation suunnitelmien mukaan vanhaan hiekkakuoppaan.

Pienin ulko-opaste on kokoa A4. Luonnonsuojelulla on mallipiirustuksissaan opastustaulu, johon mahtuu A0-kokoinen opaste. Mallipiirustusten opastuskatos on arkkitehti Kalevi Ormion piirtämä. Siihen voi kiinnittää kolme yksikköä standardoituja opastustauluja. Siihen on usein liitetty "ulkoauditorio", rinteeseen porrastettuja istuinpaikkoja.

5 VANHAN MAANKÄYTÖN SYNNYTTÄMÄT RAKENNUKSET

Metsähallituksen maiden merkittävin vanha maankäyttö on ollut erätalous. Vaatimattomia metsä- ja kalasaunoja on vielä muutamia, mutta laavut ja kammit ovat tuhoutuneet ajan myötä. Vanhimpien leiripaikkojen historiaa voi seurata kivi-kaudelle. Luontaiselinkeinojen tuottamia kohteita on vielä etenkin Lapissa.

Ostoalueiden rakennukset muodostavat hyvin sekalaisen ryhmän. Ne ovat tyypillisimmillään asutustiloja, jotka on ostettu valtiolle. Vanhemmissa rakennuksissa on nähtävissä paikkakunnan rakennushistorian tyypillisiä piirteitä.

Metsän talouskäyttöä ennen Metsähallitusta esiintyy vain kiinteinä muinaisjäänöksinä. Näistä voi nähdä jäänteitä tervahaudoissa tai vanhoilla asuinkentillä.

5.1 Maatalouden pihapiirit

Metsähallituksen hallinnassa ei ole kovin paljon ehjiä pihapiirejä. Etenkin siemenpuiden istuttaminen on tuhonnut pihapiirejä. Usein huonokuntoiset rakennukset on turhien kustannusten poistamiseksi purettu.

Maatalouden pihapiirit ovat esimerkkejä alueensa yleisestä rakentamisesta. Pohjois- ja Itä-Suomessa Metsähallitus on ostanut takaisin aikoinaan asutustarkoituksiin luovutettuja maita rakennuksineen. Metsähallituksen mailla on myös yksittäisiä esimerkkejä jälleenrakennuskauden asutustiloista (Rödjan Tammisaaren saariston kansallispuistossa ja Levävaara Ystävyiden luonnonsuojelualueella).

Vanhoja arvokkaita pihapiirejä Metsähallituksella on vain muutamia. Kuhmoisissa Isojärven kansallispuistossa sijaitseva **Huhtalan talo** edustaa hienoa 1800-luvun talonpoikaisrakentamista. Pyhäniemen rakennusryhmä Mäntyharjulla on edustava, joskin erittäin huonokuntoinen vanha pihapiiri. **Kullakoja** Jussarön saarella Tammisaaren saariston kansallispuistossa on ainoa saaren pohjoisrannalla sijainneen luotsien kylän säilynyt rakennus. Se on osin 1800-luvulta ja edustaa myös ulkosaariston vaatimatonta rakentamista. **Raja-Jooseppi** Inarissa on monipuolinen pohjoisen yksinäistalo.

5.1.1 Kruununmetsätorpat

Kruunun metsämaiden asutus aiheutti ristiriitoja heti Metsähallituksen perustamisen jälkeen. Jo olemassa olleen asutuksen hallintamuodoksi syntyi kruununmetsätorppajärjestelmä, mutta uusia torppia ei haluttu perustaa. Kruununmetsätorppia käytettiin asutuksen levittämiseen Pohjois-Suomessa. Enimmillään kruununmetsätorppia oli vuonna 1915, liki 4 500 torppaa¹⁸⁶. Kruununmetsätorpat itsenäistyivät 1930-luvulla torpparilakeihin kuuluneen lain perusteella (laki valtion metsämaiden asuttamisesta ja niillä olevien vuokra-alueiden lunastamisesta).

Kruununmetsätorpissa näkyi vahvasti paikallinen rakennuskulttuuri. Metsähallitus vaikutti torppien olemukseen vuoden 1872 jälkeen. Tuolloin se sai määrätä mihin torppia sai perustaa. Vuokraoikeuden jatkuminen riippui myös tilan kunnossapidämisestä, johon viljely- ja mahdollisen raivausveloitteen lisäksi kuului rakennusten kunnossapito.

Vastineeksi Metsähallitus avusti torppien rakentamista antamalla vapaavuosia vuokranmaksusta. Lisäksi metsänhoitaja osoitti torppareille rakennuspuita valtionmetsistä. Ilmainen rakennusaine johti syytöksiin ylenpalttisesta ja liian komeasta rakentamisesta. Rakentamisesta saatu verovapaus kannusti aikalaisten mielestä torppia rakentamaan aina, kun oli mahdollista.¹⁸⁷

Kiistat puunkäytöstä kuvaavat myös rakentamisen tasoa. Lopen hoitoalueen metsätalouden tarkastuksessa vuonna 1914 metsänhoitaja Moring moitti torppien puunkäyttöä tuhlailevaksi. Aidaksiksi käytettiin tuuheita kuusia. Torppien puunkäyttöä voitiin Moringin mielestä muuttaa neuvonnalla. Tarkastajan mielestä piti tukea puuta säästäviä rakennratkaisuja: kaksinkertaisia ikkunoita, polttopuukotkia, rakennusten yhdistämistä saman katon alle ja aitausten supistamista.¹⁸⁸

Myös Mauno Pekkalan tutkimuksessa Kurun, Parkanon ja Ikaalisten kruununtorpista vuodelta 1917 todetaan, että torppien rakennukset olivat alueen yleiseen rakentamiseen nähden suuria ja tuhlailevasti tehtyjä. Tämä johtui osin siitä ettei vanhoja rakennuksia purettu uusien tekotarpeiksi, osin siitä, että rakennettiin

huonosti. Maalattia ja multapenkkirakentaminen lahosi nopeasti ja vaati paljon korjausta ja kunnostusta.¹⁸⁹

Pekkalan mukaan puuta käytettiin surutta: jopa halkoliiterit ja niittyladot tehtiin tukkipuista vaikka huonompikin olisi kelvannut. Lisäksi hatarat rakennukset kuluttivat paljon polttopuuta. Tuolloin yleistyneet liiteritkään eivät juuri säästäneet polttopuuta.¹⁹⁰

Kruununmetsätorpat olivat tärkeitä metsätyömiesten majoittajia ennen toista maailmansotaa ja kämppien yleistymistä. Metsäsaunaa viihtyisämpää oli majoittua kruununmetsätorppaan, jonne hevosen sai myös hyvään suojaan. Torpan naisväki avusti mielellään ruuanlaitossa pientä korvausta vastaan. Nuukemmatkin sortuivat toisinaan ostamaan tuoreita elintarvikkeita. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi **Koveron** kruununmetsätorpan mittasuhteissa. Tupa rakennettiin alun alkaen majoitustarpeita varten. Muistitiedon mukaan tuvassa on majaillut ainakin 40 savottamiestä¹⁹¹.

Metsähallituksen hallussa on kolme vanhaa, aikoinaan komeasti rakennettua kruununmetsätorppaa: Ikaalisissa Seitsemisen kansallispuistossa sijaitseva **Kovero**, Leivonmäellä oleva **Juhanala** ja Pyhä-Häkin kansallispuiston vierellä oleva Poika-aho. Juhanala muutettiin metsänvartijatilaksi. Poika-aho on ollut yksityisessä omistuksessa ja on korjauskelvoton.

Kruununmetsätorpissakaan rakentaminen ei aina ollut komeaa. Esimerkkinä tällaisesta on yksityisessä omistuksessa oleva, Saarijärvellä sijaitseva Riippilehto, jonka vaatimaton rakennuskanta on paitsi kulttuurihistoriallisesti arvokasta myös katoavaa ja alkuperäistä kulttuuriympäristöä.¹⁹²

5.2 Myllyt

Parituhatta vuotta sitten keksitty vesimylly on säilynyt hyvin elinvoimaisena Suomessa. Nuorimmat myllyt tehtiin toisen maailmansodan jälkeen.¹⁹³ Metsähallituksen kohteita museoviraston myllyprojektissa olivat Hukkajoen myllyt Suomussalmella sekä Levän ja Kuusamonkosken mylly Kuhmossa, joista viimeksi mainitut on kunnostettu valtion työllisyysvaroin.¹⁹⁴

Metsähallituksen mailla on yksi tuulimylly. Tämä Joutsan Parosessa sijaitseva varvasmylly toimi myös pärehöylänä.¹⁹⁵

5.3 Kalamajat

Vesistöjen äärelle syntyneet kalamajat olivat kalastajien tilapäisasuntoja. Metsähallituksen mailla on säilynyt muutamia vanhoja kohteita. Kemissä Perämeren kansallispuistossa on viime vuosisadalla syntynyt Selkäsarven kalastajakylä. Sen vanhimpia rakennuksia on **Ailinpietin kämppä**. Läheisessä Pensaskarissa on säilynyt 1860-luvulla aloitettu kalakämpän asuinkenttä. Lieksassa Patvinsuon kansallispuistossa Suomujärven rannalla oleva **Kuikkaniemen kalasauna** on myös viime vuosisadalta.

Kotkassa kaksi **Langinkosken keisarillisen kalamajan** rakennusta kuuluu Metsähallitukselle. **Hallan Jääkärikämppä** rakennettiin kiireellä vuonna 1914 jääkärien etappipaikaksi Suomussalmelle. Syrjäisessä saassa ollutta pirttiä kutsuttiin kalamajaksi.

5.4 Metsäsaunat

Metsäsauna rakennettiin aluksi lähes kokonaan maan alle, jolloin kaivannon takaseinä muodosti asumuksen peräseinän ja pohja maasaunan lattian. Maasau-noissa ei ollut ikkunaa, vaan tuuletus tapahtui oviaukon tai savunpoistoa varten tehdyn räppänän avulla.¹⁹⁶

Alkeellisimmat metsäsaunat olivat sisäänlämpiäviä hirsisaunoja. Uunia lämmitettäessä miesten piti olla ulkosalla, missä he myös keittivät ruokansa joko avotulilla laavun edustalla tai häthätää kyhätyissä kodissa.¹⁹⁷

Metsäsauna, maanpäällisen kämpän ja kodan välimuoto, oli yleisin metsätyöväen asuminen 1900-luvun alussa ennen ensimmäistä kämppälakia.¹⁹⁸ Hevosten hoito oli täysin ajomiehen henkilökohtaisen viitseliäisyyden ja kekseliäisyyden varassa. Joskus hevoset viettivät yönsä jopa samassa huoneessa miesten kanssa. Yleisempää oli että rakennettiin havutalli tai tasakattoinen vaakahirsistä rakennettu talli pirtin tai metsäsaunan kylkiäisiksi. Tällöin lämpö pääsi siirtymään hataran väliseinän kautta ihmisasunnon puolelta hevossuojaan. Toisaalta hevosten oma ruumiinlämpö lämmitti tilaa. Rehuvajaa ei ollut.¹⁹⁹

Vanhoista metsäsaunoista on säilynyt vain Kuhmon **Romuvaaran metsäsauna**, joka lienee 1930-luvulta. Vieremänsuon soidensuojelualueella on kaksi perinteiseen tapaan ilmeisesti 1950-luvulla rakennettua metsäsaunaa.

5.5 Niittyladot ja -saunat

Kaukoniityille rakennettiin niittysaunoja ja latoja. Ladot ovat katoavaa kulttuurimaisemaa. Mm. Ikaalisten **Koveron** ja Tammelan **Korteniemen** vanhoihin tiloihin kuuluneet ladot ovat mukana suojeluesityksessä kokonaisuuden osina.

Metsähallituksen hallinnassa on Perhossa Salamajärven kansallispuistossa oleva **Kaulus** ja Simossa Martimonaavan soidensuojelualueella sijaitseva **Miettusen niittysauna**, joka lienee viime vuosisadalta.

5.6 Porotalouden rakenteet

Metsähallituksen hallinnassa on Pohjois-Suomessa luontaiselinkeinojen synnyttämiä rakennuksia ja rakenteita. Näistä merkittävimpiä ovat poroaidat, joista on kirjallisia tietoja 1700-luvulta. **Sallivaaran poroerotuspaikka** Inarissa ja siihen liittyvät kämpät edustavat saamelaista rakentamista 1800-luvun lopulta²⁰⁰. Mu-seovirasto on kunnostanut kaikki kohteet.

Sodankylän **Suomujen kolttakenttä** on kolttasaamelaisten kesäasuinpaikka. Sitä on pidetty nykyisen Suomen alueella parhaiten säilyneenä vanhan rakennusperinteen esimerkkinä. Inarissa ovat säilyneet **Oskarinkosken** ja **Oskarinjärven kolttakentät**. **Oskarinkosken kolttakenttä** on kolttasaamelaisten talviasunto. **Oskarinjärven kolttakentästä** on jäljellä asuinrakennus ja aitta.

5.7 Kesämökit

Metsähallituksen mailla olevat kesämökit on useimmiten rakennettu vuokramaille 1970-luvulla. Vanhoja huvila-alueita ei ole. Vain suojelualueilla on yksityisiltä valtiolle ostettuja mökkialueita (esimerkiksi Linnansaaren kansallispuistossa Rantasalmella).

Tavallisimmin kesämökit ovat joko muualta siirrettyjä vanhoja hirsirakennuksia tai pyöröhirsisiä mökkejä. Pihapiiriin kuuluu saunan lisäksi toisinaan aitta, melkein aina myös kevyt laitur. Pihapiirissä ei yleensä ole puutarhaa.

5.8 Teollisuusrakennukset

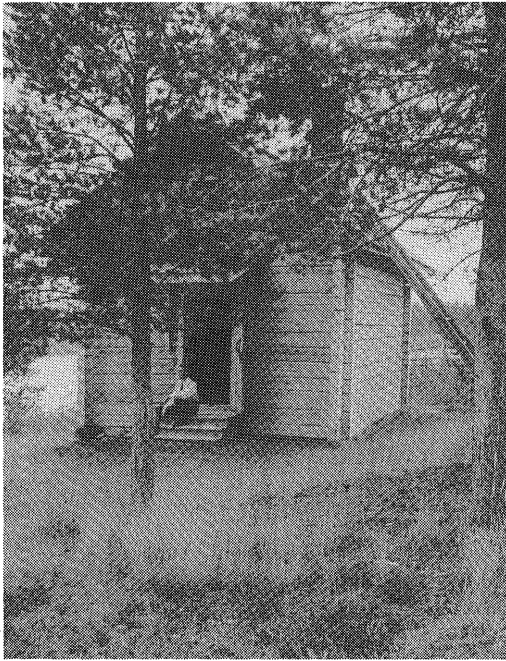
Metsähallituksen mailla on muutamia teollisuusrakennuksia. Vanhimmat liittyvät malmien hyödyntämiseen: raudan valmistukseen ja kullanhuuhdontaan. Metsähallituksella on hallussaan viisi kulttuurihistoriallisesti arvokasta teollisuusympäristöä²⁰¹. Jussarön kaivosalueesta Metsähallituksen hallinnassa on vain kiinteitä muinaisjäänöksiä. Myös muissa kohteissa on rakennusten lisäksi kiinteitä muinaisjäänöksiä.

Taulukko 3. Metsähallituksen hallinnassa olevat kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt.

Kunta	Kohde	Tyyppi
Perniö	Kirjakkala	ruukkialue
Tammisaari	Jussarö	kaivosalue (osin)
Posio	Kitkajärvi-Livojärvi (Akanlahti)	tukinsiirtolaitos
Inari	Lemmenjoki	kullanhuuhdonta-alue
Inari	Ivalojoki	kullanhuuhdonta-alue
Savukoski	Tulppion konesavotta	koneellinen puunkorjuu

Kirjakkalan ruukki on perustettu 1600-luvulla Perniöön. Se liittyi Teijon ruukkiin.²⁰² Sen perustana oli vesivoiman ja puutavaran saanti sekä se, että Ruotsista voitiin tuoda rautamalmia ja takkirautaa.²⁰³ **Kirjakkalan ruukkialueella** on säilynyt muutamia asuin- ja taloussrakennuksia.

Ensimmäinen tarina Lapin kullasta on varhaista perua.²⁰⁴ Syyskuussa 1868 alkoi Ivalon kullan taru: Nukanmutkasta hieman Ritakosken alapuolelta huuhtoutuivat ensimmäiset hiput.²⁰⁵ Metsähallituksen suojellut kultakämpät sijaitsevat Inarissa. **Mobergin kultakämpät** sijaitsevat vanhassa kultakentässä. Nykyiset rakennukset

Kuva 37. Ison Samperin rakennuttama "herrainhotelli" Yli-Kemin hoitoalueella vuonna 1938. Metsähallitus P.Mansner.

ovat 1900-luvun alusta Prospektor Oy:n tutkimusten ajalta. **Pahaojan kultakämppejä** ja **Ritakosken kultakämppejä** ovat muistomerkkejä Suomen varhaisesta koneellisesta kullankaivuusta.

Metsähallituksen hallintaan on tullut osto-alueilla yhtiöiden rakentamia kämppejä. Kaukaan tehtaiden Nurmekseen rakennuttama **Aittolahden kämppä** Kuohattijärven rannalla on 1930-luvulta. Kämppä, talli ja sauna muodostavat pienen kämppäkartanon.

Arvokkaaksi teollisuusympäristöksi on luokiteltu myös Savukoskella olevat Tulppion konesavotan jäänteet. Tämä Suomen ensimmäinen konesavotta toimi vuosina 1913–16. Savotassa siirrettiin puutavara rataa myöten Tulppiosta lansirataa Lattunaan Kemijoen varteen. Tukkien ajossa käytettiin amerikkalaisia traktorinmallisia telarattailla varustettuja

ja höyryvetureita, jotka vetivät suuria tukkirekiä. Savotaa johti Hugo Richard Sandberg, paremmin Ison Samperin nimellä tunnettu Kemi-yhtiön maineikas metsäpäällikkö.²⁰⁶ Rakennuksista on Savukoskella jäljellä Jänisojan pumppuasema ja **Suttikämppejä**, jotka museovirasto on kunnostanut.²⁰⁷

5.9 Muiden viranomaisten rakennuttamat rakennukset

5.9.1 Postituvat ja nimismiehentuvat

Vanhin majoitusmuoto Lapissa on ollut yöpyminen paikallisten asukkaiden luona, saamelaisalueella kodassa. Erämaataipaleiden varrelle alettiin jo 1700-luvulla rakentaa autiotupia, joissa postinkantajat, virkamiehet ja satunnaiset matkailijat saattoivat yöpyä.²⁰⁸

Lapissa nimismiehen oli rakennettava ja ylläpidettävä päivämatkan päässä toisistaan olevia autiotupia. Siihen oli erillinen määräraha. Lapissa matkustavat virkamiehet ja muutkin alueella liikkuvat käyttivät autiotupia yöpymiseen. Nimismiehen tuvat lakkautettiin 1960-luvulla.²⁰⁹

Metsähallituksen haltuun siirtyi vuonna 1967 Korsatunturin juurella sijaitseva autiotupa Kittilässä. **Korsatupa** on nykyisin autiotupana.

5.9.2 Kultala

Ivalojoen **Kruunun Stationi**, **Kultala** rakennettiin Lappiin sijoitettujen kruunun virkamiesten tukikohdaksi vuonna 1870. Heidän piti valvoa lakia ja järjestystä

odotettavissa olevan kultaryntäyksen aikana. Kultala rakennettiin Saariporttikosken pohjoisrannalle paljaaksi hakatulle rantatörmälle, josta oli näköala joki-laakson kultakentille. Pihapiiriin kuului työväen tupa, leipomo ja makasiini sekä kellari.²¹⁰ Kultala edustaa kullantuotantoon liittyvää historiaa, talous- ja sosiaalishistoriaa sekä kansanomaista arkkitehtuuria.²¹¹

6 VIRANOMAISTEN JA YKSITYISTEN RAKENNUKSET METSÄHALLITUKSEN MAILLA

Metsähallituksen mailla on valtion viranomaisten toimintaan liittyviä rakennuksia. Rajavartiolaitoksen rajanvalvontaan liittyviä rakennuksia on pääosin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Merenkulkuhallituksen rakennuksista merkittävimpiä ovat majakat kuten Bengtskär, sekä muut merenkulkuun liittyvät väylämerkit.

Museoviraston hallinnassa olevia suojeltuja rakennuksia Metsähallituksen mailla ovat Langinkosken keisarillinen kalamaja Langinkosken luonnonsuojelualueella Kotkassa sekä museoviraston kunnostamat suojelukohteet Pohjois-Suomessa²¹². Poronhoitoalueella olevat kämpät on vuokrattu paliskunnille kunnossapitovelvollisuudella.

Paliskuntien hallussa olevia porotalouden vaatimia kämppiä on Lapissa. Kämpät ovat yleensä vaatimattomasti rakennettuja. Metsähallituksen mailla on myös yksityisten hallussa olevia kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kalamajoja. Isojärven kansallispuistossa oleva Luutsaaren kalamaja on alkuperäisellä paikallaan oleva savutupa, jota kalastusyhdistys on vaalinut.

Metsähallitus on vuokrannut maitaan kunnille myös pitkäaikaisilla vuokrasopimuksilla. Esimerkiksi Rautavaaran kunta omistaa Metsäkartanon rakennukset, jotka on tehty Metsähallituksen maalle.

Metsähallituksen mailla on säilynyt yksityisomistuksessa olevia lähinnä erätalouden rakennuksia ja rakenteita. Kesämökkien tontit on vuokrattu joko pitkäaikaisella vuokrasopimuksella esimerkiksi talon työntekijöille tai lyhyeksi siirtymäkaudeksi ostoalueilla.

7 KATOAVA METSÄN KULTTUURIMAISEMA

Metsähallituksen rakennuskanta on arkkitehtonisesti vaatimatonta ja edustaa häviävää puuntuotannon kulttuurimaisemaa. Valtion metsissä on säilynyt myös jäänteitä erätalouden pienipiirteisestä kulttuurimaisemasta. Rakennusten suurin arvo on kulttuurihistoriallinen ja maisemallinen.

Metsähallituksen rakennussuojeluesitys oli ensimmäinen yritys metsätalouden rakennuksien lakisääteiseen suojeluun. Metsähallituksen suojeluesitykseen pyrittiin tämän vuoksi löytämään valtakunnallisesti tärkeitä kohteita. Arkkitehtonisten arvojen perusteella on suojeltu muutamia Metsähallituksen hallintaan siirtyneitä rakennuksia.

Metsähallituksen rakennussuojeluesitykseen etsittiin omalle ajalleen tyypillisiä sekä mahdollisimman alkuperäisessä ympäristössä ja asussa olevia rakennuksia. Rakennusryhmät edustavat myös ajallisesti kerrostunutta rakentamista eli eri aikana samaan pihaan rakennettuja rakennuksia. Käytännössä nämä ovat metsähallinnon oman virkakunnan asuin- ja toimistorakennuksia sekä metsätyöväen majoitusrakennuksia. Samalla ne antavat kuvan puuntuotannon ketjusta: metsänhoidosta, hakkuista ja kuljetuksista.

Kulttuurihistoriallisten syiden vuoksi on suojeltu vanhan maankäytön myötä syntyneitä rakennuksia ja rakenteita. Näihin etsittiin yhtäältä aikoinaan tyypillisiä mutta nyt katoavia rakennuksia (esim. niittysauna) ja toisaalta alueellisesti erikoisia kohteita (esim. Perämeren kalastuskylä). Lapin läänissä Metsähallituksen hallintaan on joutunut myös muiden viranomaisten ja yritysten kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita (esim. kultakentät).

Metsähallituksen rakentaminen muodostaa kuvan myös viranomaisrakentamisesta. Rakennushallituksen ohjeistus ei päätynyt kentälle, vaan paikallinen rakennuskulttuuri ja metsähoitajan tavoitteet vaikuttivat lopputulokseen. Vain lakiin merkityt vaatteet näkyvät säilyneissä rakennuksissa.

Metsähallituksen omatkaan tyyppipiirustukset eivät kämppärakentamisen aikaan tulleet tarkkaan noudatetuiksi. Ohjaus tavoitti toteutuksen parhaiten vasta kun Metsähallitukseen perustettiin insinööriosasto, joka suunnitteli, toteutti ja valvoi rakentamista. Hoitoalueiden omatoiminen virkistysrakentaminen palautti rakentamiseen jälleen alueherran, paikallisen rakentamisperinteen ja lainsäädännön riippuvuussuhteen.

Suojellut rakennukset edustavat metsähallinnon omaa historiaa ja itse kehitettyjä rakennustyyppejä. Kämpät rakennettiin tilapäismajoitukseen, siksi niiden melko nuori rakennuskanta on rakennustapansa vuoksi uhanalaista. Metsätyöväen yhteismajoitusrakennuksien kulttuurihistoriallinen arvo on suurempi kuin niiden arkkitehtoninen arvo.

Metsähallituksen hallinnassa olevista kämpistä lähes kaikki ennen vuotta 1948 rakennetut rakennuskannaltaan täydelliset tai lähes täydelliset kohteet on suojeltu. Uusimmat ovat Metsähallituksen omien tyyppipiirustusten mukaan tehtyjä ajan "ihannekämppejä".

Kelohongan käyttö rakennusmateriaalina virkistysrakentamisessa on Metsähallituksen käytännöstä syntynyt innovaatio, joka on levinnyt myös muuhun virkistysrakentamiseen. Metsä-Luoston säilyneet vanhat osat on tämän vuoksi suojeltu.

Metsähallituksen mailla näkyy myös luonnon virkistyskäytön ja matkailun kasvu. Suojelun ja ulkoilun rakenteet ja rakennukset jätettiin toistaiseksi Metsähallituksen rakennussuojeluesityksen ulkopuolelle muutamaa vanhaa autiotupaa lukuunottamatta.

VIITTEET

- 1 Linkola s. 371–372.
- 2 Julkunen ja Kuusamo s. 351.
- 3 Linkola s. 362.
- 4 Ohjekirje maiseman- ja luonnonhoidosta 10.12.1970, MH/hallintopalvelut/arkisto.
- 5 Skogsstyrelsen s. 14–16.
- 6 Laitakari s. 24.
- 7 Ohjesääntö 1859, 2. luku pykälä 9.
- 8 Metsähallitus 1993, Toimintakertomus s. 44.
- 9 Metsähallituksen oma rakennusrekisteri lokakuu 1994, viimeisessä Valtion rakennusrekisteriotteessa oli nettobudjetoidulla metsähallituksella hallinnassaan 2 360 rakennusta, Metsähallitus 20.1.1993, VKKR/VARR, Rakennukset haltijoittain.
- 10 Suojelualueiden rakennuskannasta kolmannes puuttui valtion rakennusrekisteristä. Nämä olivat vaatimattomia yksittäisiä rakennuksia kuten latoja, palveluvarustuksien käymälöitä yms. Suojelualueilla oli vuonna 1993 viidennes Metsähallituksen rakennuksista. Lakisääteisten luonnonsuojelualueiden rakennusluettelo 1990/MH/Ls.
- 11 Ketolainen 1993 s. 1 ja 7. Enso-Gutzeit valitsi kämpät vuonna 1989 säilyneistä 40 kämpästä. Näistä 14 valittiin museokämpiksi ja 13 muuten säilytettäväksi. Vanhimmat ennen sotia rakennetut kuusi kämppää sijaitsevat Ruokolahden ja Puumalan alueella. Enso-Gutzeitin museokämpiksi luokiteltiin vuonna 1989: Kyykoski Valkealassa, Ristijärvi, Mustinniemi ja Sorvakoski Puumalassa, Lyytykkä Punkaharjulla, Palojärvi, Heinäjärvi, Kannonkoski ja Kotalahti Ilomantsissa, Valkeinen Joroisissa, Mäntylampi Juukassa, Aholampi Ruokolahdella, Keljanpuro ja Ikno Lieksassa. Ketolainen 1989 s. 12–13.
- 12 Langinkosken keisarillinen kalastusmaja, katselmuspöytäkirja 29.9.1993, MH/Etelärannikon puistoalue.
- 13 Rakennettu ympäristö s. 13.
- 14 Metsähallitus: Maiseman ja luonnonhoidon ohjekirje s. 12–13.
- 15 Härö: Kirjakkalan ruukki, MV/RHO.
- 16 Rakennussuojeluneuvottelukunta s. 12–13.
- 17 Tuominen arvottamisesta s. 36–42.
- 18 § 6 ja 12, Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohje-Sääntö, koskeva Kruununmetsäin hallitusta Suomen Suuriruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä, 13 päiw. Toukokuuta 1859. Helsingissä J. Simeliuksen perillisten tykönä, 1859.
- 19 Luku 2. Vartio-osuuksista sekä metsänvahtien velvollisuuksista ja eduista. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohje-Sääntö, Koskewa kruununmetsäin hallitusta Suomen Suuriruhtinaanmaassa.
- 20 Laki metsä- ja lauttaustyöväen asumuksista, Suomen asetuskokoelma 159/1928.
- 21 Laitakari s. 438.
- 22 Sosiaaliministeriön päätös joka sisältää metsä- ja lauttaustyöväen asumusten ja hevossuojien suuruutta ja laatua koskevat ohjeet, No 129/1929.
- 23 Linnoila 1932 s. 37–41.
- 24 Sosiaaliministeriön päätös joka sisältää metsä- ja lauttaustyöväen asumusten ja hevossuojien suuruutta ja laatua koskevat ohjeet, No 129/1929.
- 25 Sosiaaliministeriön päätös joka sisältää metsä- ja lauttaustyöväen asumusten ja hevossuojien suuruutta ja laatua koskevat ohjeet, No 129/1929.
- 26 Sosiaaliministeriön päätös joka sisältää metsä- ja lauttaustyöväen asumusten ja hevossuojien suuruutta ja laatua koskevat ohjeet, No 129/1929.
- 27 Laki metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista, Suomen asetuskokoelma 151/1947.
- 28 Laki metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista, Suomen asetuskokoelma 151/1947.
- 29 Laki metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista, Suomen asetuskokoelma 151/1947.
- 30 Sosiaaliministeriön päätös metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista ja hevossuojista, No 153/1947.
- 31 Laki metsä- ja uittotyöntekijäin yhteisasunnoista, Suomen asetuskokoelma 344/1967.
- 32 Lilius s. 72–73.
- 33 Lilius s. 72–73.
- 34 Forsström s. 44.

- 35 Forsström s. 67.
- 36 Metsähallituksen kirje rakennushallitukselle 14.11.1919 Dro 8569/6768, KA/Rakh/Saapuneet kirjeet
- 37 Rakennushallituksen kirje Metsähallitukselle 13.1.1920, KA/Rakh/Kirjekonseptit.
- 38 Reuter s. 74–75.
- 39 Erik Gabriel Sederholmin Metsänvartijatorpan piirustus vuodelta 1878, TMA/Metsähallitus/Rakennuspiirustukset.
- 40 Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus metsänhoito-ammatin järjestämisestä Suomessa olevain kruununmetsäin hoitoa ja hallitusta varten, 7 § Annettu Helsingissä 7 päiv. Touko-kuuta 1859. Helsingissä J.Simeliuksen perillisten tykönä. 1859.
- 41 E. Wartiovaara: luonnospiirustuksia Turtolan hoitoalueen II:n vartiopiirin metsänvartijatorppaa varten. Päiväämätön. MH/LS/suojeltavat rakennukset -työryhmän aineisto.
- 42 Vauramo 1993 s. 49.
- 43 Vauramo 1994 s. 55.
- 44 Asetus metsähallinnosta, 10 §, Suomen Asetuskokoelma 167/1921.
- 45 Laki metsähallinnon viroista ja palvelustoimista, Suomen Asetuskokoelma 166/1921.
- 46 Valtioneuvoston päätös sisältävä metsähallinnon johtosäännön 24.8.1922, 152–153 §, Suomen Asetuskokoelma 212/1922.
- 47 Askala, s. 5–6.
- 48 Rakennusmestari Aatos Koskenniemen haastattelu 16.12.1992. MH/LS/Äänitearkisto.
- 49 Sama; Kämpärakentamisen johtaja Vilho Säckisen haastattelu 17.12.1992. MH/LS/Äänitearkisto.
- 50 Rakennusmestari Pasi Rönköharjun haastattelu 8.12.1992; Apulaistarkastaja Väinö Virolaisen haastattelu 27–28.10.1992. MH/LS/Äänitearkisto.
- 51 Lähteenä käytetty ellei toisin mainita kämppätoimikunnan pöytäkirjoja, MH/Rovaniemi/Hka.
- 52 Kämppätoimikunnan muistio n:o 1, 12.4.1956, MH/Rovaniemi/Hka.
- 53 Kämppätoimikunnan muistio n:o 7, 9.–10.5.1958, MH/Rovaniemi/Hka. 1960-luvun alussa toimikuntaa täydennettiin Aholla ja Virkkusella.1
- 54 Kämppätoimikunnan muistio n:o 9, 13.–14.10.1960, MH/Rovaniemi/Hka.
- 55 Kämppätoimikunnan muistio n:o 9, 13.–14.10.1960, MH/Rovaniemi/Hka.
- 56 Vuokrasopimukset, MH/Sodankylän hoitoalue.
- 57 Lähde s. 27.
- 58 Hautajärvi s. 81, OY/aro/dt.
- 59 Metsähallitus 1975 s. 1–4.
- 60 Ulkoilun ja suojelun rakenteet, MH/Virkistyspalvelut.
- 61 Ormio s. 75–76.
- 62 Paineekyllästetyn puun käyttö suojelualueiden rakennuksissa, Puistoväki 25.8.1994.
- 63 Tarkemmin Arkkitehtitoimisto Antti Pihkala 1994: Perämeren kansallispuiston rakentamishjeet. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja sarja B numero 9.
- 64 Käytän selvityksessä yhtenäisiä termejä. Kruununmetsiä valvoi siis metsänvartija (metsänvahti 1859). Metsänvartijatorppa korvaa metsänvahtitorpan (1859). Metsänvartija tilasta puhun vuoden 1913 tilan ominaislaadun selvittämisen jälkeen.
- 65 Luku 2. Vartio-osuuksista sekä metsänvahtien velvollisuuksista ja eduista. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohje-Sääntö, Koskewa kruununmetsäin hallitusta Suomen Suuriruhtinaanmaassa.
- 66 Luku 2. Vartio-osuuksista sekä metsänvahtien velvollisuuksista ja eduista. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohje-Sääntö, Koskewa kruununmetsäin hallitusta Suomen Suuriruhtinaanmaassa.
- 67 Luku 2. Vartio-osuuksista sekä metsänvahtien velvollisuuksista ja eduista. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohje-Sääntö, Koskewa kruununmetsäin hallitusta Suomen Suuriruhtinaanmaassa.
- 68 Valtion metsänhoitovirkailijoiden asunto-olojen korjaaminen s. 438–439.
- 69 Vauramo 1993 s. 33.
- 70 Laitakari s. 151–152.
- 71 Saarikangas s. 215.

-
- 72 Laitakari s. 151. Foudila on edelleen Metsähallituksen hallussa, mutta sitä on vuosien kuluessa muutettu huomattavasti.
- 73 Valtion metsänhoitovirkailijoiden asunto-olojen korjaaminen s. 435–436.
- 74 Valtion metsänhoitovirkailijoiden asunto-olojen korjaaminen s. 436.
- 75 Forsström s. 74, 140 ja 175.
- 76 Metsähallituksen kirje rakennushallitukselle 14.11.1919 Dro 8569/6768, KA/Rakh/Saapuneet kirjeet
- 77 Railio.
- 78 Laitakari s. 151.
- 79 Snellman 1988 s. 12.
- 80 Snellman 1988 s. 13.
- 81 Junttila ym. s. 15, OY/ao/erikoistyöt.
- 82 Heinonen s. 490–491.
- 83 Snellman 1988 s. 13.
- 84 Snellman 1988 s. 13.
- 85 Snellman 1988 s. 13.
- 86 Junttila ym. s. 18, OY/ao/erikoistyöt.
- 87 Lähde s. 35–36.
- 88 Lähde s. 35–36.
- 89 Junttila ym. s. 15, OY/ao/erikoistyöt.
- 90 Snellman s. 22.
- 91 Junttila ym. s. 18, OY/ao/erikoistyöt.
- 92 Linnoila 1932 s. 37–41.
- 93 Metsätyön murrosvuodet s. 70.
- 94 Kämppätoimikunnan muistio n:o 11, 15.–18.3.1962, MH/Rovaniemi/Hka.
- 95 Heinonen s. 491–492.
- 96 Junttila ym. s. 18, OY/ao/erikoistyöt.
- 97 Vuoristo s. 68–69.
- 98 Melamies s. 365.
- 99 Kämppätoimikunta s. 11.
- 100 Kämppätoimikunta s. 12–13.
- 101 Kämppätoimikunta s. 17.
- 102 Kämppäemännän käsikirja s. 24–25.
- 103 Kämppäemännän käsikirja s. 26.
- 104 Kämppätoimikunnan muistio n:o 2, 7.8.1956, MH/Rovaniemi/Hka.
- 105 Kämppätoimikunnan muistio n:o 3, 19.–20.2.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
- 106 Kämppätoimikunnan muistio n:o 11, 15.–18.3.1962, MH/Rovaniemi/Hka.
- 107 Parruseinä oli hirsiseinää halvempi, mutta hirsiseinä taas puolestaan kuitulevyllä vahvistettua lautaseinää halvempi. Kämppätoimikunnan muistio n:o 4, 11.4.1957, MH/Rovaniemi/Hka
- 108 Kämppätoimikunnan muistio n:o 10, 23.–24.5.1961, MH/Rovaniemi/Hka.
- 109 Kämppätoimikunnan muistio n:o 3, 19.–20.2.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
- 110 Kämppätoimikunnan muistio n:o 10, 23.–24.5.1961, MH/Rovaniemi/Hka.
- 111 Kämppätoimikunnan muistio n:o 11, 15.–18.3.1962, MH/Rovaniemi/Hka.
- 112 Kämppätoimikunta s. 18.
- 113 Kämppätoimikunnan muistio n:o 2, 7.8.1956, MH/Rovaniemi/Hka.
- 114 Kämppätoimikunnan muistio n:o 3, 19.–20.2.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
- 115 Kämppätoimikunnan muistio n:o 5, 28.–29.6.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
- 116 Kämppätoimikunnan muistio n:o 3, 19.–20.2.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
- 117 Kämppätoimikunnan muistio n:o 7, 9.–10.5.1958, MH/Rovaniemi/Hka.
- 118 Kämppätoimikunnan muistio n:o 11, 15.–18.3.1962, MH/Rovaniemi/Hka.
- 119 Kämppätoimikunnan muistio n:o 3, 19.–20.2.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
- 120 Kämppätoimikunnan muistio n:o 11, 15.–18.3.1962, MH/Rovaniemi/Hka.
- 121 Kämppätoimikunnan muistio n:o 10, 23.–24.5.1961, MH/Rovaniemi/Hka.
- 122 Kämppätoimikunnan muistio n:o 9, 13.–14.10.1960, MH/Rovaniemi/Hka.
- 123 Kämppätoimikunnan muistio n:o 10, 23.–24.5.1961, MH/Rovaniemi/Hka.

-
- 124 Kämppätoimikunnan muistio n:o 14, 27.5.1964, MH/Rovaniemi/Hka.
125 Kämppätoimikunnan muistio n:o 3, 19.–20.2.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
126 Kämppätoimikunnan muistio n:o 11, 15.–18.3.1962, MH/Rovaniemi/Hka.
127 Kämppätoimikunnan muistio n:o 8, 16.1.1959, MH/Rovaniemi/Hka.
128 Kämppätoimikunnan muistio n:o 9, 13.–14.10.1960, MH/Rovaniemi/Hka.
129 Kämppätoimikunnan muistio n:o 7, 9.–10.5.1958, MH/Rovaniemi/Hka.
130 Kämppätoimikunnan muistio n:o 4, 11.4.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
131 Kämppätoimikunnan muistio n:o 8, 16.1.1959, MH/Rovaniemi/Hka.
132 Kämppätoimikunnan muistio n:o 10, 23.–24.5.1961, MH/Rovaniemi/Hka.
133 Kämppätoimikunnan muistio n:o 8, 16.1.1959, MH/Rovaniemi/Hka.
134 Kämppätoimikunnan muistio n:o 2, 7.8.1956, MH/Rovaniemi/Hka.
135 Kämppätoimikunnan muistio n:o 5, .28.–29.6.1957, MH/Rovaniemi/Hka.
136 Muistio asuntovaunun suunnittelutilaisuudesta 28.6.1956, MH/Rovaniemi/Hka.
137 Kämppätoimikunnan muistio n:o 9, 13.–14.10.1960, MH/Rovaniemi/Hka.
138 Muistio asuntovaunun suunnittelutilaisuudesta 28.6.1956, MH/Rovaniemi/Hka.
139 Kämppätoimikunnan muistio n:o 8, 16.1.19659, MH/Rovaniemi/Hka.
140 Keränen s. 1, 12
141 Suominen s. 3–5, 16–17, 21.
142 Turunen 24.5.1993, MH/LS/matkakertomukset.
143 Laitakari s. 154.
144 Laitakari s. 158.
145 Laitakari s. 153.
146 Laitakari s. 225.
147 Forsström s. 120.
148 Laitakari s. 228–229.
149 Laitakari s. 231–232.
150 Tuokko s. 175.
151 Tuokko s. 190.
152 Luhtiaittaa muistuttavia suonkuivauskämppejä pystytettiin näiden lisäksi ainakin Killinkoskelle Virtain hoitoalueeseen, Jänkämäja Nurmeksen hoitoalueeseen, Aurejärven kämppä Aureen hoitoalueeseen, MH/Hallintopalvelut, arkisto, suonkuivausmetsänhoitajien valokuva-kokoelma.
153 Laitakari s. 335–339.
154 Laitakari s. 286.
155 Laitakari s. 287
156 Laitakari s. 287
157 Laitakari s. 288
158 Laitakari s. 289.
159 Laitakari s. 288.
160 Laitakari s. 289.
161 Rakennettu kulttuuriympäristö s. 264.
162 Laitakari s. 183–185.
163 Laitakari s. 187–188..
164 Vesihallitus s. 10.
165 Purhonen s. 112.
166 Snellman 1992 s. 15.
167 Snellman 1992 s. 19.
168 Snellman 1992 s. 17.
169 Snellman 1992 s. 17 ja 19.
170 Snellman 1992 s. 19.
171 Ruuttula-Vasari 1987 s. 84–85.
172 Ruuttula-Vasari 1988 s. 119.
173 Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet 3, s. 111.
174 Laitakari s. 190–191.
175 Markkanen s. 227.
176 Hirn s. 17–18.

-
- 177 Hirn s. 119. Aavasaksan historiasta on hataria tietoja. Kansan parissa eli käsitys, että rakennus tehtiin keisarin metsästysmajaksi. Tästä tulee nimitys keisarinmaja. Hirn s. 142.
- 178 Hautajärvi s. 28,OY/aro/dt.
- 179 Markkanen s. 233.
- 180 Metsähallitus 1974: Autiotupaohje s. 2-4.
- 181 Partanen s 114.
- 182 Nikula s. 160.
- 183 Luoston asiakirjat, MH/Sodankylän hoitoalue.
- 184 Eidsvik and Bibelriether s. 13 ja Luonnonsuojelun tulostavoitteiden saavuttaminen vuonna 1992, selvityksen liite 5 s. 6, MH.
- 185 Ylimaula, Niskansaari & Kokkonen s. 112.
- 186 Vauramo 1987 s. 6.
- 187 Pekkala s. 54-58
- 188 Lopen hoitoalueen metsätalouden tarkastusasiakirjat ja metsätaloussuunnitelma 1914 s. 52-54, KA/Mh.
- 189 Pekkala s. 54-58
- 190 Pekkala s. 54-58
- 191 Vauramo 1987 s. 16.
- 192 Lahnala s. 99.
- 193 Korhonen s. 108.
- 194 Arkkitehtitoimisto Helena Hirviniemi: Vesimyllyt. Korjaustyöselitys. Metsähallituksen kohteet. Hukkajoki, Levävaara ja Kuusamonkoski.
- 195 Matkakertomus, MH/LS.
- 196 Junttila J. - Pasanen P. - Teppo J. s. 12.
- 197 Junttila J. - Pasanen P. - Teppo J. s. 12.
- 198 Laitakari s. 435.
- 199 Lähde s. 35-36.
- 200 Kolehmainen 1987 s. 124.
- 201 Putkonen 1989 s. 83-110.
- 202 Putkonen 1989 s. 83
- 203 Putkonen 1989 s. 38
- 204 Pekkarinen s. 5.
- 205 Pekkarinen s. 7.
- 206 Sundqvist s.181-182.
- 207 Junttila, J. - Pasanen J. - Teppo, J., kohde 7.
- 208 Itkonen s. 204,
- 209 Metsähallituksen esitys suojeltavista rakennuksista - kohteiden esittely s. 227, MH/L/Metsähallituksen suojeltavat rakennukset -työryhmän aineisto.
- 210 Stigzelius s. 36.
- 211 Kolehmainen, Alfred: selostus Ivalojoen Kultalan entistämisestä 6.2.1978, MV/Rho/A.
- 212 Museovirasto on tehnyt suojeluesitykset seuraavista Lapin läänissä Metsähallituksen maalla olevista kohteista: Sammelselän poroerotuspaikka (Kittilä, S2), Riutukan kämppäkartano (Salla, V2) ja Savuskoskella sijaitsevat Saarivaaran poroerotuspaikka (S2 ja V2), Alatammen kämppäkartano (V2) ja Kotaselän pääpirtti (V2).

LÄHTEET

Arkistolähteet

Metsähallitus (=MH). Vantaa.

Hallintopalvelut

Arkisto

Suonkuivausmetsänhoitajien valokuvakokoelma

Luonnonsuojelu (=LS)

Kehittämisyksikkö (=K)

Kuva-arkisto

Lakisääteisten luonnonsuojelualueiden rakennusluettelo v. 1990

Matkakertomukset

Suojeltavat rakennukset -työryhmän aineisto

Äänitearkisto

Keskusyksikkö

Luonnonsuojelun tulostavoitteiden saavuttaminen 1992

Etelärannikon puistoalue

Langinkosken keisarillisen kalamajan katselmuspöytäkirjat

Perä-Pohjolan puistoalue

Tankavaaran opastuskeskus

Kuva-arkisto

Tiedotus

Kuva-arkisto

Virkistyspalvelut

Ulkoilun- ja suojelun rakenteet

Rovaniemi (=Rvn)

Hirvaan kehittämisjakson arkisto (=Hka)

Kämppätoimikunnan pöytäkirjat 1956–1966

Muistiot

Sodankylä

Luoston asiakirjat

Vuokrasopimukset

Museovirasto (=MV). Helsinki.

Rakennushistorian osasto (=Rho)

Arkisto (=A)

Ivalojoen kultakämppien entistäminen

Härö, E: Kirjakkala. – Käsikirjoitus.

Piirustusarkisto

Oulun yliopisto (=OY). Oulu.

Arkkitehtuurin osasto (=aro)

diplomityöt (=dt)

Hautajärvi, H. 1991: Lapin tunturialueiden matkailu- ja lomarakennukset.

Historian laitos

pro gradu-tutkielma (yleinen historia)

Ruuttula-Vasari, A. 1989: Eskolan metsärata 1920–1961.

Metsähallituksen kapearaiteinen puunkuljetusrata Keski-Pohjanmaalla. 92 s.

Rakennushallitus. Helsinki.

Valtion rakennusrekisteri (VARR)

Rakennukset haltijoittain

Metsähallitus (20.1.1993)

Turun maakunta-arkisto (=TMA). Turku.

Metsähallitus (=MH)

Rakennuspiirustukset

Kansallisarkisto (=KA). Helsinki

Metsähallitus (=MH)

Metsätalouden tarkastusasiakirjat ja metsätaloussuunnitelmat

Lopen hoitoalue 1914

Rakennushallitus (=Rakh)

Kirjekonseptit 1920

Muilta viranomaisilta saapuneet kirjeet 1919

Kartat ja konseptit

Rakennuspiirustukset

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Ahtola, J., Koivula, J., Nurmi-Nielsen, A. & Putkonen, L. 1990: Satakunnan rakennusperinne. – Satakunnan seutukaavaliitto. Sarja A 177. 208 s.

Arkkitehtitoimisto Antti Pihkala 1994: Perämeren kansallispuiston rakentamishojeet. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja B No 9. Metsähallitus, Vantaa. 36 s.

Arkkitehtitoimisto Helena Hirviniemi 1990: Vesimyllyt. Korjaustyöselitys. Metsähallituksen kohteet. Hukkajoki. – Moniste, Metsähallituksen kirjasto, Vantaa. 23 s + liitteet.

— Vesimyllyt. Korjaustyöselitys. Metsähallituksen kohteet. Kuusamonkoski. – Moniste, Metsähallituksen kirjasto, Vantaa. 17 s + liitteet.

— Vesimyllyt. Korjaustyöselitys. Metsähallituksen kohteet. Levävaara. – Moniste, Metsähallituksen kirjasto, Vantaa. 16 s + liitteet.

- Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo 1984: Lapin rakennusperintö. Kirja Lapin arvokkaista rakennuksista ja kulttuurimaisemista. – Lapin läänin Rakennusperinne ry. 248 s.
- Asetus metsähallinnosta. Suomen Asetuskokoelma 167/1921. Helsinki 1922.
- Asetus metsä- ja lauttaustyöväen asumuksista annetun lain toimeenpanosta. Suomen Asetuskokoelma 330/28. Helsinki 1929.
- Asetus metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista. Suomen Asetuskokoelma 152/47. Helsinki 1948.
- 649/67. Helsinki 1968.
- Asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta. Suomen Asetuskokoelma 480/85. Helsinki 1986.
- Askala, A. 1955. Metsähallinnon huoneenrakennustoiminnasta. – Metsähallituksen tiedonantolehti 1955 (7):5–7. Helsinki.
- Eidsvik, H. & Bibelriether, H. 1994: Finland's Protected Areas. A Technical Assessment. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A No 33. Metsähallitus, Vantaa. 37 s.
- Etelä-Savon seutukaavaliitto 1984: Etelä-Savon rakennusperintö. Kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. – Etelä-Savon seutukaavaliitto. Julkaisu 114. Mikkeli. 250 s.
- 1992: Etelä-Savon kulttuurimaiseman inventointi 1988. 2 p – Etelä-Savon seutukaavaliitto. Julkaisu 147:1989.
- Forsström, G. W. 1985: Metsäherrana Lapissa 1891–1926. Metsänhoitajan muistelmia. – Pohjoinen, Oulu. 205 s.
- Hanhivaara, M., Kaskimies, K. & Pitkänen P. (toim.) 1984: Ivalojoen Kultalat. – Lapin Kultalasäätiö, Forssa. 120 s.
- Heinonen, J. 1988: Keurusseudun metsäkämpät. Rapsodia. – Keurusseudun metsäalan toimihenkilöt, Keuruu, Multia ja Mänttä. 183 s.
- Helander, A. 1949: Suomen metsätalouden historia. – WSOY, Porvoo. 546 s.
- Hirn, S. 1987: Suomi matkailumaana vuoteen 1887. – Teoksessa: Hirn, S. & Markkanen, E. (toim.), Tuhansien järvien maa. Suomen matkailun historia. Matkailun edistämiskeskus, Suomen matkailuliitto, Jyväskylä.
- Härö, M. 1993: Läntisen Uudenmaan rakennusten ja maiseman kulttuurihistoriallinen inventointi. – Läntisen Uudenmaan seutukaavaliitto, Tammisaari. 484 s.

- Itkonen, T. 1984: Suomen lappalaiset vuoteen 1945. Ensimmäinen osa. 2. p. – WSOY, Porvoo. 589 s.
- Julkunen, E. & Kuusamo, A 1987: Kansallis/omaisuus. Metsän mielikuvat isänmaallisissa lauluissa ja metsämainoksissa. – *Silva Fennica* 21(4): 351–361.
- Junttila, J., Pasanen J. & Teppo, J. 1974: Tukkikämpätutkimus. Tukkikämppiä ja ruukinpirttejä Lapin savotoilta ajalla 1880–1930. Oulun yliopiston arkkitehtiosaston rakennustaiteen historian laitoksella vv. 1970–72 Lapin Metsämuseoyhdistys ry:lle suoritettu erikoistyö. – Lapin metsämuseoyhdistys ry. 24 s + liitteet.
- Kainuun seutukaavaliitto 1973: Kainuun kulttuurihistorialliset kohteet. – Kainuun seutukaavaliitto. Julkaisu I:26. 144 s.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus metsänhoito-ammatin järjestämisestä Suomessa olewain kruununmetsäin hoitoa ja hallitusta warten. Annettu Helsingissä, 7 päiw. Toukokuuta 1859. Helsingissä, J. Simeliuksen perillisten tykönä, 1859.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohje-Sääntö, Koskewa kruununmetsäin hallitusta Suomen Suuriruhtinaanmaassa. Annettu Helsingissä, 13 päiw. Toukokuuta 1859. Helsingissä, J. Simeliuksen perillisten tykönä, 1859.
- Keränen, R. 1971: Käyttökokemuksia keveistä asuntovaunuista. – *Koeselostus* 44, Metsähallitus, Kehittämisjaosto, Hirvas. 12 s. + 2 liitettä.
- Ketolainen, M. 1989: Metsäkämpät säilyvät tuleville polville. – *Tuohitorvi, Enso-Gutzeit Oy Metsätoimialan henkilöstölehti*, 1989(1):12–13.
- 1993: Säilytettävät metsäkämpät. Enso-Gutzeit Oy, Metsäosasto. – *Moniste. Metsähallituksen kirjasto, Vantaa*. 26 s. .
- Kolehmainen, A. 1987: Muutama sana poroaidoista. – Kärki, P., Ivars M., Knapas, T., Sinisalo J. & Pukkila T. (toim): *Muistomerkki – Kirjoituksia Antero Sinisalolle*:123–128. Helsinki.
- Korhonen, T. 1993: Vesimyllyt. Historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa.– *Kainuun Museo & Museovirasto*. 154 s.
- Knapas, M. 1984: Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet – Kymenlaakson seutukaavaliiton julkaisuja A:20. Kymenlaakson Maakuntaliitto r.y., Kymenlaakson maakuntamuseo, Kymenlaakson seutukaavaliitto. 119 s.
- Kämpäemännän käsikirja 1948. – Helsinki. 141 s.
- Kämpätoimikunta 1957: Metsätyömaiden kämppämajoituksesta. – Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki. 115 s.

- Lahnala, E-L. 1990: Saarijärven rakennusperinnettä. – Keski-suomalaisia rakennustutkimuksia IV, Saarijärvi-Seura r.y., Saarijärven kaupunki, Saarijärvi. 192 s.
- Laitakari, E. 1960: Metsähallinnon satavuotistaival 1859–1959. – *Silva Fennica* 107. 447 s.
- Laki metsähallinnon viroista ja palvelustoimista. Suomen Asetuskokoelma 166/1921. Helsinki 1922.
- Laki metsä- ja lauttaustyöväen asumuksista. Suomen Asetuskokoelma 159/1928. Helsinki 1929.
- Laki metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista. Suomen Asetuskokoelma 151/1947. Helsinki 1948.
- Laki metsä- ja uittotyöntekijäin yhteisasunnoista. Suomen Asetuskokoelma 344/1967. Helsinki 1968.
- Lievonen, T. 1987: Etelä-Karjalan rakennuskulttuuri. – Etelä-Karjalan seutukaa-valiiton julkaisu 4–87. 168 s.
- Lilius, H. 1986: Julkinen valta ja arkkitehtuuri ennen itsenäisyyden aikaa. – Teoksessa: Pallasmaa, J. (toim.), Rakennushallitus 1811–1986 175 vuotta, Rakennushallitus. 131 s.
- Linkola, M 1987: Metsä kulttuurimaisemana. – *Silva Fennica* vol 21 n:o 4: 362–373.
- Linnoila, B. W. 1932: Huomioita ”kämppälain” soveltamisesta. – Yksityismetsänhoitajayhdistyksen vuosikirja V: 35–46.
- Linnoila, B. W. 1939: Metsätyöväen asunto-olot hakkuu- ja ajokautena 1938–39. – Sosiaalinen aikakausikirja numero 9:484–492.
- Lähde, A. 1940: Metsä- ja uittotyöläisten asunto- ja ravinto-oloista. – *Silva Fennica* 51, Suomen metsätieteellinen seura. 103 s.
- Maisema-alue työryhmä 1993: Maisemanhoito. Maisema-alue työryhmän mietintö I. – Työryhmän mietintö. Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto 66/1992. 199 s.
- Markkanen, E: 1987: Harvojen harrastuksesta kansan huviksi 1887–1987. – Teoksessa Hirn, S. & Markkanen, E. (toim.) Tuhansien järvien maa. Suomen matkailun historia. Matkailun edistämiskeskus, Suomen matkailuliitto, Jyväskylä 1987. 384 s.
- Melamies, M. 1983: Metsäteollisuuden käynnistäminen Lapissa saksalaissodan jälkeen. 359–373. – Teoksessa: Arrela V. (toim.), Tuhkasta nousi Lappi. Lapin jälleenrakentamista sanoin ja kuvin. Lapin maakuntaliitto. Kemi.

- Metsähallitus 1974: Autiotupaohje. – Metsähallitus, Helsinki. 14 s.
- 1975: Retkeilyn ohjauksesta ja rakentamisesta retkeilytarkoituksiin. – Metsähallituksen metsien virkistyskäyttö 1. Metsähallitus, Helsinki. 26 s.
 - 1994: Metsähallituksen toimintakertomus 1993. – Metsähallitus, Vantaa. 51 s.
 - 1993: Metsähallituksen tuvat ja kämpät. – Metsähallitus, virkistyspalvelut, Jyväskylä. 48 s.
 - 1993: Metsätalouden ympäristöopas. – Metsähallitus. Vantaa. 112 s.
- Museovirasto 1984: Rakennuskulttuurin luettelointi. – Museovirasto rakennushistorian osasto, julkaisu N:o 15, 1/1984. Museovirasto, rakennushistorian osasto, Helsinki. 13 s. + liitteet 12 s.
- 1993: Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. – Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Ympäristöministeriö, museovirasto, Helsinki. 278 s.
- Nikula, R. 1993: Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat. – Otava, Helsinki. 160 s.
- Oikarinen, R., Jumisko, V. & Piispanen, J. 1979: Mittauspiirustuksia Luttojoen-Suomunjärven alueen tukkikämpistä ja koltta-asumuksista. – Metsähallitus SU:4 8/100. 60 s.
- Ormio, H. 1985: Suojelun ja ulkoilun rakenteiden tyyppiinpiirustukset. – Teoksessa Flander, J-P (toim), Luonnonsuojelualueiden rakenteet ja maisemanhoidon erityiskysymykset, Metsähallitus SU:4 67/150. 96 s.
- Painekyllästetyn puun käyttö suojelualueilla. – Puistoväki, Metsähallituksen luonnonsuojelun sisäinen tiedote 25.8.1994, s. 2.
- Partanen, S. J. 1992: Saariselkä magneettimäestä matkailukaupungiksi. – Suomen Matkailuliitto, Helsinki. 144 s.
- Pekkala, M. 1920: Tutkimuksia kruununmetsätorppien taloudesta Kurun, Parkanon ja Ikaalisten pitäjissä. – Acta Forestalia Fennica 17. Helsinki.
- Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto 1974: Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristö. – Julkaisu A 13. 153 s.
- Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto 1993: Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Osa 3. Oulaisten-Haapaveden seutukunta, Ylivieskan seutukunta, Haapajärven-Pyhäsalmen seutukunta. – Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto julkaisu A:117, Oulu. 151 s.

- Putkonen, L. 1983: Kanta-Hämeen kulttuurihistorialliset kohteet. täydennys-
selvitys – Julkaisu II:125. Kanta-Hämeen seutukaavaliitto. 111 s.
- 1989: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. – Tutkimus
4/1988, Ympäristöministeriö, Kaavoitus ja rakennusosasto, Helsinki. 118 s.
 - 1981: Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet. – Julkaisu B 107. Tampe-
reen seutukaavaliitto. 224 s.
- Purhonen, E. 1960: Oulujoen uittoyhdistys 1910–1960. Katsaus yhteisuito-
n 50-
vuotistaipaleelle. – Oulujoen uittoyhdistys, Kajaani. 135 s + liitteet.
- Railio, A. 1994: Historia katoaa. Metsämietteitä. – Metsävaltio, Metsähallituksen
henkilöstölehti 6/94. s. 13.
- Rakennettu ympäristö. – Ympäristökatsaus 5/1994. Ympäristötietokeskus,
Helsinki. 16 s.
- Rakennussuojelulaki. Suomen Asetuskokoelma 60/1985. – Helsinki 1986.
- Rakennussuojeluneuvottelukunta 1992: Strategia rakennetun ympäristön ja
rakennuskannan vaalimiseksi - Rakennussuojeluneuvottelukunnan tutki-
musohjelma. – Ympäristöministeriö, Kaavoitus ja rakennussuojeluosasto,
Helsinki. 44 s.
- Reuter E. 1924: Aluemetsänhoitajat ja rakennustoiminta. – Metsätaloudellinen
aikakausikirja 1968:74–75.
- Ruuttula-Vasari, A. 1987: Eskolan metsärata eli pitkin Pikkurataa. – Kannuksen
ja Sievin kulttuurilautakunnat, Ylivieska. 136 s.
- Saarikangas, K. 1993: Tyypitalo, jälleenrakennus ja standardi. – Teoksessa:
Seppä, T., Hietaniemi, T., Mikkeli, H. & Sihvola, J. (toim.), Historian alku.
Historianfilosofia, aatehistoria, maailmanhistoria: 215–229. – Tutkijaliiton
julkaisusarja 74. Helsinki.
- Skogsstyrelsen 1993: Kulturmiljövård i skogen. Att känna och bevara våra kul-
turminnen. Andra upplagan. – Skogsstyrelsen. 259 s.
- Snellman, H. 1988: Tukkilaisromantiikan ja muistitiedon välittämä kuva Lapin
jätkästä. – Kotiseutu 1/1988:11–18.
- 1992: Floating Workers' Dwellings In Finnish Lappland. – *Ethnologia*
Fennica. Journal of finnish and finno-ugric studies in ethnology 1991.
Volume 19:15–25. Association of Finnish Ethnologists – Suomen kansatie-
teijöiden yhdistys Ethnos ry.

- Sosiaaliministeriön päätös, joka sisältää metsä- ja lauttaustyöväen asumusten ja hevossuojain suuruutta ja laatua koskevat ohjeet. – Suomen Asetuskokoelma 129/1929. Helsinki 1930.
- Sosiaaliministeriön päätös metsä ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista. – Suomen Asetuskokoelma 153/1947. Helsinki 1948.
- Sosiaaliministeriön päätös eräistä poikkeuksista metsä ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista annetun lain säännöksistä. – Suomen Asetuskokoelma 430/1947. Helsinki 1948.
- Stigzelius, H. 1987: Kultakuume, Lapin kullan historia. 2. tarkistettu ja täydennetty painos. – Gummerus, Jyväskylä. 253 s.
- Sundqvist, J. 1967: Tulppion konesavotta. – Teoksessa Linkola, M. (toim), Entinen Kemijoki. Kemijoki Oy, Tapiola. 275 s.
- Suominen, O. 1955: Metsätyömieskylät, ehdotus vakinaisten metsätyömiessperheiden asuntokysymyksen järjestelyksi. – Silva Fennica 86, Suomen metsätieteellinen seura – Finska forstsamfundet, Helsinki. 35 s.
- Suojelun ja ulkoilun rakenteet, ohje- ja mallikokoelma. – Metsähallitus SU:4 11/50.
- Säisä, R. 1982: Pohjois-Karjalan rakennusperinnettä. – Pohjois-Karjalan läänin taidetoimikunta, Pohjois-Karjalan museo, Kajaani. 124 s.
- 1977: Pohjois-Savon kulttuurihistorialliset kohteet. – Kuopion museo – Kuopion läänin taidetoimikunta – Pohjois-Savon maakuntaliitto – Pohjois-Savon seutukaavaliitto. 205 s.
- Tuokko, K. 1992: Metsänparantajat kansakunnan asialla 1908–1988. – Saarijärvi. 509 s.
- Tuominen, L. 1992: 1900-luvun rakennusperintö. Luettelointi- ja suojelukysymyksiä. – Selvitys 8/1992. Ympäristöministeriö, Kaavoitus ja rakennusosasto. 104 s.
- Vaasan läänin seutukaavaliitto – Regionplanen förbundet för Wasa län 1974: Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaat kohteet Vaasan läänissä. 135 s.
- Vallisaari, H. 1990: Suomen museot – Finnish Museums. – Suomen museoliiton julkaisuja 36. Suomen museoliitto, Finnish Museum Association, Helsinki. Finland. 467 s.
- Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Yhteenveto v. 1979 käytettävissä olevien inventointien pohjalta. – Sisäasiainministeriön kaavoitus- ja rakennusosasto, Tiedotuksia 1/1980.102 s.

- Valtioneuvoston päätös sisältävä metsähallinnon johtosäännön 24.8.1922. Suomen Asetuskokoelma 212/1922. Helsinki 1923.
- Valtion metsänhoitovirkailijoiden asunto-olojen korjaaminen. – Metsätaloudellinen aikakausikirja 1918, vihko 12:435–442.
- Vauramo, A 1987: Koveron kruununmetsätorppa 1859–1931. Seitsemisen kansallispuisto. – Metsähallitus, SU4:55. 37 s.
- 1993: Korteniemen metsänvartijatila. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja sarja A 5. 81 s.
 - 1994: Linnansaaren torppa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja sarja A 29. 106 s.
- Vesihallitus 1986: Vanhojen vesirakenteiden hoito ja suojele. – Vesihallituksen monistesarja Nro 431. 38 s.
- Vuoristo, I. 1936: "Metsäkämppien" rakentamista varten olisi laadittava yhtenäinen suunnitelma. – Metsätaloudellinen aikakausikirja 3 1936:68–69.
- Ylimaula, A-M., Niskansaari, R. & Kokkonen, I. 1993: The Oulu School of Architecture. – The Finnish Building Centre, Helsinki. 115 s.
- Älli, E. 1990: Valtakunnallisesti arvokkaat Keski-Suomen kulttuurimaisemakokonaisuudet. – Keski-Suomen seutukaavaliitto, Julkaisu nro 30, sarja C, Jyväskylä. 80 s.

Hakemisto

A

Aarean metsänvartijatila 28
 Aavasaksa 50
 Aavasaksan matkailumaja 11, 13, 50
 Aho 63
 Ailinpietin kämppä 55
 Aittolahden kämppä 58
 Akanlahden tukinsiirtolaitos 47
 Arkkitehtitoimisto Antti Pihkala 26
 Arkkitehtitoimisto Helin ja Siitonen 43
 Arkkitehtitoimisto Laatio 53
 Arkkitehtitoimisto Lehmola 51, 53
 Arkkitehtitoimisto Poskiparta 53
 Arkkitehtitoimisto Sillman & kumpp. 53
 Arnkil, J.E. 22
 Artitekybyrå Sigge 53
 Auvojärven kämppäkartano 36

B

Bengtškärin majakka 59

E

eduskunta 10
 Emaus, katso Sodankylän aluemetsänhoitajan virkatalo 10, 11, 17, 30, 43
 Eno 45
 Enso-Gutzeit 10
 Erottaja 43
 Eskolan metsärata 49
 Etelä-Suomen piirikuntakonttori 43
 Evon metsänvartijakoulu 45
 Evon metsäopisto 44
 Evon metsäopiston höyrysaha 45
 Evon valtionpuisto 27

F

Forsström, G.W. 17, 30

G

Galiznon eli Leipäsuon asema 44
 Grahn, Tiina 5, 13
 Granholm, Gustav 17

H

Hallan Jääkärikämpä 56
 Hannukkalanniemen metsätyönjohtajan tila 29, 44
 Hautajärven opastustupa 53
 Heiskanen, Eetu 22
 Helsinki 43
 Heretyn kämppäkartano 36, 44

Hirvaan kehittämisjaosto 10, 21
 Hirvaan metsäopisto 45
 Hirvaan varikko 49
 Hoskon kämppäkartano 42
 Hossan retkeilyalue 48, 52, 53
 Huhtalan talo 54
 Hukkajoen myllyt 55
 Hyrynsalmen aluemetsänhoitajan virkatalo 30
 Hyypiön kämppä 45

I

Iijoki 47
 Ikaalinen 54, 55, 56
 Ilomantsi 42
 Imarin taimitarha 44
 Inari 51, 54, 56, 57
 Iso Samperi, katso Sandberg, Hugo 58
 Isojärven kansallispuisto 36, 54, 59
 Ivalo 57
 Ivalojoki 58

J

Joutsa 55
 Joutsalmi, Sinikka 5, 13
 Juhanalan kruununmetsätorppa 28, 55
 Jussarö 54
 Jussarön kaivosalue 57
 Jänisojan pumppuasema 58
 Jäppilän salokämpä 36
 Järviluonnonkeskus 53

K

Kairijoki 48
 Kajaani 13, 47, 49
 Karvia 32
 Kaukaan tehtaot 58
 Kauluksen kämppä 56
 Kemi 45, 48, 55
 Kemi-yhtiö 58
 Kemijoki 48, 58
 Kevätniemen saha 45, 46
 Kirjakkalan ruukki 13, 57
 Kittilä 58
 Kittilän kirkonkylä 29
 Kittilän ylimetsänhoitajan virkatalo 29
 Koivusuon luonnonpuisto 29
 Korpiniemen kämppä 32
 Korsatunturi 58
 Korsatunturin autiotupa 58
 Korteniemen metsänvartijatila 20, 27, 56
 Kotka 11, 56, 59
 Koveron kruununmetsätorppa 55, 56

- Kuhmo 36, 53
 Kuhmoinen 36, 44, 54
 Kuhmon aluemetsänhoitajan virkatalo 30
 Kuikkaniemen kalasauna 55
 Kullakoja luotsinasunto 54
 Kultalan kruunun stationi 13, 58, 59
 Kuluntalahden varikko 49
 Kuluntalahti 47
 Kuohattijärvi 58
 Kuopio 43
 Kuru 32, 54
 Kurun metsäopisto 45
 Kuusamonkosken mylly 55
- L**
- Laklajärven kämppäkartano 36
 Langinkosken keisarillinen kalamaja 11, 56, 59
 Langinkosken luonnonsuojelualue 59
 Lapin Lasten Ystävät 51
 Lappi 13, 19, 21, 35, 47, 49, 53, 57, 58, 59, 60
 Lattuna 58
 Lattunan palovartijan mökki 13
 Leivonmäki 28, 55
 Levän mylly 55
 Levävaaran talo 54
 Lieksa 36, 55
 Lieksajoki 45
 Lieksan aluemetsänhoitajan virkatalo 30
 Liesjärven kansallispuisto 27, 45
 Lifländer, Aimo 24
 Linnansaaren kansallispuisto 57
 Linnasaaren metsänvartijatila 21
 Livojärvi 47
 Lopen hoitoalue 54
 Lounatkosken uittopirtti 48
 Luoston lomakylä 24, 51, 52
 Luutsaaren kalamaja 59
 Länsi-Lapin virkistyspalvelut 25
 Lönnrothin miilumaja 45
- M**
- maa- ja metsätalousministeriö 10
 Magnus, Olaus 50
 Martimonaavan soidensuojelualue 56
 Merenkulkuhallitus 59
 Merikosken voimalaitos 47
 Metsä-Luosto 52, 60
 Metsähallituksen kämppätoimikunta 22, 37
 Metsähallitus 5, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 60
- Metsäkartano 59
 Miettusen niittysauna 56
 Mobergin kultakämpät 13, 57
 Moring, metsänhoitaja 54
 Muonionjoki 28
 museovirasto 5, 12, 13, 55, 56, 58, 59
 Mustajärven metsänvartijatila 27
 Mäntyharju 54
- N**
- Naapankivaaran metsänvartijatila 28
 Niemelän metsäteknikon talo 29
 Nikkarilan metsäopisto 45
 Nukanmutka 57
 Nuojuan taimitarha 44
 Nurmes 58
 Näsijärvi 47
- O**
- Ormio, Kalevi 53
 Oskarinjärven kolttakenttä 13, 57
 Oskarinkosken kolttakenttä 13, 57
 Oulangan kansallispuisto 53
 Oulangan opastuskeskus 53
 Oulu 43
- P**
- Pahaojan kultakämppä 13, 58
 Pankakoski Oy 45
 Parkano 54
 Parosen talo 55
 Patvinsuon kansallispuisto 55
 Pekkala, Mauno 54, 55
 Pelkosenniemen aluemetsänhoitajan virkatalo 30
 Pelkosenniemen puustelli 30
 Pelkosenniemi 10
 Pensaskarin kalakenttä 55
 Perho 56
 Perkkajärven asema 44
 Perniö 57
 Perttala, Martti 22
 Perä-Pohjolan piirikuntakonttori 25, 43
 Perämeren kalastuskylä 60
 Perämeren kansallispuisto 26, 55
 Petäj järven kämppä 45
 Pietari 45
 Pirhonvaaran metsätyönjohtajan talo 29
 Pispalan harju 47
 Pitkajärven kämppä 32
 Virkkunen 63

Vuoristo, Veikko 34

W

Wartiovaara, Eino 20

Y

Yli-Kitka 47

Ylitornio 29, 44, 50

ympäristöministeriö 10, 11, 12, 13

Ympäristöministeriön Rakennusuojeluneuvottelukunta 14

Ystävyyden luonnonsuojelualue 54

Ystävyyden puisto 53

Ystävyyden puiston opastuskeskus 53

Ä

Ähtäri 45

Asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta 14.6.1985/480

Annettu rakennussuojelulain (60/85) 4 §:n 3 momentin nojalla. (3 §:n 2 momentti, 5 §:n 2 momentti ja 11 § muutettu asetuksella 12.2.1988/138 ks. liitteen loppuosa.)

1§ SUOJELUN TARKOITUS

Kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi suojellaan kulttuurikehitykseen tai historiaan liittyviä valtion omistamia rakennuksia, rakennusryhmiä ja rakennettuja alueita siten kuin tässä asetuksessa säädetään.

2 § SUOJELUN KOHTEET

Tässä asetuksessa tarkoitettuja suojelun kohteita ovat sellaiset valtion omistamat rakennukset, rakennusryhmät ja rakennetut alueet, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien taikka rakennuksen ainutlaatuisuuden tai tyyppillisyyden kannalta. Rakennukseen luetaan kuuluvaksi sen kiinteä sisustus.

Tämän asetuksen mukainen suojelu voi koskea myös rakennuksen osaa ja kiinteää sisustusta sekä siltaa, kaivoa, aitaa tai muuta sellaista rakennelmaa samoin kuin rakennukseen liittyvää puistoa taikka muuta vastaavaa rakentamalla tai istuttamalla muodostettua aluetta.

Mitä jäljempänä tässä asetuksessa säädetään rakennuksesta, koskee vastaavasti muita 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja suojelun kohteita.

3 § RAKENNUKSEN SAATTAMINEN SUOJELTAVAKSI

Valtion omistaman rakennuksen suojelusta päättää valtioneuvosto.

Rakennuksen suojelua koskeva asia tulee vireille opetusministeriölle tehdystä esityksestä. (Muutettu 12.2.1988, ks. liitteen loppuosa.)

4 § MUSEOVIRASTON ESITYS

Museoviraston tehtävänä on tehdä esityksiä valtion omistamien rakennusten suojelusta. Ennen suojelua koskevan esityksen tekemistä museoviraston on neuvoteltava sen viraston tai laitoksen kanssa, jonka hallinnassa rakennus on sekä kuultava rakennushallitusta ja kuntaa, jonka alueella rakennus sijaitsee.

5 § MUUT ESITYKSET

Esityksen rakennuksen saattamisesta suojeltavaksi saa tehdä myös virasto tai laitos, jonka hallinnassa rakennus on, muu valtion viranomainen, seutukaavaliitto, maakuntaliitto tai kunta, jonka alueella rakennus sijaitsee sekä rekisteröity yhdistys kotipaikkakunnallaan sijaitsevista rakennuksista. Esitys on tarkoin perusteltava.

Opetusministeriön on 1 momentissa tarkoitetun esityksen johdosta kuultava museovirastoa, rakennushallitusta, virastoa tai laitosta, jonka hallinnassa rakennus on, ja kuntaa, jonka alueella rakennus sijaitsee. *(Muutettu, ks. liitteen loppu.)*

6 § SUOJELUN SISÄLTÖ

Viraston tai laitoksen, jonka hoidossa tai korjaushuollossa suojeltavaksi määrätty rakennus on, tulee hoitaa ja kunnossapitää sitä huolellisesti. Suojeltua rakennusta ei saa ilman museoviraston lupaa muuttaa tai käyttää niin, että rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo siitä vähenee.

Suojelupäätöksessä voidaan antaa tarkempia suojelua koskevia määräyksiä.

7 § SUOJELUN VALVONTA

Valtion omistamien rakennusten suojelua valvoo museovirasto yhteistoiminnassa rakennushallituksen kanssa.

8 § KORJAUS- JA MUUTOSTÖIDEN SUORITTAMINEN

Suojeltua rakennusta koskevan korjaus- tai muutostyön perustamis- ja esisuunnitelma tai muu vastaava suunnitelma sekä käyttötarkoituksen muutosta koskeva suunnitelma on tehtävä yhteistyössä museoviraston kanssa.

Suojellun rakennuksen korjaus- ja muutostöiden yksityiskohtaisista luonnospii- rustuksista on tarvittaessa pyydettävä museoviraston lausunto.

9 § SUOJELTUIJEN RAKENNUSTEN LUETTELO

Museovirasto pitää luetteloa tämän asetuksen nojalla suojelluista rakennuksista.

10 § SUOJELUN MUUTTAMINEN JA KUMOAMINEN

Mitä edellä on säädetty rakennuksen saattamisesta suojeltavaksi, on soveltavin osin noudatettava suojelupäätöstä muutettaessa tai kumottaessa.

11 § SOVELTAMISOHJEET

Tarkempia määräyksiä ja ohjeita tämän asetuksen soveltamisesta antaa tarvittaessa opetusministeriö. *(Muutettu, ks. liitteen loppu.)*

12 § VOIMAANTULO

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä heinäkuuta 1985.

Tällä asetuksella kumotaan valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta 29 päivänä toukokuuta 1963 annettu asetus (278/65) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

13 § SIIRTYMÄSÄÄNNÖS

Tämän asetuksen säännöksiä noudatetaan myös ennen asetuksen voimaantuloa vireille tulleissa asioissa, jotka koskevat valtion omistamien rakennusten saattamista suojeltavaksi.

Aikaisemman asetuksen nojalla annettu päätös rakennuksen saattamisesta suojeltavaksi pysyy edelleen voimassa tämän asetuksen tultua voimaan, ja siinä tarkoitettuun rakennukseen sovelletaan, mitä tässä asetuksessa säädetään suojeltavaksi määrätystä rakennuksesta.

**Tasavallan presidentti
MAUNO KOIVISTO**

Ministeri Gustav Björkstrand

Asetusta muutettiin 12.2.1988 annetulla asetuksella siten, että em. momenteissa opetusministeriön tilalle on tullut ympäristöministeriö. Valtioneuvostosta annetun asetusmuutoksen myötä myös 11 §:n 1 momentti on muuttunut siten, että suojelupäätöksen tekee ympäristöministeriö.

Sopimus museoviraston ja Metsähallituksen välillä rakennusten suojelussa ja varjelussa noudatettavasta luokittelusta

Museovirasto ja metsähallitus hyväksyvät seuraavan luokittelun, jota käytetään metsähallituksen hallinnassa olevien, valtion omistamien rakennusten suojelussa. Sopimus pohjautuu sisällöllisesti museoviraston ja rakennushallituksen 25.11.1987 vahvistamaan menettelyyn.

1 ASETUKSEN NOJALLA SUOJELTAVAT KOHTEET

Suojelu tapahtuu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla valtioneuvoston päätöksellä. Päätös edellyttää näiden rakennusten ja muiden suojeltavien kohteiden aktiivista hoitoa, kunnossapitoa ja restaurointia niin, että kulttuurihistoriallinen arvo säilyy tai korostuu.

Rakennukset luokitellaan seuraavasti:

S1 Rakennus suojellaan kokonaan

Asetuksen 11 §:ssä tarkoitetut soveltamisohjeet koskevat koko rakennusta.

S2 Rakennus suojellaan osittain

Päätöksessä mainitaan erikseen suojellun rakennuksen osa (esim. ulkoasu, tietyt huonetilat). Soveltamisohjeet koskevat vain rakennusten suojeltuja osia.

S3 Rakennusryhmä suojellaan.

Rakennusryhmään kuuluu ainoastaan suojeltavia rakennuksia sekä niihin liittyvänä rakentamalla tai istuttamalla muodostettu alue (2 § 2 mom). Alue rajataan suojelupäätöksessä.

S4 rakennettu alue suojellaan

Alueella on suojeltavien rakennusten ohella muitakin rakennuksia ja sille voidaan uudisrakentaa museoviraston hyväksymällä tavalla. Alue rajataan suojelupäätöksessä.

2 VARJELTAVAT RAKENNUKSET

Varjelusta päättävät museovirasto ja metsähallitus noudattaen soveltuvien osin asetuksen (480/85) säännöksiä. Museovirasto ja metsähallitus sopivat varjeltavista kohteista erikseen.

Varjeltavia rakennuksia ei saa purkaa tai oleellisesti muuttaa ilman museovirastosta pyydettyä lausuntoa. Rakennusten kunnossapidossa ja hoidossa metsähallituksen on otettava huomioon niiden kulttuurihistoriallinen merkitys.

Varjelusta vastaa metsähallitus, jonka on tarvittaessa neuvoteltava museoviraston kanssa.

Rakennukset luokitellaan seuraavasti:

V 1 Rakennus varjellaan kokonaan

V2 Rakennus varjellaan osittain

V 3 Rakennusryhmä varjellaan

Rakennuslain mukainen rakennusten suojeleminen asema- tai rakennuskaavalla tapahtuu rakennuslain säädösten nojalla.

Tätä sopimusta on tehty kaksi samansisältöistä kappaletta.

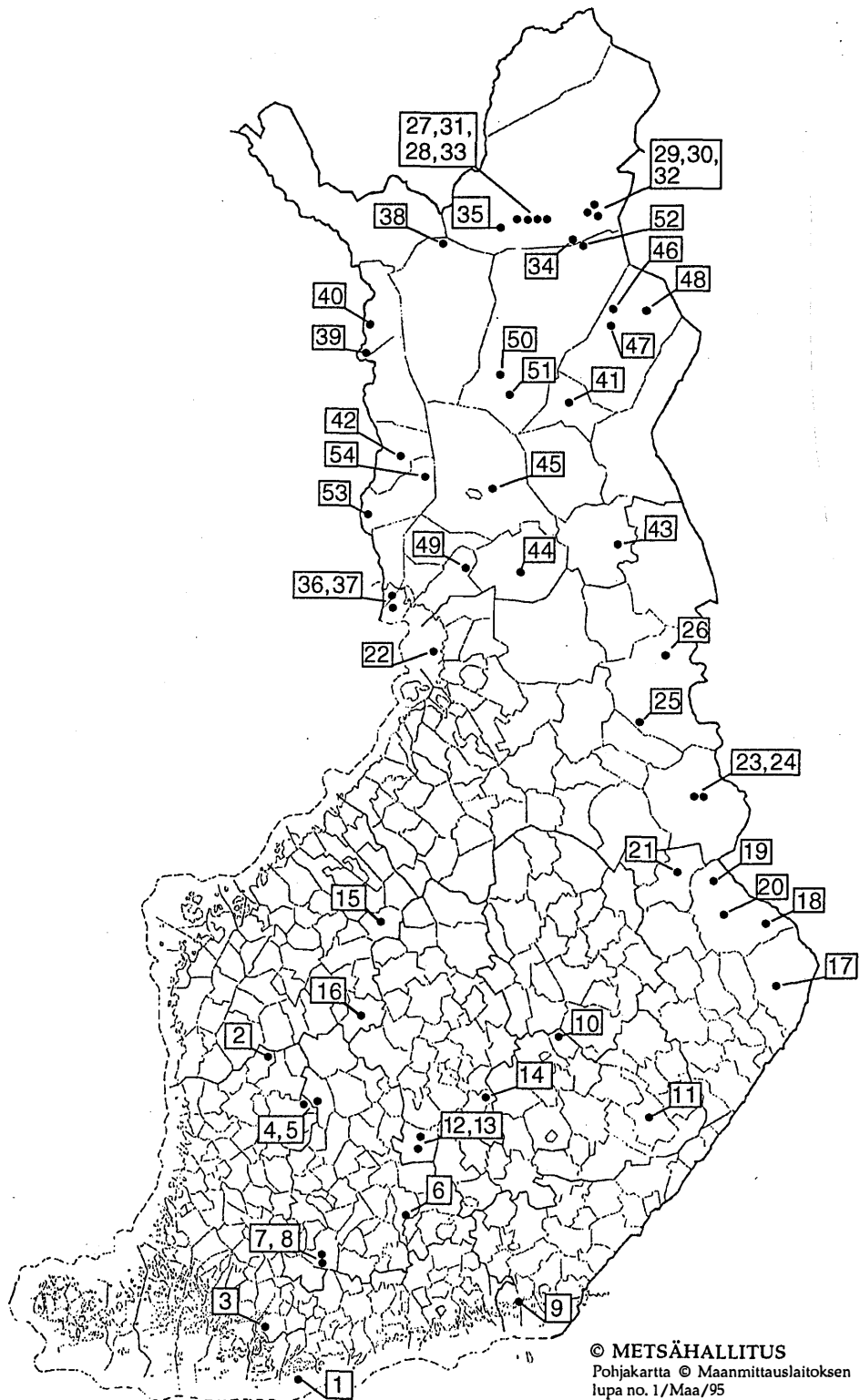
Helsingissä 1.11.1993

Pentti Takala
metsähallitus
pääjohtaja

Henrik Lilius
museovirasto
pääjohtaja

Metsähallituksen suojellut rakennukset

Luettelossa oleva numero viittaa numeroon kartalla.

UUDENMAAN LÄÄNI (1 kohde)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
TAMMISAARI (Jussarö) Kullakoja (1)	Luotsin asunto Asuinrakennus	S1	

TURUN JA PORIN LÄÄNI (2 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
KARVIA Korpiniemi (2) Kämpä	Metsätyökämpä S2		
PERNIÖ Kirjakkala (3) Ruukinkartano	Ruukkialue S2 Vanha päärakennus Viljamakasiini Sepän asunto Työväenasunto Työväenasunto Aitta Pato	S4 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2	

HÄMEEN LÄÄNI (5 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
IKAALINEN Kovero (4)	Kruununmetsätorppa Päärakennus Pakari Karjarakennus Aittarati Liiteri Riihi Viljamakasiini Sauna Paja 3 heinälatoa 2 kaivoa	S1 S1 S1 S1 S1	V2 V2 V2 V2 V2
KURU Pitkäjärvi (5)	Metsätyökämpä Kämpä Talli	S1 S1	
LAMMI Ruuhijärvi (6)	Metsätyökämpä		V1

HÄMEEN LÄÄNI (jatkoa)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
TAMMELA Hyypiö (7)	Suonkuivausosaston kämppä		
	Kämppä	S2	
	Savusauna	S2	
TAMMELA Korteniemi (8)	Metsänvartijatila		
	Asuinrakennus	S1	
	Aitta	S1	
	Karjarakennus	S1	
	Kalustovaja	S2	
	Talli	S1	
	Vanha sauna	S1	
	Puuvaja	S2	
	Riihi	S1	
	Varasto		V2
	Koirankoppi		V2
	Sysikoppi		V2
	Pitkäkärjen lato		V2
	2 maakellaria		V2
Kaivo		V2	

KYMEN LÄÄNI (1 kohde)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
KOTKA Langinkoski (9) (Valtioneuvoston suojelupäätös 18.10.1990)	Keisarillisen kalastusmajan rak.		
	Kalahautomo	S1	
	Lohikellari	S1	

MIKKELIN LÄÄNI (2 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
JÄPPILÄ Salokämpä (10)	Metsätyökämpän rakennukset		
	Kämpä		V2
	Talli		V2
	Sauna		V2
	Savusauna		V2
SAVONLINNA Itä-Suomen puisto- alueen toimisto (11)	Ent. aluemetsänhoitajan asunto ja toimisto		
	Toimistorakennus		V1

KESKI-SUOMEN LÄÄNI (3 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
KUHMOINEN Heretty (12)	Kämppäkartano		
	Kämppä	S1	
	Sauna	S2	
	Talli	S1	
	Ent. käpykaristamo	S2	
KUHMOINEN Huhtala (13)	Sotilasvirkatalon torppa		
	Asuinrakennus	S1	
	Savusauna	S1	
	Jyvääitta	S1	
	Hyvääitta	S1	
	Vaateaitta	S1	
	Vierastupa	S1	
	Silpuslato	S2	
LEIVONMÄKI Juhanala (14)	Metsänvartijatila		
	Asuinrakennus	S2	
	Taloussrakennus	S2	
	Aitta	S2	
	Riihi	S2	

VAASAN LÄÄNI (2 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
PERHO Kaulus (15)	Niittysauna	S1	
ÄHTÄRI Miilumaja (16)	Lönnrothin museokämppä	S2	

POHJOIS-KARJALAN LÄÄNI (5 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
ILOMANTSI Hosko (17)	Kämppäkartano	S4	
	Kämppä	S1	
	Talli	S1	
	Kauppa- ja varastorakennus	S2	
	Sauna	S1	
	Ent. valjaskuivaamo	S2	
	Käymälä		V1
	Kaivo		V1
LIEKSA Kuikkaniemi (18)	Kalamaja	S1	

POHJOIS-KARJALAN LÄÄNI (jatkoa)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
LIEKSA Laklajärvi (19)	Kämppäkartano Miehistökämppä Työnjohdon kämppä Sauna Kauppa Talli Kellari Varasto		V3 V1 V2 V2 V2 V1 V2 V2
LIEKSA Lieksan entinen alue- metsänhoitajan talo (20)	Virkatalo pihapiireineen Asuinrakennus	S3 S2	
NURMES Aittolahti (21)	Kämppärakennukset Kämppä Talli Sauna	S3 S1 S2 S2	
OULUN LÄÄNI (5 kohdetta)			
Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
II (Röyttä) Luotsila (22)	Entinen luotsitalo		V2
KUHMO Romuvaara (23)	Metsäsauna	S1	
KUHMO Särkkäpirtti (24)	Kämppäkartano Miehistökämppä Talli Varasto Työnjohdon kämppä Varasto Varasto Maakellari		V3 V1 V2 V2 V2 V2 V2 V2
SUOMUSSALMI (Jääkärisaari) Hallan pirtti (25)	Jääkärien etappipaikka Pirtti Savusauna Saunakota	S1 S1	V1
SUOMUSALMI Lounatkoski (26)	Uittokämppä		V1

LAPIN LÄÄNI (29 kohdetta)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
INARI Kultala (27)	Kullankaivuun valvontatukikohta Päärakennus Savusauna Väentupa Leipomo Tavara-aitta Makellari	S1 S2	V2 V2 V2 V2
INARI Moberginjojan kultakämpät (28)	Kultakämpät Kultakämppä Kultakämppä Sauna		V2 V2 V2
INARI Oskarinjärven kolttakenttä (29)	Pirtti Aitta	S2 S2	
INARI Oskarinkosken kolttakenttä (30)	Kaksihuoneinen pirtti Yksihuoneinen pirtti Sauna 2 lammaskotaa Ulkouuni 2 kellaria	S2 S2 S2 S2 S2 S2	
INARI Pahaajan kulta- kämppä (31)	Kultakämppä Aitta Savusauna		V2 V2 V2
INARI Raja-Joosepin asuinkenttä (32)	Joosepin kämppä Huhti-Heikin kämppä Savusauna Navetta Lampola Lato Maauni Maakellari Kaivo Kenttää kiertävä aita	S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2	
INARI Ritakosken kultakämpät (33) Ritakosken alapuolinen kämppä	Koneellisen kullankaivuun tukikohta Ritakosken yläpuolinen kämppä Ritakosken kultakämppä Varastoaitta Karjasuoja Koirankoppi	V2	V2 V2 V2 V2 V2

LAPIN LÄÄNI (jatkoa)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
INARI Rumakuru (34)	Autiotuvat (maanomistaja Metsäntutkimuslaitos) Rumakurun uusi kämppä Rumakurun vanha kämppä	S2 S2	
INARI Sallivaara (35)	Saamelaisten poroerotuspaikka Erotusaita Antti Maggan kämppä Benjami Kurun kämppä Kaapo Aikion ja T. Lehtolan k. Maarit Länsmanin kämppä Antti Näkkäljärven kämppä Iisko Näkkäljärven kämppä Kirsti Pokan ja J. Jomppasen k. Mikko Takalon kämppä Lapin paliskunnan kämppä	S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2	
KEMI (Selkäsarvi) Ailinpieti (36)	Kalastajien kämppä	S2	
KEMI (Selkäsaari) Selkäsaaren uittokämpä (37)	Kämpä		V1
KITTILÄ Korsatupa (38)	Autiotupa	S2	
MUONIO Aarea (39)	Metsänvartijatila Asuinrakennus Navetta Aitta Puoti Sauna Lampola Lato	S4 S1 S2 S2 S2 S2 S2 S2	
MUONIO Naapankivaara (40)	Metsänvartijatila Asuinrakennus Talouksrakennus Varasto, ent. talli Sauna Aitta Talli, ent. riihi 2 rantalatoa Lampola Riihi Vaja Kaivo	S4 S1 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2 S2	V2 V2 V2

LAPIN LÄÄNI (jatkoa)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
PELKOSENNIEMI			
Puustelli (41) ("Iso-Otava")	Ent. aluemetsänhoitajan virkatalo Asuinrakennus Talousrakennus Sauna		V2 V2 V2
PELLO			
Niemelä (42)	Metsäteknikon virkatalon alue Asuinrakennus Sauna Varasto Talousrakennus	S4 S1 S2	V2 V2
POSIO			
Akanlahti (43) (Livojärven–Yli-Kitkan tukinsiirtolaitos)	Tukinsiirtolaitos ja uittoruuhi Siirtolaitosrakennus Varasto Puuvarasto Uittoruuhun osa		V3 V1 V2 V2 V2
RANUA			
Salmilehto (44)	Ent. aluemetsänhoitajan virkatalo ja pihapiiri Asuinrakennus Sauna Lato Talli Aitta Kaivo	S4 S1 S1 S2 S2 S2	V2
ROVANIEMEN MAALAIKUNTA			
Maranen (45)	A.E.Järvisen eräkämpä Eräkämpä Koirankoppi		V1 V1
SAVUKOSKI			
Suttikämpä (46)	Konesavotan kämpä		V2
SAVUKOSKI			
Lattunan vanha palovartijan mökki (47)	Palovartijan mökki		V2
SAVUKOSKI			
Riekkohauta (48)	Kemijoen uiton pirtti		V2
SIMO			
Martimoaavan niittysauna (49)	Niittysauna	S1	

LAPIN LÄÄNI (jatkoa)

Kohde	Rakennukset	Suojeltu	Varjeltu
SODANKYLÄ Auvojärvi (50)	Kämppäkartano		V3
	Pääpirtti		V2
	Kerroskämppä		V2
	Talli		V1
	Talli		V1
	Talli		V1
	Talli		V1
	Sauna		V2
	Varasto		V2
	Halkovarasto		V2
	Valjashuone		V2
	Moottorisahojen kunnostusrakennus		V2
	Maakellari, jossa aggregaatti		V2
	Paja		V2
	Autotalli		V2
	2 käymälää		V2
	Kaivo		V2
SODANKYLÄ Metsä-Luosto (51)	Metsähallituksen henkilökunnan koulutus- ja virkistysrakennus		
	Lomakämppä	S2 (vanha osa)	
SODANKYLÄ Suomujoen kolttakenttä (52)	Kolttasaamelaisten kesäasuinpaikka		
	Asuinrakennus	S2	
	Ulkouuni	S2	
	Keilakota	S2	
	Savusauna	S2	
	Patsasaitta	S2	
	Maakellari	S2	
	Lammaskota	S2	
Porolato	S2		
YLITORNIO Aavasaksa (53)	Matkailukohteen rakennukset		
	Matkailumaja	S1	
	Kioski		V2
	Tanssilava		V2
YLITORNIO Hannukkalan- niemi (54)	Metsätöyryntalon virkatalon alueS4		
	Asuinrakennus	S1	
	Sauna	S2	
	Venevaja	S2	
	Aitta	S2	
	Navetta	S2	
	Varasto- ja työhuone	S2	
	Käpyriihi	S2	
	Halkosuoja		V2
	Vaja		V2
Lato		V2	

Metsähallituksen hallinnassa olevat valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt, joissa on rakennuksia

maakunta	kohde	kunta
Varsinais-Suomi	Tunnhamn (osin)	
	Vänön kylä (osin)	
	Bengtskärin majakka (osin)	
	Utön satama ja kylä (osin)	Korppoo
	Jurmon kylä (osin)	
	Björkön saari (osin)	
	Äspön saari (osin)	
	Österskär (osin)	
	Berghamn (osin)	Nauvo
	Gullkrona (osin)	
	Stenskär (osin)	
	Nötön kylä (osin)	
	Sandholm (osin)	
	Lökholm (osin)	
Borstön kylä (osin)		
Kymenlaakso Häme	Kirjakkalan historiallinen teollisuusmiljö	Perniö
	Langinkosken keisarillinen kalastusmaja	Kotka
	Evon metsäopisto ja valtion puisto (osin) Seitsemisen kansallispuisto	Lammi Kuru, Ikaalinen
Keski-Suomi Etelä-Savo	Korteniemen metsänvartijatila	Tammela
	Huhtalan talo ja pihapiiri	Kuhmoinen
	Pyhäniemen tila	Mäntyharju
Pohjois-Savo Pohjanmaa	Linnansaari	Rantasalmi
	Telkkämäen kaskialue (osin)	Kaavi
Kainuu	Tuomarniemen metsäopisto (osin)	Ähtäri
	Perangan-Hossan reitti	Suomussalmi
Lappi	Inarijärven Ukonsaari ja hautasaaret	Inari
	Ivalojoen kulta-alue	Inari
	Sallivaaran poroerotuspaikka	Inari
	Raja-Joosepin talo	Inari
	Kitka-Livo, tukinsiirtolaitos	Posio
	Tulppion konesavotta	Savukoski
	Suomujoen kolttakylä	Sodankylä
	Utsjoen postipolku	Utsjoki
	Aavasaksan kruununpuisto	Ylitornio

Lähteenä käytetty teosta Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Julk. Ympäristöministeriö, museovirasto. Helsinki 1993.

Kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennusperintökohteet, jotka ovat Metsähallituksen hallinnassa

Seutukaavaliitto	Kunta	Kohde
Varsinais-Suomi	Nauvo	Berghamn
Läntinen Uusimaa	Hanko	Hankoniemen neuvostotukikohta 1940–1941
	Tammisaari	Älgön satamapaikka Jussarön luotsi- ja majakkayhdyskunta ja kaivossaari (osin) Raaseporin linnanraunio ympäristöineen (osin)
Kanta-Häme	Tammela	Korteniemen metsänvartijatila
Pirkanmaa	Ikaalinen	Koveron kruununmetsätorppa
	Kuru	Pitkäjärven metsäyökämpä
Satakunta	Karvia	Korpieniemen metsäkämpä
Keski-Suomi	Kuhmoinen	Huhtalan talo ja pihapiiri
Etelä-Savo	Rantasalmi	Linnansaari ja torpan rakennukset
Pohjois-Savo	Kaavi	Telkkämäen kaskialue ja tila
Vaasa	Ähtäri	Tuomarniemi (Miilumaja)
Pohjois-Karjala	Lieksa	Aittojoen kämpä
	Lieksa	Kukkarolammen kämpä
	Lieksa	Otrosjoen kämpä
	Valtimo	Palmikkojoen uittorännejä ja kämppeä
Kainuu	Hyrnsalmi	Hallan jääkäripirtti
	Suomussalmi	Lounatkoski (uittokämpä)
Lapin lääni	Kemi	Selkäsarvi
	Inari	Sallivaaran poroerotuspaikka
	Inari	Lemmenjoen kullanhuuhdonta-alue
	Inari	Ivalojoen kullanhuuhdonta-alue
	Inari	Hammastunturin poroerotuspaikka
	Pelkosenniemi	Iso-Otava, virkatalo
	Sodankylä	Tankavaaran Kullanhuuhdonta-alue
	Sodankylä	Suomusjärven kolttakenttä
	Ylitornio	Aavasaksan keisarinmaja

(Seutukaavaliittojen inventointien mukaan.)

Metsähallituksen hallussa olevat arvokkaat maisema-alueet ja perinnemaisemat, joilla on rakennuksia

Maisema-alue	Kunta	Alueen nimi
Kaunissaari– Ristisaari	Pyhtää	Itäisen Suomenlahden kansallispuisto
Saaristomeren kulttuurimaisema	Korppoo	Saaristomeren kansallispuisto, Berghamn
Heinäveden reitin maisemat	Heinävesi, Savonlinna	Joutenveden ja Kermajärven rantojen suojelualue, Koloveden kansallispuisto
Louhimaan torpan perinnemaisema	Rantasalmi	Linnansaaren kansallispuisto
Telkkämäen kaskialue	Kaavi	Telkkämäen luonnonsuojelualue
Pisa	Nilsinä, Juankoski	Pisan luonnonsuojelualue ja Huosiaisniemen lehtojen suojelualue
Kuusamon kosket	Kuusamo	Oulangan kansallispuisto
Oulangan paiseniityt	Kuusamo	Oulangan kansallispuisto
Hossan eräkulttuuri- maisemat	Suomussalmi	Hossan retkeilyalue
Hukkajoen myllyt	Suomussalmi	Hukkajoki
Martinselkosen tulvaniityt	Suomussalmi	Martinselkosen luonnonsuojelualue
Sammalselän poroerotus	Kittilä	Lemmenjoen kansallispuisto
Sallivaaran poroerotus	Inari	Lemmenjoen kansallispuisto
Aavasaksa	Ylitornio	

Museoihin siirrettyjä rakennuksia Metsähallituksen mailta

Museo	Paikka, josta rakennus on siirretty	Siirretty rakennus	Alueen nykyinen haltija
Lapin metsämuseo, Rovaniemi			
Parkanon kaupungin metsämuseo	Ikaalinen	Metsäkämppä, sauna ja puukatos	Länsi-Suomen alue
Pielisen museo, Lieksa	Lieksa/Aaltola	Karjokartano, riihi ja ruumennus	Itä-Suomen puistoalue/ Patvinsuon kansallispuisto
Seurasaaren ulkomuseo, Helsinki	Kuhmoinen/Huhtala	Aitta	Länsi-Suomen puistoalue/ Isojärven kansallispuisto
Tammion museo	Koivuluoto	hylkeenpyytäjien tupa	Itä-Suomen puistoalue/ Itäisen Suomenlahden kansallispuisto

Metsähallituksen rakennusmestarit

Alanko, Kaarlo	Nuojua, Arvi
Bäck, Lauri	Ojanen, Hugo
Halonen, Pentti	Paavola, Pauli
Hyvärinen, Harri	Pietilä, Kimmo
Hyvönen, Eero	Pirinen, Olavi
Härkönen, Jaakko	Pänttjä, Toivo
Kallio-Mannila, Tapio	Rantala, Akseli
Katajamäki, Veli	Rantala, Pentti
Kelahaara, Reijo	Ruikka, Arvid
Kesti, Heikki	Rönköharju, Pasi
Korhonen, Aulis	Sallila, Tauno
Korhonen, Kauko	Sallmèn, Matti
Koskenniemi, Aatos	Sallmèn, Oulas
Kuula, Juhani	Seppänen, Väinö
Kuusela, Tapani	Sinisalo, Seppo
Lahti, Lauri	Sirén, Kari
Lahti, Olavi	Sirén, Raimo
Lampela, Risto	Sirkiä, Sulo
Miettinen, Erkki	Säkkinen, Vilho
Myllylä, Pentti	Tamminen, Mauno
Mäki, Reijo	Tarvanen, Väinö
Nousiainen, Torste	Zacheus, Martti

Luettelo perustuu Harri Hyvärisen antamiin tietoihin.

Aiemmin ilmestyneet Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

- No 1 Ruhkanen, Marja, Sahlberg, Sari & Kallonen, Seppo 1992: Suojellut metsät valtionmailla vuonna 1991. 90 s.
- No 2 Ravela, Heikki (Toim.) 1992: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1.1.1991–30.4.1992. 30 s.
- No 3 Lindholm, Tapio & Tuominen, Seppo 1993: Metsien puuston luonnontilaisuuden arviointi. 40 s. 2. painos 37 s.
- No 4 Hokkanen, Tatu & Ruhkanen, Marja 1992: Lintukuolemien vaikutus ruokki- ja tiirakantoihin Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa vuonna 1992. 47 s. 2. painos 1994.
- No 5 Vauramo, Anu 1993: Korteniemen metsänvartijatila. 75 s.
- No 6 Hario, Martti & Jokinen, Markku 1993: Selkälökkitutkimus Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa vuonna 1992. 16 s.
- No 7 Seppä, Heikki, Lindholm, Tapio & Vasander, Harri 1993: Metsäojitettujen soiden luonnontilan palauttaminen. 80 s. 2. painos 1994.
- No 8 Kurikka, Tuula & Lehtonen, Tanja 1993: Koloveden kansallispuiston kasvillisuus. 39 s.
- No 9 Leinonen, Reima 1993: Hiidenportin kansallispuiston, Porkkasalon ja Mustavaaran-Toivonsuon perhosinventointi vuonna 1992.
- No 10 Oulasvirta, Panu & Leinikki, Jouni 1993: Tammisaaren kansallispuiston vedenalaisen luonnon kartoitus. Osa I. 92 s.
- No 11 Kouki, Jari 1993: Luonnon monimuotoisuus valtion metsissä – katsaus ekologisiin tutkimustarpeisiin ja suojelun mahdollisuuksiin. 88 s.
- No 12 Potinkara, Oiva 1993: Suomun suurilta saloilta. 142 s.
- No 13 Inkinen, Matti & Peura, Pekka 1993: Kansallispuistojen jätehuolto. Loppuraportti 15 kansallispuiston jätehuollon järjestämisestä ja strategioiden suunnittelusta. 38 s. 2. painos 1994.
- No 14 Toivonen, Heikki & Leivo, Anneli 1993: Kasvillisuuskartoituksessa käytettävä kasvillisuus- ja kasvupaikkaluokitus. Kokeiluversio. 96 s. 2. painos 1994.
- No 15 Järvi-Espoon Eräpartiolaiset ry. 1993: Nuuskinta '93. Retkeily Nuuksiossa. 80 s.
- No 16 Arponen, Aki 1993: Inarin hautuumaasaaret. 38 s.
- No 17 Hokkanen, Tatu & Hokkanen, Marja 1993: Ruokin ja selkälökin vuoden 1993 pesintä ja pitkäaikainen kannankehitys Itäisen Suomenlahden kansallispuistossa. 36 s.
- No 18 Sulkava, Risto, Eronen, Päivi & Storränk, Bo 1994: Liito-oravan esiintyminen Helvetinjärven ja Liesjärven kansallispuistoissa sekä ympäröivillä valtionmailla 1993. 29 s.
- No 19 Haapasaari, Päivi 1994: Silakanpyytäjiä ja lohitalonpoikia – kalastusperinnettä Perämeren kansallispuistossa. 38 s.
- No 20 Mäkelä, Jyrki 1994: Kuusamon Valtavaaran seudun maalinnoitus – linnuston rakenne ja vuosivaihtelu vuosina 1988–1992. 52 s.
- No 21 Karjalainen, Eeva 1994: Maaston kulumisen Seitsemisen kansallispuistossa. 68 s.
- No 22 Laine, Sirkku 1994: Kaskeaminen Telkkämäen luonnonsuojelualueella. 32 s.
- No 23 Mäki vuoti, Markku 1994: Perämeren kansallispuiston kiinteät muinaisjäännökset. 38 s.
- No 24 Hanhela, Pertti 1994: Oulangan kansallispuiston tulvaniityt. 43 s.

- No 25 Luontotutkimus Enviro Oy 1994: Päijänteen kansallispuiston kasvillisuus. 75 s.
- No 26 Heinonen, Markku, Mikkola, Markku & Södersved, Jan 1994: Puurijärven – Isonsuon kansallispuiston luontoselvitys 1993. 89 s.
- No 27 Hirvonen, Heikki 1994: Laajalahden pesivän vesi- ja rantalinnuston muutokset vuosina 1984–1993. 36 s.
- No 28 Lampolahti, Janne 1994: Euran Koskeljärven pesimälinnusto 1993. 42 s.
- No 29 Vauramo, Anu 1994: Linnansaaren torppa. 106 s.
- No 30 Peura, Pekka & Inkinen, Matti 1994: Lauhanvuoren ja Seitsemisen kansallispuistojen kävijät ja käyttö kesällä 1993. 51 s.
- No 31 Ryttäri, Terhi & Tukia, Harri 1994: Fiskarsinmäen lehto- ja niittyalueen kasvillisuus ja hoito. 58 s.
- No 32 Salo, Pertti & Nummela-Salo, Ulla 1994: Perämeren kansallispuiston kasvillisuus ja kasvisto. 98 s.
- No 33 Eidsvik, Harold K. & Bibelriether, Hans B. 1994: Finland's Protected Areas – A Technical Assessment. 37 s. 2nd, revised edition 1994. 40 s.
- No 34 Kauhanen, Olli 1994: Ulko-Tammio – jatkosodan linnake. 81 s.
- No 35 Penttilä, Reijo 1994: Kainuun vanhojen metsien kääpälaajisto. 60 s.
- No 36 Grahn, Tiina 1994: Puurijärvi-Isosuo – kansallispuisto kulttuurimaiseman keskellä. 32 s.
- No 37 Saarinen, Jarkko 1995: Urho Kekkonen kansallispuiston retkeily-ympäristön viihtyvyys. 77 s.
- No 38 Pihkala, Antti 1995: Perämeren kansallispuiston Ailinpietin kämpän restaurointi. 39 s.
- No 39 Kuusinen, Mikko, Jääskeläinen, Kimmo, Kivistö, Laura, Kokko, Anna & Lommi, Sampsa 1995: Indikaattorijäkälkien kartoitus Kainuussa. 24 s.
- No 40 Sirén, Ari 1995: Jussarö – luotsi- ja kaivosyhteisö Tammisaaren ulkosaaristossa. 62 s.
- No 41 Oulasvirta, Panu & Leinikki, Jouni 1995: Tammisaaren saariston kansallispuiston vedenalaisen luonnon kartoitus. Osa II. 84 s.
- No 42 Heinonen, Jouni 1995: Miten yleisö kokee Saaristomeren kansallispuiston ja Ystävyysden puiston opastuskeskusten näyttelyt. 71 s.
- No 43 Raivio, Suvi (toim.) 1995: Talousmetsien luonnonsuojelu - yhteistutkimushankkeen väliraportti. 147 s.

Sarja B

- No 1 Metsähallitus 1993: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet. Valtion omistamien luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat. 55 s.
- No 2 Metsähallitus 1993: Kiinteiden muinaisjäännösten hoito-opas. 46 s.
- No 3 Ruhkanen, Marja (toim.) 1993: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1992. 29 s.
- No 4 Metsähallitus 1993: Laajalahden luonnonsuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 34 s.
- No 5 Metsähallitus 1993: Koloveden kansallispuiston runkosuunnitelma. 52 s. 2. painos 1994.
- No 6 Metsähallitus 1993: Telkkämäen luonnonsuojelualueen runkosuunnitelma. 46 s.
- No 7 Peura, Pekka & Inkinen, Matti 1993: Kansallispuistojen jätehuolto. Jätehuolto-opas. 48 s.
- No 8 Metsähallitus 1994: Punassuon soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 14 s.

- No 9 Arkkitehtitoimisto Antti Pihkala 1994: Perämeren kansallispuisto. Rakentamisohjeet. 36 s.
- No 10 Finnish Forest and Park Service 1994: Principles of protected area management. 48 s.
- No 11 Hokkanen, Marja (toim.) 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1993. 41 s.
- No 12 Metsähallitus 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut 1972–30.6.1994. Forststyrelsens naturskyddspublikationer 1972–30.6.1994. 86 s.
- No 13 Heikkilä, Hanna & Lindholm, Tapio 1994: Seitsemisen kansallispuiston ojitettujen soiden ennallistamissuunnitelma. 127 s.
- No 14 Metsähallitus 1994: Vehoniemenharjun luonnonsuojelualan luonnon- ja maisemanhoitosuunnitelma. 19 s.
- No 15 Metsähallitus 1994: Perämeren kansallispuiston runkosuunnitelma. 42 s.
- No 16 Kyöstilä, Maarit, Lindgren, Leif, Vasama, Arja & Wolff, Lili-Ann 1994: Luontoppaan opas. 96 s.
- No 17 Metsähallitus 1994: Linnansaaren kansallispuiston runkosuunnitelma. 71 s.
- No 18 Kaksonen, Sirpa (toim.) 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelun julkaisusarjat ja niihin kirjoittaminen. 54 s.
- No 19 Below, Antti 1994: Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tutkimus. 56 s.
- No 20 Metsähallitus 1994: Ruunaan luonnonsuojelualan runkosuunnitelma. 53 s.
- No 21 Metsähallitus 1994: Saaristomeren kansallispuiston runkosuunnitelma. 64 s.
- No 22 Metsähallitus 1994: Pisan luonnonsuojelualan runkosuunnitelma. 36 s.
- No 23 Hokkanen, Marja (toim.) 1995: Metsähallituksen luonnonsuojelualueet. Toimintakertomus 1994. 42 s.